

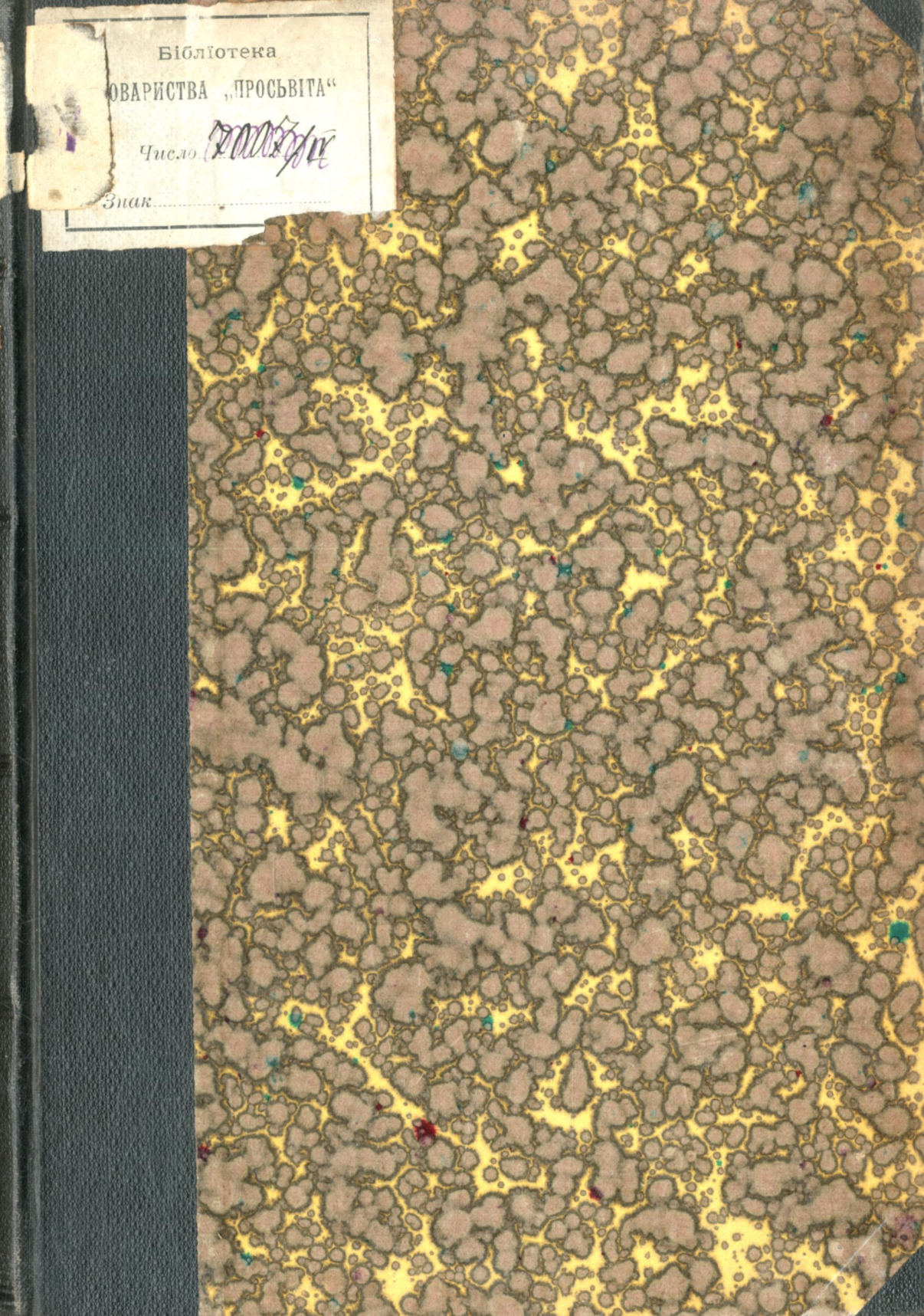
Бібліотека

ОБЩЕСТВА „ПРОСВІТА“

Число

2003/14

Знак

1881

2007
2012

11854

3

11854

11854

~~70007~~

н-50006/4

М. ГРУШЕВСЬКИЙ.

РОЗВІДКИ Й МАТЕРІЯЛИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ-РУСИ.

IV.

*Відбитки з „Записок Наукового Товариства імени Шевченка“
з р. 1898—1900 і „Жерел до історії України-Руси“ т. III.*

У ЛЬВОВІ 1902.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

з друкарні наукового товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Львів. Библиотека
АН УРСР

Горбунько 9+902.6] (с47.7) (081)

и 50.006 ^{5.00}_{17.}
4

~~Львівська бібліотека
№ 50-009~~

~~Львівська державна
наукова бібліотека
№ 26105~~

и. 27827

З м і с т.

I. Статі по археології.

1. Бронзові мечі з Турецького повіту (Галичина) (з рисунком).
2. Молотівське срібло (з рисунками й фототипією).
3. Печатки з околиць Галича (з рисунками).
4. Печатка з Ступниці під Самбором (з рисунком).
5. Ковтки в уживаню сучасних Кавказців (з рисунками).
6. Огляд праць Н. Кондакова з історії староруської штуки.

II. Розвідки й материяли історичні.

1. До питання про правно-державне становище київських князів XV в.
2. Материяли до історії козацьких рухів 1590-х рр.
3. До історії «руського обряду» в давній Польщі.
4. Сторінка з історії українсько-руського сільського духовенства (по самбірським актам XVI в.).
5. Кілька документів з життя Зобужської Русі XVI в.
6. Економічний стан селян в Сяніцькім старостві XVI в. на основі описей королівщин.

Бронзові мечі з Турецького повіта (Галичина).

Подав

М. Грушевський.

Як відомо, на більшій частині теперішньої українсько-руської території бронзова культура в тіснійшій значінню того слова виступає досить слабо, а подекуди, видко, бронзової культури у властивім значінню того слова не було; тільки західне-полуднева її закраїна — гірські карпатські краї входили в круг багатой середне-дунайської чи угорської (очевидно — в географічнім, а не в етнографічнім розумінню) культури, що як раз на північно-східній закраїні середне-дунайської рівнини, на карпатськїм підгір'ю розвинула ся особливо багато¹⁾. Одною з ілюстрацій розповсюдження сеї культури на північнім згір'ю Карпатів служить інтересна сьвіжа нахідка бронзових мечів в Турецькїм повіті, з котрою хочу ш. читачів познайомити в сім моїм рефераті.

В маю сього (1899) року на ґрунтах с. Комарників (яких дві милі від угорської границі, на верхнім Стрию) на полі Ф. Пилипова, високо положенім при горі Кичера Каменка виорано плугом дванадцять мечів, що лежали купою: одинадцять один на однім, а дванадцятій, що мав ніби рукоять закінчену чоловічою головою, на них, навхрест; з сеї нахідки місцевий сьвященник-дідич о. Саломон вирятував тільки два цілі мечі,

¹⁾ Про бронзову культуру на українсько-руській території і про становище сього питання в сучасній науці див. мою Історію України-Руси I, гл. 1.

а третій в фрагменті (сама вістрє, Klinge, без ручки) і переслав їх на показ ц. к. консерватору старинностей дру І. Шараневичу, що був ласкав подати міні сі відомости про обставини сеї нахідки.

В дальшім я означаю сі мечі римськими числами: I і II цілі, III — фрагмент третього.

Мечі I і II мали довжин більш менш однакову — по 68 цм. (кінець II тепер надломаний трохи, і теперішня його довжина 64,5) і близько подібні до себе.

Меч II ріжнить ся від першого трохи формою свого вістря: воно насамперед ширше і тим часом як I має коло ручки 2,8 широкости, а в найширшій части доходить до 4,7 цм., II має коло ручки 3,2, а в найширшій місці 5,2; обидва мають 4—4,5 цм. від ручки тупі, покарбовані боки, але тим часом як у I вістрє, переходячи в гостре з тупого, розширяєть далі, не зміняючи контура, у II вона змінє контур, розширяючи ся нагло на які 0,2 цм., так що тут вістрє має начеб маленькі крила. Коло кінця вістря I меча штриховано небогатьма (4) грубшими штрихами, у II тих штрихів більше (до 12), але вони зовсім тонкі й дрібні, і твоять поясок більш менш тої самої широкости, що й ті великі штрихи I.

Ручки обох мечів I і II майже тої самої великості й форми, тільки ріжнять ся дещо фігурою й орнаментом, як то видко з долученого рисунка.

Меч III був довший (вістрє було довше яких 4—5 цм. від мечів I і II, але уломане і має тепер 58,5 цм. довжини і ширший: коло ручки він має 4, в найширшій місці 5 цм. широкости, отже фігура вістря инакша; по середині вістря має виразний горб (кант) з обох боків (в перекрою до 1,2 цм.), тим часом I і II мають заокруглену випуклість; штрихи воно має від ручки до кінця (1—2, з кожної сторони); ручка була зроблена зовсім відмінно: держак не входив цілий в ручку як у I і II, ребра його виступали з під ручки.

На долученім рисунку подано в натуральній великості ручки обох цілих мечів і осібно рисунок їх головок, а меча I й загальний вид в великості 1 : 4.

Всі три мечі належать до типа широкорозповсюдженого і характеричного для середне-дунайської бронзової культури, властиво — її пізнійшого періода, того розцвіта, що розвинув ся

особливо на карпатським підгір'ю¹). В великих скарбах полудневого згір'я Карпатів, з комітатів — сусіднього Берегського, Мармароського, Земплинського, Ліптавського знайдемо до кожного меча зовсім подібні дублети, що будуть подібні до кожного з них далеко більше, ніж є три мечі подібні між собою — таж форма вістря (клінта), тіж повздовжні штрихи на нїм, таж ручка з характерним витинком форми місяця, що обхоплює цілий кінець вістря як у наших мечів I і II, або тої форми як у III, де на бронзову основу ручки мусіли набивати ся деревляні або инакші плиточки; навіть орнамент ручки знайдемо такий самісенкий — переглянути тільки прекрасне видання Гампеля, про угорську бронзу (*A bronzokor emelékei Magyarhonban*, I і II т., 1886—1892, I том також по німецьки: *Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn*, 1890, з декотрими відміннями), де ми маємо нахідки з ком. Мармароського (II, CXLXXIX, 3), Берегського (I, XC, 1—7, XCI, 8—14, CLXXI, 1—5), Земплинського (I табл. XX, 1), Абауйського (I табл. XXI, 3 і 5, CI, 1—5, CII, 1—3), Ліптавського (I табл. XXII, 2, 5 і 7, CXX, 1—3, II табл. CLXVIII, CLXIX і CLXX).

I так характерний спіральний орнамент що на ручці I меча, маємо зовсім той самий на однім мечі з сусіднього Берегського комітату (XCI. 8) або на мечі з Спишу (XXII. 5); з рештою сей орнамент повтараєть ся на масі мечів із ріжних — і дальших місцевостей (таб. XXIII, XXIV, XXV і т. и.). служачи дуже характерною прикметою сих бронзових мечів. Орнамент зубчастий нашого меча II маємо нпр. на кількох мечох з Абауйського комітата (CI. 4 і 5).

Три пояски на ручці — се широкоросповсюднений тип: ми стрічаємо його на масі підкарпатських мечів.

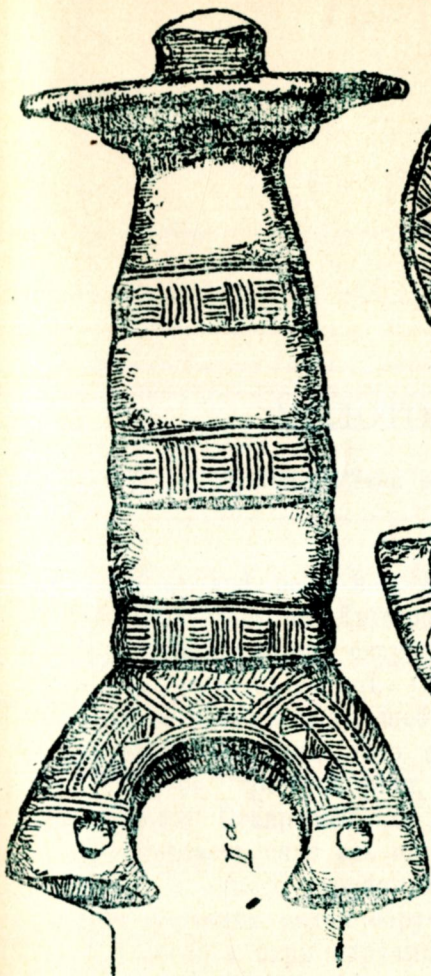
Орнамент головки трикутниками стрічаєть ся дуже часто — нпр. на згаданих абауйських мечох, або на липтавських (таб. CLXVIII—IX) і на иньших з ріжних місцевостей. Дальші фабрики — нпр. мечі дебечинських нахідок, або з Гемерського комітата, ріжнять ся вже й формою ручки, й схемою головки (див. табл. XXI, XXIII—V і т. и.).

¹) Новійші дослідники (як Szombaty) розрізняють ранішшу бронзову культуру, репрезентовану особливо західнею Угорщиною, де, як припускають — наслідком скорого розповсюдження заліза бронза була рано ним витиснена з уживання, — від північної, репрезентованої східним і північним карпатським підгір'ем.

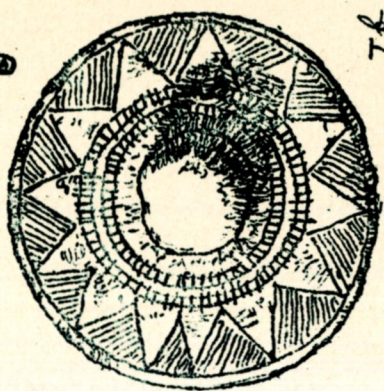
Для типа меча нашого III з його зовсім відмінною формою ручки можна вказати близькі паралелі в мечах з Берегського комітату (CX, CLXXI).

Одним словом в сій новій нахідці з Турецького повіта маємо як найбільше типові предмети бронзової культури полудневого карпатського підгір'я; сфера розповсюдження її на північ вістаєть ся одною з інтереснійших задач нашої археології.

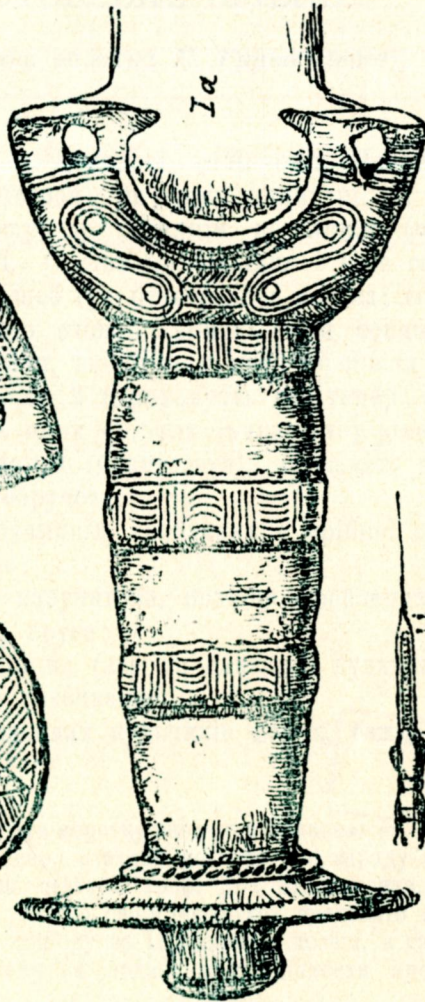
26. XI (8. XII). 99.

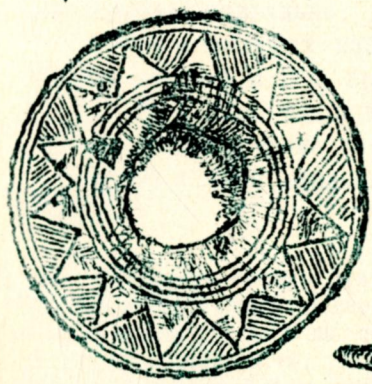
Ia

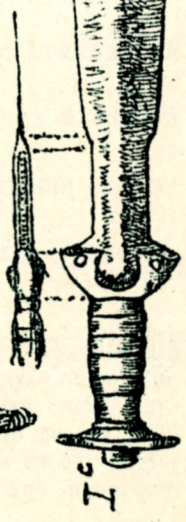
Ib

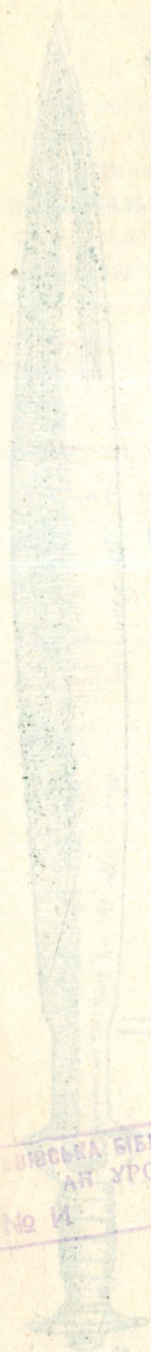
Ia

Ib

Ic

ЛЕНИНСКА БИБЛИОТЕКА
АН УРСР
№ И

МОЛОТОВСЬКЕ СРІБЛО.

Археологічна замітка М. Грушевського¹.

Тому два роки в с. Демидові, філії села Молотова (недалеко Николаєва над Дністром), на новім цвинтарі, на глибини метра знайшов ся скарб у глинянім невеликім (півлітровім, як мені писали) горнці. Обставини нахідки і ціле се місце не вказали ніякого сліду, щоб тут була колись могила; се був скарб в повнім значінню того слова. Горнець при копанню зовсім знищив ся, срібні-ж річи, що були в нім, перейшли до музею львівської Ставропіїї, де й переховуєть ся тепер сей скарб. Він складаєть ся з ось яких срібних (виключно) річей:

1) з одного наручника (брансолети), зложеного з двох частин, злучених рядом обручок;

2—3) з пари наручників, зроблених з срібної стяжки, три рази зігнутої спірально;

4—5) з менших наручників, подібно зроблених з срібної стяжки, зігнутої в $2\frac{1}{2}$ круга;

6—7) з пари подібних (але не однаких) кульчиків (каблучок) до висків з трома галочками;

8—9) з пари однакових кульчиків до ух, теж з трома галочками;

¹) Тому рік подав я був коротку звістку в Записках (т. XV, Miscell.) про сей цікавий скарб; тепер, завдяки дозволу хв. заряду Ставропіїїського інституту і його вп. сеніора проф. Дра Шараневича, можу опублікувати сі цікаві річи; уважаю своїм обовязком висловити на сім місці подяку хв. заряду й його сеніору за їх ласкавий дозвіл, а пароху с. Молотова о. В. Соколовському за подані ним відомости про подробиці нахідки.

10—12) з трох перстенів з печатками;
 13) одного перстена з скрученого дрота;
 14) одного перстена з геометричним черненням рисунком на щитку;

15) одного перстена, що мав камінець (камінця нема);

16—80) 65 чеських монет — грошей, широких і малих (*minores et majores*), з них 3 менших Вячеслава II (1278—1305), а 21 більший і 38 менших кор. Іоана I Люксембурського (1311—1346), по означенню віденської центральної археологічної комісії, котрій сей скарб посилав ся; три монети не прочитано.

Ті предмети дуже інтересні самі по собі, а ще більше — завдяки тому, що мають дуже докладну дату в виді сих монет з першої половини XIV в.; на останку — дуже інтересне саме місце находки, бо взагалі галицькі находки досі майже не входили в круг студій над давньою руською штукою.

Перегляньмо їх за порядком.

На долученій фототипичній таблиці¹⁾ в горі подано наручник. Він досить делікатної, але й нетрівкої роботи. Складається з двох симетричних половинок, закінчених рядом тонких срібних каблучок — шарнерів (всіх їх було п'ять або шість), що входять одні між другі; в каблучки єї встромлювалась затичка (бронзові дротики тепер) і звязувала обидві частини; разом взявши наручник має коло 23 цм. наоколо, отже вимагав руки досить замашистої²⁾. Кожа половини наручника має в середині гладку срібну бляшану поверхню, на зверхній частині срібну бляшку з вирізьбленими (травірованими) рисунками; наложеною на сю бляшечку срібною рамою в формі аркад кожна половина поділяється на три частини, на три поля. Середнє поле одної половини має схематично зроблену цвітку (лілію), середня бляшка другої — неформенну фігуру чоловіка — ловця, в гостроверхій (турецькій) шапці, що в одній руці має спис, а в другій — здобич (як думаю — схематично зроблену птицю). Бічні поля на обох половинах мають симетричні фігури голубів: всі вони зроблені схематично, в однаковій позі: сидять, піднявши

¹⁾ З робітні Тшемеского у Львові. Предмети, як видно з долученої до неї скалі, зменьшені на ній на третину (в півтора раза); не подаю міри предметів, бо її видно з тієї долученої скалі.

²⁾ Д. Кондаков (Русские клады I, с. 138) догадувався, що єї великі наручники носились поверх одіня.

голови, задерши крила в гору; обидві пари відрізняють ся деякими деталями. Береги (рами) половинок і трикутники між аркадами прикрашені випуклими точками; пробиті дірочки служили, очевидно, для якихось тепер затрачених окрас, може камінців; дві петлички на другій половинці очевидно служили для привішування якихось окрас (брельоків). Наручник був уже заношений і замочки заховались у фрагментах.

Сей тип наручників добре звістний і досить частий в нашій штуці княжого періода. Таж сама форма (дві половини, злучені шарнерами), розміщення декорацій і теми рисунків повторяють ся в иньших находках. Зовсім подібний наручник, орнаментований теж трома наложеними на бляшку аркадами, з рисунками птиць і змії на полях сих аркад, знайдено в Києві 1893 р. (тепер переховуєть ся в петербурьскім Ермітажі, відділ „руських старинностей“, шафа 5)¹⁾; зовсім подібна і половинка наручника з Чернигова (находка 1887 р.), що переховуєть ся тамже²⁾, тільки вона дуже знищена: поля аркад на ній зовсім пропали. Мотив аркад в простійшій формі, де сї аркади не наложені, а награвіровані на самій бляшці, як і рисунки на полях, повторяєть ся на цілім ряді иньших наручників; при тім часом сей основний орнамент дістає ще придатки, нпр. на наручнику з київської находки в оселі Раковського³⁾ сей орнамент подвоюєть ся: аркади йдуть двома рядами; в парі наручників з Териховського скарба (Орлов. губ.) або на новонайденим володимирьскім аркади займають верхню частину наручника, а під ними бачимо иньший, плетений орнамент⁴⁾, але взагалі орнаментация аркадами (особливо трома)⁵⁾ — се дуже трівкий мотив для сїєї річи, широко росповсюднений.

Що до орнаментации самих полей, то чоловічі фігурки, як на молотівськім наручнику, стрічають ся у нас дуже рідко. Натомісь дуже росповсюднені в нашій давній штуці иньші орнаментацийні мотиви. Схематичну ділію вкажу на наручнику з оселі Раковського, де голубів заступають иньші улюблені форми русько-

1) Описаний у Толстого і Кондакова Русскія древности V, с. 123—4.

2) Вона видана у Кондакова Русскіє клады, табл. XI, ч. 1.

3) Виданий у Кондакова ор. с. с. 138.

4) Териховські видані у Кондакова Русскія древности V, с. 115, володимирьскій — Археологическія извѣстія і замѣтки 1896, с. 369.

5) Наручники, орнаментовані аркадами, але в иньших комбінаціях (не по три) див. в московськім історичнім музею, саля IV, вітр. 8 (з м. Романова Могилівської губ.) і в володимирьскій находці 1896 р.

византийського стилю — сирени; взагалі се орнамент дуже популярний. Схематично зроблених голубів бачимо на київським наручнику з нахідки 1893 р., на тереховських наручниках, і взагалі — се улюблений мотив нашої юбілерської штуки¹⁾.

Одже сей наручник з Молотова є дуже типовим взірцем давньої руської штуки, як що до своєї техніки, так і що до орнаменту. Натомість інші молотівські наручники не звичайні. Сі дві пари наручників із срібної стяжки (на таблиці подано по одному предмету з кожної пари, внизу) повторяють в сріблі дуже старий тип спиральних наручників бронзових, розповсюджених і в середнедунайській бронзовій культурі; для галицької Русі можу вказати бронзові наручники з вузкої стяжки нпр. з Висоцька і з Чехів²⁾. Золоті наручники з спиральної стяжки, зовсім подібні, але звичайно орнаментовані на кінцях головками, часто стрічають ся в чорноморських (еленізованих) нахідках (особливо порівняти наручник з Анапи в Ермітажі, піраміда I, ч. 216 h, де кінцеві орнаменти дуже слабкі, сходять на ніщо. Срібних наручників сього типу в українсько-руських нахідках вказати не можу, тим молотовські наручники мають особливий інтерес.

Дві пари каблучок (більших і менших — на таблиці подано обидва більші, а з менших одну (в середині), бо вони однакові), належать до варіацій т. зв. київського типу, широко розповсюдженого в краях давньої руської держави. Він характеризується власне трома галочками, насадженими на дріт, що імітують три перлини або намиста на дроті; менші з них могли носитись в усі, більші — носились або на усї, або причеплялись до волося чи якогось наголовного убраня (шапочки то що). Галочки орнаментувались різно; молотовські належать до категорії горошковатих: галочка вкрита як би горошком, що імітує галку, обсажену дрібними перлами (ся імітація на трох з молотовських ковтків віддана дуже докладно і на оригіналах і на фототипії). Подібно орнаментовані ковтки стрічаємо поміж українськими; нпр. в розкішній колекції ковтків з оселі Єсенкорського (Київ) маємо їх кілька, найблизше своєю технікою пригадує молотівські ковток виданий Кондаковим (Русские клады I)

¹⁾ Порівняти нпр. золоті ланцюхи з Київа — з Михайлівського скарба і з оселі Лєскова (Кондаков op. c. I табл. VI і X.

²⁾ Zbiór wiadomości do antropologii krajowej XIV, c. 50; чеські нахідки ще неопубліковані.

на табл. IV, ч. 21, або між ковтками з Княжої гори видані Бобрінським (Кургани близь См'ялы II, табл. XX, ч. 9 і 11), тільки київські ковтки цього типа мають галочки більш циліндричної форми. Дріт коло галочок обмотаний філіграновим дротом, як звичайно.

Пара менших молотовських ковтків мають галочки круглі, пара більших — овальні, бочілковаті; се характерна відміна, що не зустрічається, скільки знаю, на українських ковтках цього типа, але подібнує ся де инде — в східніх нахідках, на Поволжю, на Кавказі¹). Два більші молотовські ковтки мають той самий рисунок, тільки різнять ся виконанням: ковток поданий на таблиці з лівого боку має характер незручної схематизованої імітації другого: майстер не розумів значіння тієї горошковатої — перлової орнаментации. Середні галочки на обох трохи більші від бічних. Характерні ще ці скобочки на середніх галках обох ковтків: вони очевидно мали служити до протягання через них нитки чи дротика з якимсь намистом, чи перлами, або до привішування ланцюжків з якимсь намистом, як бачимо на розкішних ковтках з Великого Болгара (Ермітаж, ів. шафа 2), де зустрічаємо теж і ковтки з подібними скобочками на галочках.

Дуже інтересні три перстені з печатками. Всі вони мають на печатці рисунок птаха, дуже неформний і схематичний, а на-

около напись; на двох написи кирилицею, на однім: ПЕЧАТ+ІВАНОВА, печать Іванова (вона подана на фототипічній таблиці,

¹) Такі овальні, бочілковаті, чи жолудковаті галочки, гладкі, не орнаментовані бачимо на ковтках з Камбулти (Кавказ) — Ермітаж, вітр. I (дві пари), гладкі і орнаментовані — на ковтках з Казанської губернії (Вел. Болгара), срібних і золотих (Ермітаж Рус. старини, шафа 2, оден з них див. у Кондакова Рус. древности, V, с. 97, тамже згадка про подібний ковток Ізабелі Католічки в Мадридськім музею с. 138). Вкінці тіж овальні галки, не орнаментовані, великі, бачимо на характерних ковтках з Сибирської губ. (з одною галкою) — Ермітаж іbid., шафа 4.

з боку, і на сій стороні — самий щиток її); на другім: **ПЕЧАТ+СКОЧКОВА**, печать Скочкова; напись на третім я не міг прочитати; деякі букви нагадують глаголицю, але глаголицькою азбукою я не міг написи розв'язати.

Цікаво, що написи зроблені на печатках просто, отже на відбитку імена читались би навиворіть.

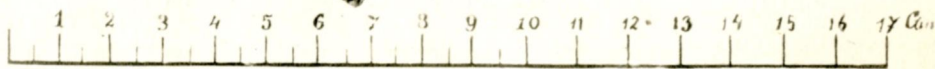
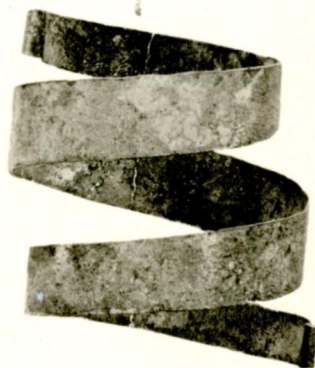
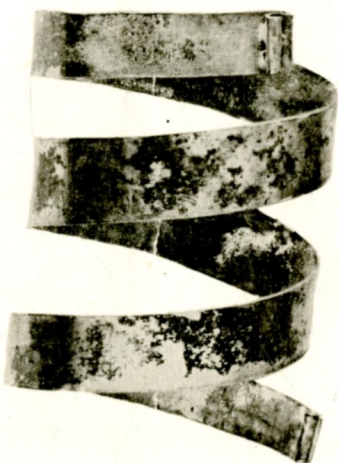
З сих печаток Скочкова виглядає трохи підозріло; ніяких слідів старини на собі не має, виглядає як сьвіжо вибілена мідна, зроблена дуже грубо, аби як прильотовано щиток до товстого дрота (тепер її прильотовано на ново, бо віднав був щиток); насуваєть ся думка, чи се не фальзіфікат, але я не відважуюсь признати його рішучо фальзіфікатом — може се тільки сильно і незручно відчищений перстень?

На Україні не могу вказати печаток з іменами з сього часу, хоч печатки з ріжними рисунками і значками стрічають ся досить часто (Кондаков Русскіє клады, I, с. 103, 107). Що на Руси широко уживались печатки, про се сьвідчить умова з Греками 944 р.

Четвертий перстень скручений з трох срібних шнурків, а з них кождий теж зсуканий з двох дротиків. Сей стиль — плетений дріт в ріжних варіаціях дуже часто стрічаєть ся в нашійниках (гривнах), наручниках, рідше в перстнях „княжої“ епохи, одначе і тих не бракує — вкажу нпр. два перстені в колекції Поля (Каталогъ кол. Поль, I, табл. XII, ч. 49—50, пор. наручник з Княжої гори, виданий у Бобрінського II, таб. XX, ч. 5).

Два иньші перстені (14—15) не мають нічого інтєресного, для того я й не уважав їх потрібним публікувати.

Я мав нагоду піднести в своїй попередній замітці і тепер знову повторю, вже вказавши на анальоічні предмети з иньших наших нахідок: молотівська колекція має дуже типовий характер; маємо в ній цілий ряд предметів характерних для старої руської, під византийськими і сусідніми впливами розвиненої штуки, т. зв. княжої доби. Молотівська нахідка показує, з одного боку, ще раз, що й західня окраїна українсько-руської землі входила в круг сїєї штуки, з другого боку — що ся штука була ще в силі у нас в XIV в. і загинула, мабуть, під новими впливами, що принесли з собою XIII—XV в.: се були східні, але відмінні від давнійших впливи і ще більше — перевага західньої культури.

Печатки з околиць Галича.

Подав М. Грушевський.

Опубліковавши в XXXII т. Записок чотири олов'яні печатки з Галичини: три з старого Звенигорода і одну з Ступниці під Самбором, хочу тепер опублікувати ще три звітні міні — знайдені в околицях Галича (на долучених рисунках їх великість побільшена менше-більше у двос).

1. Печатка олов'яна — діаметра 2,2—2,5 см., з одного боку має погрудний образок Богородиці з піднятими руками і з Христом на колінах (отже образок зовсім подібний до звенигородських печаток з іменем Василя), сильно стертий; з боку напись сильно стерта (на негативі ретушована):

ΜΡ ΘΓ
 ΣΚΕΠΗΣ
 ΜΕΚΟΣΜ(ΑΝ)
 ΓΑΛΗΤ(Ζ)
 ΗΣ

себто *Μητὴρ Θεοῦ σκέλης με Κόσμαν Γαλιτζης*. Мати Божа, сохрани мене Косьму епископа галицького. Косьма еп. галицький (пискуп Кузма) дійсно згадується в Київській літописі під 1165 р. (Іпат. л. с. 359) і нема ніяких труднощостей уважати сю печатку його печаткою.

Знайдена ся печатка в фундаментах церкви св. Спаса за Луквою (див. Отчетъ археол. выставки 1888 р. с. 22), переходить ся в музеї львівської Ставропітії.

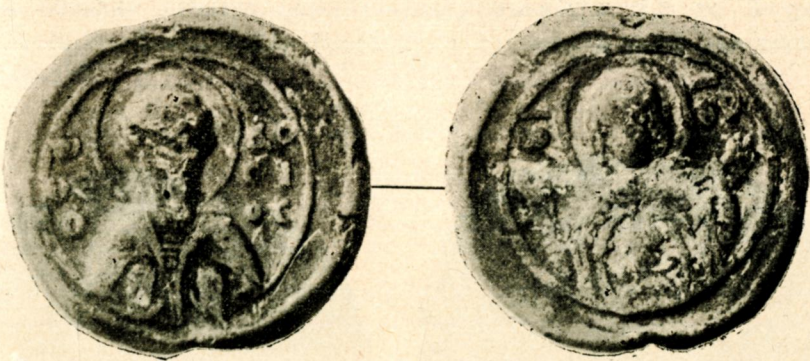
2. Печатка оловяна, подібна до попередньої, але иньшими штампами вибита: з одного боку подібний образок Божої Матері з Христом (чи не був се патрональний образ галицької катедрі?), дїльше захований, але гірше вироблений; коло нїмба Божої Матері (*ΜΡ*) *ΘΓ*; з другого боку:

Μ(P)¹ ΘΓ
 ΣΚΕΠΟΙΣ
 ΜΕΚΟΣΜΑΝ
 ΓΑΛΙΤΖ
 ΗΣ ÷

¹) Місце тут є властиво на дві букви, але вони не чіткі (може між *ΜΡ* і *ΘΓ* якась арабеска?).

Себто *Μητήρ Θεοῦ, σκέποις με Κόσμαν Γαλιτζης*, Матер Божя, сохрани мене Косьму епископа галицького — зміст отже той самий, але напись має деякі буквальні відміни: *σκέποις* зам. *σκέπης* (на грецьких печатках взагалі *σκεποις* річ звичайна, *σκέπης* рідша, як помилка зам. *σκέποις* — бо читало ся однаково і те і се: скепіс, див. Schlumberger Sigillographie de l' empire byzantine с. 41) *Γαλιτζης* зам. *Γαλήτζης*. Вповні правдоподібно, що маємо печатку того самого епископа.

Печатка ся знайдена в 1897 р. на ур. Крилосі коло Галича, першу звістку про неї подав проф. Шараневич в Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung der hist. Denkm., XXIII с. 229, але при тім хибно відчитав напись; о. Петрушевич в своїй книжці: О соборной Богородичной церкви въ городѣ Галичѣ, вип. I, с. 20, 1899, дуже остро напавши на проф. Шараневича за його помилку, сам одначе зробив деякі помилки в відчитанню і не хоче бачити тут печатку, а медаль (!). Переховуєть ся печатка у о. Петрушевича; рисунок зроблено з фотоґрафії, даної о. Петрушевичом проф. Шараневичу.

3. Печатка оловяна, діаметра 2—2,2 см., з одного боку образок Божої Матери зовсім того-ж типа, що й попередні дві, тільки сей образок далеко тоншої роботи (але значно стертий); коло німба *MP. ΘΥ.* З другого боку образок святого в німбі, з довгою бородою, з двома оберненими долонями руками і напсиєю:

Ο	Δ Ο
Θ Γ	Σ Ι
Ο	Ο Σ

отже свв. Теодосій; ціла печатка, як сказано, визначаєть ся дуже гарною роботою, але значно стерта.

Знайдена ся печатка на ур. Крилосі коло Галича (Отчетъ археол. выставки 1888 с. 22), переходуєть ся в музеї львівської Ставропігії; була відфотографована в числі иньших предметів виставлених на виставі Ставропігії 1888 р. на табл. I, під ч. 72, але в незвичайно малім, мікроскопійнім розмірі (самі таблиці були зроблені в 5 примірниках)¹).

¹) За ласкаве вижичення печаток і фотографій до сеї публікації складаю подяку сеніору Ставропігії дру Іс. Шаравевичу.

Печатка з Ступниці під Самбором.

Реферат М. Грушевського.

Кілька років тому — 1895 р. знайдена в Ступниці коло Самбора (коло милі від міста) дуже інтерна і досить загадкова оловяна печатка (молібдодуля), діаметра 2,8 до 3 цм., грубости 2—3 мм., тепер переходує ся вона в музеї львівської Ставропіії.

Як видно з долученого рисунка (з діаметром побільшеним у двое) вона має з одного боку фігуру в византийських імператорських інсігніях, в короні з хрестиком і перловими привісками, з скиптром в одній руці, з мечем у другій; ліва сторона

фігури потерпіла від малої розколини і якогось удару; ще більше потерпіла напись, невиразна, а до того іще знищена часом. З правого боку фігури, коло скиптра є сліди двох букв, з котрих верхню можна-б уважати за **N**, нижня знищена до непізнання, з лівого можна-б припустити таке:

$$\begin{array}{c} O \\ K \ ? \\ \ ? \\ \Sigma + T \text{ або } T \\ H \end{array}$$

одначе верхнє **O** скорше має вигляд монограми, нпр. **O** з малим *a* в середині¹⁾.

Друга сторона заховала ся зовсім добре і читасть ся без всякої трудности:

$$\begin{array}{c} +\overline{K\Theta} \text{ K O} \\ \text{H}\overline{\Theta\Theta} \text{ I T}\overline{\Theta} \\ \overline{\text{G}\overline{\Theta}} \text{ L U L} \\ \text{K}\overline{\Theta} \text{ N} \end{array}$$

себто *Κύριε βοήθει τῷ σῶ δουλω Κωνσταντίνῳ*.

На перший погляд — найбільше просте й легке пояснення, що само йде в голову, — що маємо перед собою печатку візантійського імператора Константина. Така гадка насунула ся міні, коли глянув я на сю печатку, такуж гадку висловила віденська центральна комісія старинностей, такий же погляд дав і вп. Іюстав Шлюмберже, до котрого я звернув ся з своїми гадками у сій справі. Коріфей візантійської сфратістики звернув мою увагу на те також, що форма імператорської корони — сї перлові привіски вказували-б на XI вік, що з рештою і сам по собі а ргіогі представляв ся одиноко можливим. З трох імператорів Константинів XI в. печатки Константина Мономаха і Константина Дуки мають иньші типи, отже полишало ся-б признати сю печатку печаткою візантійського імператора Константина VIII (1025—1028).

¹⁾ Написи сеї не могла відцифрувати й віденська центральна комісія, котрій послано печатку, а добродію Шлюмберже, на жаль, не міг я, не бувши власником печатки, післати оригінала.

Византийська цісарська печатка XI в. — се була-б на нашій території новина дуже цікава, але власне се й насуває ріжні непевности й сумніви. Що мала робити цісарська грамота з 20-х рр. XI в. під Самбором? Саме се місто не звістне в сих віках, а й иньшого в сусідстві його ніякого не знаємо. Окрім того єї двадцяті роки — найтемнійший час в історії Галичини, коли про неї нічого не знаємо. Припускаєть ся досить правдоподібно, що Галичину треба розуміти в тих Червенських городах, котрі забрав Болеслав в 1018 р., а привернув назад до Київa Ярослав 1031 р.¹⁾, але безпосередніх вказівок на се нема, як і взагалі ніяких звісток про Галичину не маємо. Далі, чи мав час Константин VIII, сей нездарний і взагалі пасивний володар, під час свого короткого пановання запускати ся в якісь льокальні галицькі відносини...? Чи припустити, що печатка попала сюди припадково, що вона призначала ся якомусь иньшому більшому володарю?

Супроти всяких таких непевностей насуваєть ся гадка, чи не маємо ми тут якусь инакшу, не цісарську печатку? Прецінь напись коло портрета можна-б читати і **ΟΑ ΚΓΩΝΓΤΗ | ΗΘ** та уважати образком сьвятого Константина Великого, патрона незвісного власника печатки (печатки з його образком звістні — див. Schlumberger *Sigillographie byzantine* р. 17, а й таке читанне написи з права на ліво хоч рідко, але стрічаєть ся на написах). Тоді-б ми могли сю печатку прийняти за печатку руського митрополита або й місцевого єпископа галицького чи перемишльського, з XI—XIII в., і се було-б зовсім натурально, бо таких грецьких печаток руських єпископів маємо подостатку.

Одначе такому толкованню на перешкодї стає одна трудність — брак німба коло образка, що дуже рідко стрічаєть ся. Зі сторони археологічної, себто сфратістичних прикмет печатку сю правдоподібнійше треба уважати цісарською²⁾, тільки що до

¹⁾ Про се див. мою Історію України-Руси, II, с. 9 і 15, тамже про русько-византийські відносини с. 24—6.

²⁾ В останнім листі до мене, на гадку про апріорну правдоподібність якоїсь єпископської печатки, д. Шлюмберже пише: *L'absence de nimbe me parait indiquer qu'il ne s'agit point de Saint Constantin. Je crois beaucoup plus à un sceau impérial, cependant l'absence de tout titre est inquiétante.*

обставин — як ся печатка могла сюди потрапити, прийшло ся-б поставити великий знак запитання або запусити ся в ріжні гіпотези, в тім роді, що мовляв цісарське византийське правительство шукало якоїсь опори на Підкарпатю для угорської політики, як то було століте пізнійше, або що небудь подібне, не неможливе, але й не дуже правдоподібне.

Ковтки „київського типу“ у сучасних Кавказцїв.

ПОДАВ

М. Грушевський.

В своїм рефераті про Молотівський скарб¹⁾ я між иньшим застановив ся над так званім київським ковтком (дротяний обручик з трома металїчними насадженими на нього і прикрученими галочками); я вказав на варіяції сього типа, його розповсюдження та розвій, який можемо слїдити на підставі більш або менш докладно датованих находок. Я спїмнув там і про кавказький варіант старих осетинських могил: срібні, гладкі галочки, форми жолудя, одначе не мїг ще щось ближше сказати про ковтки сього типа, які й тепер ще уживають ся кавказькими тубильцями.

Перший раз я побачив на виставі одного азіятського зо-лотника у Владикавказі ковтки сього типа в 1896 р. Літом минулого року удало ся мені купити пару таких ковтків, срібних і позолочених, доброї роботи, за сьмішну ціну півтора рубля. Коли показав я їх одному виднїйшому українському археологу, він на хвилю не вагав ся признати в них предмет нашої старої штуки, новий варіант київського ковтка з якоїсь київської розкопки. І дійсно, ся пара ковтків як би що йно вийшла з якої київської робітні XI—XII в.

На долученім рисунку подано один такий ковток в натуральній великості. На срібний дротяний кружок посажені три

¹⁾ Записки т. XXV і XXXI.

однакові галочки; різниця тільки в тім, що вони не нанизані на дріт, а присаджені (прильотовані) до нього: се ослабленне первісного типа, котрого слід заховав ся в тоненькім дротику, що обвиває дріт між галочками: коли галочки насажували ся на дротяну обручку, він мав на меті примоцувати сї галочки (що сиділи на ній зовсім свобідно), аби не їздили по дроті; тепер, коли галочки й без того прильотовані до дротяної обручки, сей дротик властиво безпотрібний, се пережиток давнїйшого типа.

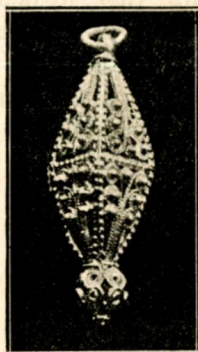
Галочки ажурні, кожда з них зложена з двох половинок — чашочок, прильотованих до себе, а знову кожда половина зложена з шести листків; листок складаєть ся з бляшаної дужечки, заповненої звитком філігранового дротика, в формі цифри 8; кожда галочка закінчена срібною перлинкою, всадженою в гніздо, зроблене з філігранового дротика.

Серед ріжнородних варіацій ажурних ковтків староруських находок можемо вказати типи й досить зближені до сього кавказького ковтка. Нпр. між ковтками переяславської нахідки 1885 р. маємо оден, котрого галочки зложені з чашочок вправді не з двох, але з трох, з котрих кожда зложена з шести листків — дужечок, з перлинкою посередині (Кандаков, — Русскіє клады I таб. XII. 10); з другого боку підходить сюди широко розповсюднений тип галочки, що складаєть ся з очків, з котрих кожде знову зроблене з кількох звитків філігранового дротика (нпр. Кандаков ор. с. таб. IV 1, 2, 4, 5, 9, 10). Галочки кавказького ковтка розвивають далі сї варіанти.

По словам золотника, такі ковтки досі уживають ся гірняками околиць Владикавказа (правдоподібно — Осетинами); що

маємо до діла з предметом і технікою дуже розповсюдженою, показує й сьмішно мала ціна сеї — як бачимо, дуже скомплікованій й досить делікатно виробленій окраси.

Її деталі не стоять одиноко: в виробках місцевого золотництва можна на кождім кроці стріннути подібні. Наприклад, головка сього гудзика (від осетинського станика, подана в натуральній великості) в меншій і трохи простійшій формі повторяє галочку ковтка. Головки аграфа (що нашивають ся на грудях станика осетинських дам), з котрих подаю тут одну — меншу, дають модифікацію тогож типа: чашочка з шести листків, заповнених філіграновим звитком, що кінчить ся срібною перлинкою, і т. н.

Тепер само собою насуваєть ся питання, як пояснити собі се істноване на далекім Кавказі нашого київського ковтка?

Припустити, що предмет староруської штуки, якийсь руський винахід перейшов і так сильно загніздив ся на північнім Кавказі, досить трудно: стичність північно-кавказької культури з київською (через Тматорокань) не була дуже трівка й інтензивна; з другого боку, як ми бачили, кавказький ковток не стоїть одиноко в місцевім золотництві, тим часом як для ажурних галочок наших давніх ковтків не багато знайдемо паралелів в староруськім золотництві. Тож правдоподібнійше думати, що на Руси й на Кавказі сеї ковток — взагалі, й спеціально — ажурний явив ся з одного спільного джерела. Якого?

Два спільні джерела можуть бути а ргіогі прийняті для Руси й Кавказу, одно — Византия, котрої культура якийсь час сильно впливала на грузиньску й осетиньску, друге — Схід:

Персія, Сирія. З сих двох джерел в данім разі я уважав би більш правдоподібним се друге — східне.

Се вже, розумієть ся, я схожу на ґрунт здогадів і гіпотез, бо для аналізу орієнтальних впливів у нашій давній культурі й штуці зроблено ще небогато, але міні здаєть ся вповні правдоподібною гадка, що нпр. в так улюбленім в староруській штуці дрібно-перлястім орнаменті, в різблених круглих бляшечках маємо ми орієнтальні мотиви. Супроти того й гадка, що трехгачний ковток взагалі й ажуровий — спеціально, прийшов до нас зі сходу, здаєть ся мені зовсім можливою.

На закінченне піднесу, що в сучаснім кавказькім золотництві можна знайти й більше паралель для нашої старої штуки. От хоч би той осетинський ґузик — чи не пригадує він нам (відкинувши головку) київських ґузиків (що правда — далеко простійших) з нахідки 1880 р. (Кондаков ор. с. таб. II), або ще більше — ґузиків рязанського скарба 1822 р., де боки ґузика вже заповнені, які і на сїм кавказькім, філіїтрановими звитками, що правда завитками — більш штучними, ніж більш примитивний рисунок кавказького ґузика.

10 (22). I. 900.

Огляд праць Н. Кондакова з історії староруської штуки.

Русскія древности въ памятникахъ искусства, издаваемые графомъ И. Толстымъ и Н. Кондаковымъ, выпускъ IV: Христіанскія древности Крыма, Кавказа и Кіева, Спб., 1891, ст. 176, вел. 8^о.

Теж — выпускъ V: Курганныя древности и клады до-монгольскаго періода, Спб., 1897, ст. 163+II.

Теж — выпускъ VI: Памятники Владиміра, Новгорода и Пскова, Спб., 1899, ст. 186+VIII.

Византійскія емали, собраніе А. В. Звенигородскаго. Исторія и памятники византійской емали, сочиненіе Н. Кондакова, ст. VII+394+28 табл. 4^о (вийшло в 1892 р.).

Русскіе клады. Изслѣдованіе древностей великокняжескаго періода Н. Кондакова, т. I, Спб., 1896, ст. 214+20 табл. 4^о.

Н. П. Кондаковъ — О научныхъ задачахъ исторіи древне-русскаго искусства (Памятники древней письменности и искусства, кн. СXXXII), Спб., 1899, ст. 1—47.

Исторія староруської штуки — річ зовсім нова. Давнйше що появляло ся в сій сфері — се були або зовсім ділтантські річи, або монографійки, присвячені одиночним явищам, предметам, а й таких було дуже небогато. Праці з ширшим закроєм починають появляти ся влаетиво від 70-х років тільки. Така була студія (в формі критичної статі) староруського рукописного орнамента, зроблена Буславим (1879), ще важнійша й ціннійша — монографія пок. Лашкарьова (1874—78) про київські церкви, що стала підвалиною в студиях староруської архітек-

тури — галузи староруської штуки, що, з огляду на самий характер своїх пам'яток, перше від усіх була науково оброблена, хоч і досі не обійняла всього матеріяла. Пізнійше появляють ся ще дві праці, також широко і систематично зачеркнені, але менш важні по своїм результатам — монументальне виданє київських монет Толстого (1882) — праця дуже важна, але для історії староруської штуки тільки дальшого значіння, і прекрасна збірка орнаментів Стасова (1884—7), але без заповідженої, а й по сей час не зробленої розвідки автора.

З кінцем 80-х років починає свою незвичайно важну й многосторонню діяльність в сій сфері Нікодим Кондаков, професор одеського, потім петербурського університету. Свої студії він розпочав від історії византийської штуки (История византийской штуки на подставі мініатур, Царгородські церкви, й т. и.), потім перейшов до студій над її східною галузею — штукою грузинсько-вірменською (ряд статей викликаних в значній часті тифліським археологічним з'їздом 1881 р. і по часті зібраних у книзі Статїи по історіи и древностиамъ Грузіи, 1887). Від сих студій переходить він, як я сказав — з кінцем 80-х р., до студій над староруськими пам'ятками: в 1888 р. в Записках петербурського археологічного товариства появила ся його розвідка О фрескахъ лѣстницъ Кієво-софійскаго собора, що зазначила зворот у студіях автора до пам'яток староруських (властиво території європейської Росії).

Попередні студії д. Кондакова як найліпше приготували його до праць коло староруської штуки: византийська штука була одним з найважнійших чинників в її розвою, а студії над грузинсько-вірменською штукою, що розвивала ся в аналогічних обставинах як і руська — під сполученими впливами штуки византийської й орієнтальної — могли як найліпше вияснити характер і способи мішання й сполучення сих елементів, що мало місце, з деякими відмінами, і в давній Русі. Коли додати ще широке ознайомленне д. Кондакова з західною романською штукою, а также обставину, що займаючи місце кустоса „середновічних колекцій“ Ермітажа — м. и. найліпшої й найбогатшої збірки предметів староруської штуки, він мав під очима найважнійші колекції її, то ми зрозуміємо, що д. Кондаков мав все для успішних студій над староруською штукою, а його наукові здібности дали йому спромогу дійти в них до дуже важних результатів і зробили його праці підвалиною науки староруської штуки.

Уже згадана студія д. Кондакова про фрески софійських сходів була важною вкладкою в літературу київських пам'яток, бо не вважаючи на великі прогалини в сих фресках — вказала одноцільний плян у них, а то опис новорічних царгородських забав і церемоній, і поставила об'ясненне їх тем на вповні науковий ґрунт. Статя ся позбавила всякого значіння всю попередню літературу сих фресків, а заразом, як висловили

ся ученики д. Кондакова в своїй монографії про мозаїки й фрески св. Софії — „в богатых точках вновь вычерпала интерес фрески“ (Айналовъ и Рѣдинъ Кіево-софійській соборъ с. 102).

Тоді-ж д. Кондаков у спілці з звістним видавцем монографій про київські й новгородські монети Ів. Толстим задумав дуже важку публікацію про пам'ятки штуки з території Росії п. з. Русекія древности въ памятникахъ искусства. Перший випуск вийшов в 1889 р. і розійшовся відразу, так що зараз треба було дати другий наклад, а й сей другий наклад розійшовся за кілька років і скоро став бібліографічною рідкістю, як і другий, виданий в 1889 році (тепер заповіджені нові видання їх). Причиною такої зовсім незвичайної популярности сього видання був з одного боку — дуже привабливий зверхній вигляд видання, маса рисунків, переважно (особливо в перших випусках) дуже добре виконаних, з другого — дуже низька ціна. Завдяки сьому видання (слідом переложене й на французьку мову — перші випуски) широко розійшлося по записаних кругах спеціалістів в ширшій публіці, популяризуючи багатий, зведений в нім науковий матеріал, а також і важні спостереження та загальні висновки автора, котрими се видання, при деяких слабших сторонах, взагалі досить багате.

До слабших сторін, про котрі я згадав, належить передо всім неясність і непевність самого плану.

Автор в передмові до першої книжки виходив зі становища, що „старинности Росії творять одну цілість, бо в них історично сформувалася народня штука, що не досягаючи індивідуальности в творчости, жие традицією, й звязуючи ріжноплеменні форми побуту хліборобського і кочовничого, міського й сільського, розкриває перед нами загальну, непервану спадщинність (преемственность)“. Цілею праці автор ставить: представити історичне сформованнє й розвій староруської штуки, в докладних рисунках артистичних пам'яток руської старини“.

Але тут є багато неясности й основних непорозумінь. Насамперед автор не поясняв, що він розуміє під „руською“ або „староруською штукою“. Аж тепер, коли вийшли його остатні праці: VI. вип. Рус. древностей і статя „О научных задачах“, знаємо ми се: студії автора ведуть до висвітлення початків великоросійської, або ще тісніше — суздальсько-московської штуки. Розуміється, автор мав право вибрати собі таку мету дослідів, нема що казати; але при тім, як то часто буває в науці російській (а і взагалі в суспільностях з сильно розвинутою державною централізацією), він очевидно — несвідомо для себе мішає понятє етнографічне (старинности, що служать до висвітлення великоросійської штуки) і понятє політичне — старинности з території теперішньої Росії. Тільки зрозумівши се основне непорозуміннє,

зміркуємо, чому автор нпр. так багато місця дав старинностям грузинсько-вірменським, котрих звязок з великорусийською штукою дуже проблематичний, а в усякім разі — дуже незначний, чому трактує рівнорядно штуку античну й т. зв. скитсько-сарматську чорноморського побережжя — з суздальською XII—XIII в., або чому так багато дає місця т. зв. готському стилю, хоч як раз підносить, що не можна вказати ніякої стичности його з штукою староруською: очевидно, сї всі партії зроблені у нього зі становища територіяльного — що всі сї культури розвивалися на території теперішньої Росії.

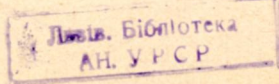
З другого боку виходячи з етнографічного становища автора натрапимо на деякі несподіванки. І так в остатніх своїх працях дійшовши нарешті до штуки великоруської, він так висловляє свій принципіальний погляд на неї: „Руська штука має не тільки оригінальний артистичний тип, але дає визначне історичне явище, сотворене роботою великоруського народа при участі ряда іноплемених і східних народностей, покликаних сим (великоруським) народом до державного життя і артистичної діяльності“ (Рус. древн. VI с. 3 = О научных задачах с. 2), а на иньшій місці (VI с. 1) поясняє: „Майже одинокий (?) в своїм культурнім значінню Київ завдячав, очевидно, своє значінне стільки-ж політичній ролі, скільки й позиції — передового руського міста на західнім (?) краю, куди приливала для роботи й обміну східня й західня культура. На місце (?) Києва в Суздальськім краю з'явилося більш як десять міст, що багатіли торгівлею й промислами, і край се був центральним, де культура розвинулася власними силами народа“. Такий Standpunkt мусить здивувати кожного, трохи ознаєженого з історичною еволюцією східньої Європи. Чи поділлянська Україна X—XII в. не була таким же „центром, де культура розвинулася власними силами народа“, і де Київ не був одиноким, а оден „з більше як десяти міст, що багатіли торгівлею й промислами“ (пригадати собі хоч би такий другорядний Канів з невичерпаними скарбами Княжої гори!). І де-ж поділося значінне в еволюції великоруської штуки, штуки української, що передавала її змодифіковані вже на руськім ґрунті елементи штуки східньої й византийської? Чому в сформованню великоруської штуки згадано співділанне тих іноплемених (финських?) і орієнтальних народів, „покликаних ним“ (а може й не ним, тільки Київською державою, утвором українсько-руської народности?) до державного й культурного життя, а зовсім промовчано значінне культурної роботи українсько-руських племен?

Поруч таких неясностей і непорозумінь в самім пляні видання, треба піднести значні хиби і в його переведенню. Матеріял трактовано дуже нерівномірно: автор має улюблені партії, де він спинається ширше й довше, і знов иньші — які він збуває як найлекше, або й зовсім по-

минає. Його курс зближаєть ся властиво до серії епізодів з історії штуки на території Росії, і хто зна, чи не було-б ліпше, як би він, не силкуючи ся на загальний курс (може для такого загального курсу й час ще не наспів), дав натомість збірник монографій; принаймні, як то ще будемо бачити низше, його монографічні роботи стоять з кожного погляду вище від сього загального, ніби на широку публіку обчисленого курсу.

Ясности, прозорости, консеквентної систематичности викладу, яких мусимо жадати від такого курсу, ми також в нім не знаходимо. Суха аналітична опись, що часом переходить в просте катальогованне предметів, виступає часом на перший плян й забирає значні частини праці, знуючи читача своїми деталями, серед котрих губить ся всяка синтеза досліду. Автор не вяжесть ся дуже предметом і залюбки відбігає від річи задля якої небудь інтересної подробиці або аналогії; часто вводить він також у свій виклад екскурси історичного характеру, слабо зроблені і слабо з властивим предметом досліду звязані. Уклад праці клясично-примитивний; автор не знає ні глав, ні якихось розділів; переходів від одної частини до другої, від одного предмета до другого (хоч би й зовсім осібною, далекою) дуже часто зовсім не уживає; взагалі якихось загальних поглядів, виводів, сумовань дає мінімально, хіба десь принагідно, в дорозі. При тім поруч дрібязковости в деталях він дуже часто, раз у раз показує голословний аподектизм у своїх твердженнях і характеристиках. Стыль взагалі незвичайно неясний, нескладний, хаотичний: автор мов би оминає всякі докладніші прецизовання; в значній мірі се, очевидно, залежить і від недбальства, але також мабуть — і від браку всякої стилістичної здібности; навіть і там, де автор має улюблену загальну максиму й хоче її піддати читачу, він нудить x разів вертаючи ся й повторяючи її на різні способи — звичайно все принагідно, побіжно, — але майже ніколи не спромагаєть ся на ясне, докладне сформулюванне. Всі отсі хибні значно обнижають вартість цінних дослідів, вложених в сю працю, а спеціально — їх популяризованне. Треба великого завзяття, аби уважно прочитати том Русских древностей і не згубивши ся в деталях, виробити собі загальний суд на підставі поданого автором (а дуже часто — позбавленого загальнішого освітлення матеріалу); тому я певний, що з розкуплених в такім великім числі, завдяки дешевій ціні й численним рисункам, примірників Р. Древностей дуже незначна частина була перетравлена читачами й спопуляризувала вложені в них спостереження автора.

Досі, як зазначив я в горі, вишло шість книжок Р. Древностей. Перша присвячена „античним старинностям полудневої Росії“; титул сей тільки в певній мірі відповідає змісту, бо з одного боку книга не обіймає всіх античних старинностей сеї території, з другого боку

входить в сферу мішанини античних елементів в культурі і штуці з варварськими, що властиво належить до другої книжки, присвяченої „старинностям скитсько-сарматським“. Тому зміст і сфера сеї другої книжки не відграничені докладно від першої, ріжниця тільки в тім, що автор в другій книжці бере під розвагу не тільки мішану варварсько-античну штуку, а й чисто варварську. Неясність назви „скитсько-сарматський“ (взагалі зовсім ненаукової) була причиною, що в представленню автора не відграничено докладно сі дві сфери — штука варварська еленізована і штука азіатська, а в сій знову дві течії — північно-азійська, звязана з сибирською, й ірансько-туркестанська; автор і не пробував сього зробити, але важною його заслугою було те, що він вказав сі всі елементи в „скитсько-сарматський“ штуці й звязки її з тими иньшими культурами. В II кн. він головню займаєть ся варварською еленізованою штукою, варварська властива приходить під розвагу в III. кн., присвяченій „старинностям з часу руху (мандрівки) народів“, але тут поруч азійської штуки, аналогічної з варварською „скитсько-сарматською“, приходить і т. зв. меровінгський, або готський стиль, зовсім чужий їй; при тім головну увагу автор присвячує старинностям північного Кавказа, і не тримаючи ся вже зовсім якихось певних партий чи стилів, трактує найріжнійші нахідки, які тут стрічають ся. З иньших екскурсів треба зазначити екскурс у сибирські старинности (на початку), екскурс про срібні пермські тарілі, нарешті — вкінці: про орнаментацию кольоровим камінням і кольоровим шклом, котру автор виводить з передньої Азії.

Як можна бачити вже з сього перегляда, сі три книжки дуже кульгають, що до свого пляна; автору треба було — або тримати ся на становищі історика штуки й слідити гезезу, розпросторенне й впливи певного стиля, манери, течії, або виходити зі становища історика культури — тримати ся певних культурно-історичних явищ, скажім керченських некрополів, середнедніпровських могил чи осетинських нахідок, і слідити їх елементи, впливи, звязки з иньшими культурами; а так його книжки, хоч як цінні матеріалом і спостереженнями, своїм хаотизмом значно обнижають свою наукову вартість.

З IV книжкою ми приходимо уже на Україну, не тільки територіяльну, а й етнографічну. Книжка присвячена „християнським старинностям Крима, Кавказа й Київа“. Найбільше повно розроблена тут церковна архітектура і церковні памятки грузинсько-вірменські (хоч ся частина книги як раз до неможливости загромаджена катальогічними описями), з кримських старинностей автор зайняв ся головню херсонськими, з українських памяток християнської штуки, як сказано в титулі вже, обмежив ся він тільки Київом, пожалувавши труду познаємити ся з иньшими українськими памятками, а і з київських властиво зайняв ся

тільки св. Софією: з 62 стор. присвячених Україні, 52 заняті маленькою монографією про київську Софію (кажу — маленькою, бо $\frac{2}{3}$ того займають образки), а до неї вкінці прищеплено по кілька слів про образ ехаристії в Михайлівському монастирі, про кирилівські фрески й про монети київських князів, так що вартість має лише та опис Софії, хоч коротка, але цінна; доповнення її служить видана 1889 р. монографія учеників д. Кондакова — Айналова і Редіна: „Кієво-софійській соборъ, изслѣдование древней мозаической и фресковой живописи“, написана по вказівкам Кондакова. Але, розуміть ся, ні сей епізод про св. Софію, ані тих кілька побіжних заміток, доданих до нього, зовсім не вичерпують „пам'яток християнської штуки“ Київ, чи властиво: — його пам'яток монументальних, й історія византийського будівництва на Україні. Руси зістає ся прогалиною в сім курсі д. Кондакова; розвідки Лашкарьова про церковну архітектуру України і по виході книжки д. Кондакова зістають ся головною працею в сій сфері.

Кн. V, присвячена „старинностям з могил і скарбів передтатарських часів“, в значній часті (с. 1—48, 101—146) містить в собі скорочення його праці „Русские клады, I“. Над сими частями я не буду тут спиняти ся, відкладаючи се до обговорення тої ширшої праці. Між ними вставлено (с. 49—100) перегляд могильних розкопок в різних частях Росії — один з тих сухих, каталогічних переглядів, які я вище вказав як одну з недочет курсу д. Кондакова: він переходить розкопки поодиноких губерній європейської Росії, без якоїсь системи, навіть без географічного порядку, не відріжняючи територій словянських від не-словянських, описує похоронний тип, вчисляє предмети знахідок (при тім описи не визначають ся ані відповідною повнотою, ані не вказують джерел), подекуди дає цікаві замітки про характер знайдених поодиноких предметів, але стрічаємо також і категоричні, неумотивовані вискази, в роді того що багатство дорогоцінних тканин і різблених з кости предметів в могилах українського Поддніпров'я підсуває аналогію з скитсько-сарматською епохою (с. 71), або що срібні ковтки мерянських могил — були київського привозу (с. 88). Взагалі ся частина робить вражіння поверховного огляда матеріяла, самим автором не перетравленого. Додані при кінці книги маленькі студійки про деякі предмети ювілерства — фібули, гривни, наручники з срібної бляхи, привіски — інтересні, але дуже коротенькі й далеко не вичерпують матеріяла: їх треба уважати наче за тимчасові комунікати з студій автора заповіджених ним на II. т. „Русских кладів“.

Далеко більше одноцільний характер має VI. кн., присвячена „старинностям Новгорода й Пскова“. Книжка поділяєть ся на дві рівні частини — перша присвячена пам'яткам ростовсько-суздальсько-володи-

мирського краю, друга — північно-західного (Новгород, Псков, Полоцьк), таким чином до історії староруської штуки книжка має лише посередній інтерес: вказуючи аналогічні форми византийської штуки в північних землях давньої Руської держави, та ще подаючи деякі спостереження автора загальнішого характеру. Головний інтерес книжки полягає на студиях автора церковного будівництва, а ще спеціальніше — архітектур-різьби Суздальського краю (с. 5—60); сю річ автор проробив основно й самостійно й сон амоге її обробляє, але, як то часто у нього, на пункті загального освітлення ані руш не може прийти до якогось ясно-сформуваного виводу — під якими впливами оригінальні прикмети сеї архітектури сформували ся. То він а рїгогі признає романський вплив, то налягає на брак близьких аналогій на заході й висуває самостійне користанне романської й суздальської штуки зі спільного — східнього джерела, вагаєть ся між сими двома об'ясненнями, *x* разів висловляє загальні максими, *x* разів їх модифікує, і вкінці читач питає себе: що властиво — чи автор признає західній вплив чи заперечує? Скільки я міг звести до одного знаменника зібрані автором аналогії, спостереження й доводи, він бачить в суздальських різьбах місцеву роботу, що йшла за романськими взірцями, але самостійно домішувала до них елементи східньої штуки.

Ся справа о стільки интересна й для нас, що на точці західніх впливів суздальська архітектура XII—III в. дає дуже интересну аналогію з нашим архітектурним типом XII—III в., котрий можемо назвати „галицьким“ (див. Історію України-Руси III с. 424 - 6). Д. Кондаков готовий навіть припускати певне значінне Галичини в розвою суздальської архітектури (нпр. с. 38: „Дуже можливо, що прототипи суздальських церков належали споконвіку православним краям — Галичу, землям карпатським і дунайським“), або згадує про романські впливи на галицьку архітектуру (с. 55, 57), але сї згадки так побіжні, що не можна навіть зміркувати з них, чи автор дійсно знає що про галицький архітектурний тип, а не теоретизує тільки. Тим часом знаємість з галицькими пам'ятками дужеб придала ся автору: вона вказалаб йому, що галицькі церкви, стоячи під романськими впливами, і завдяки тому маючи деякі дуже близькі аналогії з суздальськими, не мають всього того богацтва, чи властиво — накопичення різьби, що становить оригінальну прикмету суздальських церков, і се з свого боку промавляє за гадкою автора, що маємо тут вплив орієнтальний. Подорозі в иньшій праці (О задачахъ изученія с. 30) кинена автором аналогія суздальського орнаменту з орнаментом грузинським варту була би, аби її розробити трохи докладїйше: правдоподібно, д. Кондакову не було звістно, що в другій половині XII в. ми маємо вказівки на дуже розвинені звязки руської княжої ди-

настії, суздальських спеціально, з Кавказом — Грузією й Осетією (див. Історію України-Руси II с. 274). Супроти того аналогії суздальських декораций з грузинськими (різблені плити, вкладувані в стіни церков, і подібности в орнаментаци — порівняти нпр. різьбу портала церкви в Юриві з орнаментом Хахульської ікони, виданої у Кондакова IV с. 89 і далі) набувають важного значіння.

Друга половина книжки, присвячена Новгороду і Пскову, не означає ся такою одноцільністю й старанністю оброблення. До новгородсько-псковських старинностей доданий тут звістний полоцький хрест св. Евфросини, і се дає причину побоювати ся, що сим і скінчить ся позір автора на пам'ятки білоруські, й вони так само вістануть ся по за курсом, як вістали ся чернігівські, волинські й галицькі.

Окрім VI кн. Р. Древностей орнаментикою суздальських церков займаєть ся автор у своїм рефераті „О научныхъ задачахъ древне-рускаго искусства“: се епізод, введений потім, майже без змін, в VI кн. Р. Древностей, тільки з додатком деяких вступних заміток до історії студій староруської штуки, так що самостійного інтереса ся статя тепер майже не має.

Натомість незвичайно важні дві нинші в горі названі монографії автора: про византийську емалію й про нахідки староруських скарбів. Тому що перше з сих двох видань, виконане з вибагливою роскошею в 600 прим. (200 по російськи, 200 по французьки, 200 по німецьки), коштом аматора Звенигородського, в продажу не пускалось і дуже мало приступне, не буде зайвим сказати про нього на сім місті кілька слів.

Розвідка д. Кондакова поділяєть ся на чотири розділи. В першім (с. 1—101) застановляєть ся він над історією емали і технікою її в Візантії; вказавши на шкляні інкрустації Єгипта, як прототип гороженої емали й початки сеї техніки в інших землях, автор, не дуже ясний і систематичний в сій частині, як звичайно з ним буває, — повздержуєть ся від рішучих виводів і більш гіпотетично (с. 69) висловляєть ся про перехід емальової техніки зі сходу на захід (що й перед тим зауважив Linas Les origines de l'orfèvrerie cloisonnée), спеціально в Персії „або з котрої середнеазійської землі, що завдячала свою культуру Персії“, в Візантію і звідти в західну Европу. Час, коли в Константинополі розвиваєть ся горожена емаль, — VI в., найвищий її розцвіт — X—XI вв. Автор закінчує розділ докладною описею техніки гороженої емали на основі історичних відомостей і детального студійовання захованих виробів, а в іросторім другім розділі (105—250) переходить заховані вироби византийської емали, головно застановляючись над їх хронологією; не можна не пожалувати, що уставляючи сю хронологію на основі техніки, стиля, фарб, автор робить се досить голословно, не

установивши сих критеріїв наперед і через те — не давши можливості читачу оцінити ступень їх сили.

Третій розділ (с. 253—303) присвячений детальній описи византийських емалій колекції Звенигородського, не має для нас особливого інтереса, натомість незвичайно інтересний останній (с. 307—367), присвячений руським і грузинським емалям тоїж колекції: розділ сей власливо містить дуже інтересну монографію про емальовані руські зашниції форми мошонки, котрі автор зве старою назвою „колтами“ — наші ковтки. Автор вказує для них, як на вихідну точку, на різні привіски для перфуми, росповсюднені на сході; прототипом їх форми уважає він черепашку, і з неї виводить і ковтки і окраси в формі місяця. Його об'яснення треба признати дуже правдоподібним, і вказані ним зовсім аналогічні річі, як античний ковток з Кипра (с. 313 і иньші в праці Perrot і Chipiez, з Етрурії, Сардинії), ковтки з Таганрогського скарба (с. 317), ковток з Ставропільщини (с. 321) і особливо ковток з Самарської губ. (с. 319), показують справді, що ми маємо в руських ковтках один з варіантів сього широко росповсюдженого типа, котрого вітчиною з значною правдоподібністю можна за автором уважати передню Азію. При тім одначе, додамо, треба зауважити, що наші ковтки становлять вже, при всіх відмінах, особливий скінчений, кристалізований тип, для нього в иньших находках маємо лише аналогії, і се, як і його широке розповсюдження у нас (на се вказує і численність находок), кидає світло на розмірно довгу еволюцію золотарської штуки на наших ґрунті.

Оглянувши відомі досі находки руських ковтків (великі ковтки рязанські д. К. уважає привісками для образів, призначеними на те, аби висіти по обох боках німба), автор переходить до аналізи руських находок і доводів руської роботи в більшості емальованих річей; не будемо застановлятися над сим, бо в своїй другій монографії автор сю справу розбирає ще ширше і докладіише; занотуємо лише екскурсе про райську птицю — сиріна — сирену в орнаменті (виводить зі сходу — с. 343—51) і короткі, по дорозі дані уваги про ознаки руської емали (с. 354 і 356): важкий стиль, брак елегантності і помилки в рисунку, незручність в виробі контурів (з золотих полосок), брак ясных, глибоких тонів в красках і грубі верстви емали — через незручність в топленню фарб.

Нарешті ще про саму колекцію Звенигородського. Вона складається з кількох медальонів з Грузії, що, як показалося тепер, належала до окладу ікони в Джуматському монастирі (с. 255), кількох дрібних образків і орнаментів з Кавказу, і з київських находок: трох ковтків і фрагментів

ланцюха (ковток з скарбу Чайковського, решта з розкопок Анненкова); річи сї опубліковані на таблицях I—XXI, справді дуже добре.

Друга монографія, очевидно, має на меті на материялі „скарбів“ вислідити історію староруського юбілерства (автор своїм звичаєм не дав ніяких докладніших пояснень в сій справі). На вступі автор зачінає ся з археологами, що вони легковажать собі скарби, скуплюючи всю увагу на могильних розкопах, але чому сам д. Кондаков также односторонно схотів обмежити ся на скарбах — се лишаєть ся його секретом, тим більше що в своїх дослідах у тексті він нераз мусить вийти в сферу могильних находок. В пляні роботи знову сполучено до купи дві зовсім відмінні задачі — опис скарбів, себто того, що в них знайшло ся, без ріжниць, чи буде се продукт штуки руської чи чужої, й слідженне руського юбілерства. В першій томі автор дає загальний погляд на впливи, які можна слїдити на староруській штуці, і спеціяльно про техніку емалерську й філігранову (I глава с. 1—82), хронологічний перегляд находок українського Подніпров'я, до котрих одначе долучені аналогічні находки в Рязани, Володимира й деяких иньших місць (II гл., с. 83—144) і спеціальні розсліди про київську діадему, нагрудні медальони і ланцюхи, ковтки-шошонки, до котрих долучені ще дрібніші замітки про деякі предмети — перстені, ланцюжки визані з лїлій і пів-циліндриків (гл. III, с. 145—211). На другий том автор заповідає огляд находок воронізьких, курсько-орловських, горішнього Дніпра (Гнездово), країв волзьких і камських, спостереження над впливами культури нового орієнтального стиля — „арабського“ і мішання їх з попередніми елементами в руській штуці, й спеціальні розсліди про різблені наручники, ковтки й привіски форми зьвізди й т. и.

Що до загальних впливів на староруську штуку, то автор у вступній главі вказує їх три: орієнтальний, корсунський і царгородський; в сих його спостереженнях є багато справедливого, але вони подані в такій формі, що лишають місця для багатьох непорозумінь і непевностей. І так те що автор каже про східний вплив, в високій мірі заплутане й неясне; очевидно, автор хоче відрізнити передне-азійську штуку, до X в., і півнійшу — „арабську“ в тіснійшій значінню; як приклад впливів такої старшої штуки описує він деталічно пару чернигівських рогів, з могил X в.; ближшого роз'яснення поглядів автора мусимо чекати в II т., де буде мова про впливи арабські.

Вплив царгородський в руській штуці автор датує половиною XI в. — перед тим, по його гадці, на Руси панував вплив корсунський — херсонський. Одначе сей вплив представляєть ся мнї дуже апокрифічним. Я, розумієть ся, признаю важне культурне значінне Херсонеса в руській житю (див. Історію України-Руси I с. 171), але — по перше безпосе-

редні зносини Руси з Царгородом, дуже живі й інтензивні, почали ся далеко скорше ніж в XI віці, по друге — ми взагалі не знаємо ще спеціальної корсунської (місцевої) штуки чи промисла (д. Кондаков також не винайшов його), отже поки що для нас Корсунь — тільки посередник між Русією й штуркою византийською, сирийською, передне-азійською, і тому про якусь корсунську манеру, стиль говорити здаєть ся мині передчасним. Що правда, д. Кондаков хоче сконстатувати, що на Руси і в землях великоросійських відрізняли „корсунське діло“ від царгородського, але ся дефініція належить часам значно пізнійшим, опираєть ся на традиції про вивезені Володимиром з Корсуня річи, й далеко не певна (пригадати хоч би звістні новгородські „Корсунські двері“). І коли автор не вважаючи на те говорить про корсунські енколпіони і т. и. на Руси, то робить се доволіно і не зовсім науково: той факт, що київські енколпіони подібні до корсунських — се ще дуже мало для того.

Те що автор потому говорить (с. 47—9) про емалерську техніку, не має інтереса по його спеціальній праці про емаль, але за неприступністю її богатом прийдеть обмежити ся на поданім у Р. кладах короткім витягу. Доповненням до нього служить вся II глава: переглядаючи „скарби“, автор спеціально займаєть ся емалерськими виробами, головно коло них спиваєть ся, а ще і в III гл. дає спеціальні досліди над деякими предметами емалерської техніки, так що руська емаль в сих двох його працях — Виз. емалі й Р. кладах розібрана д. Кондаковим незвичайно основно. Що правда, можна закинути йому, що всього матеріяла він не вичерпав (нпр. поминув панатії з Княжої гори, видані д. Біляшевським ще в 1896 р. в К. Старині); належало йому нпр. ввести в круг дослідів Р. кладів і руські емалі кол. Звенигородського; — але се будуть уже зовсім другорядні хиби в порівнянню з тим, що д. К. дав і зробив.

Окрім емалерства він в Р. кладах дав значне місце також філіграну (с. 49—80); дуже цінні його спостереження і в сій сфері, але руським філіграном тут займаєть ся він небогато, давши більшу частину місця (с. 60—75) обороні византийського початку т. зв. Мономахової шапки (памятки сумнівної, котру й по обороні Кондакова иньші уважають арабською, й пок. Філімонов зробив дуже основну студию в сім напрямі, против поглядів д. Кондакова) і західнім памяткам давнього філіграну (с. 58—60, 75—80); незвичайно богатий матеріял для історії сеї техніки на Руси зістав ся зовсім не вивисканим і те що зроблено д. Кондаковим в сім екскурсі треба уважати тільки вказівками для будущего дослідника, що схотів би сю сторону руського юбілерства спеціально обробити.

З спеціальних дослідів III глави головні інтересні екскурси автора про нагрудні медаліони й ланцюхи; екскурс про ковток-мошонку мало що додає до сказаного в Византийських емалях, а інші замітки короткі й мають другорядне значіння.

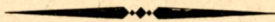
Зі зверхнього вигляду мусимо піднести прекрасні кольорові таблиці, додані до Р. кладів; натомість рисунки в тексті часом дають багато місця до жадань (взагалі в остатніх публікаціях д. Кондакова замість рисунків занадто беруть перевагу фотогравюри, зроблені невиразно й темно). При тім книга, видана петербурською археологічною комісією царським коштом, пущена в продаж по досить дешевій ціні (10 р.), але видана в такім малім числі примірників, що вже до двох років стала рідкістю.

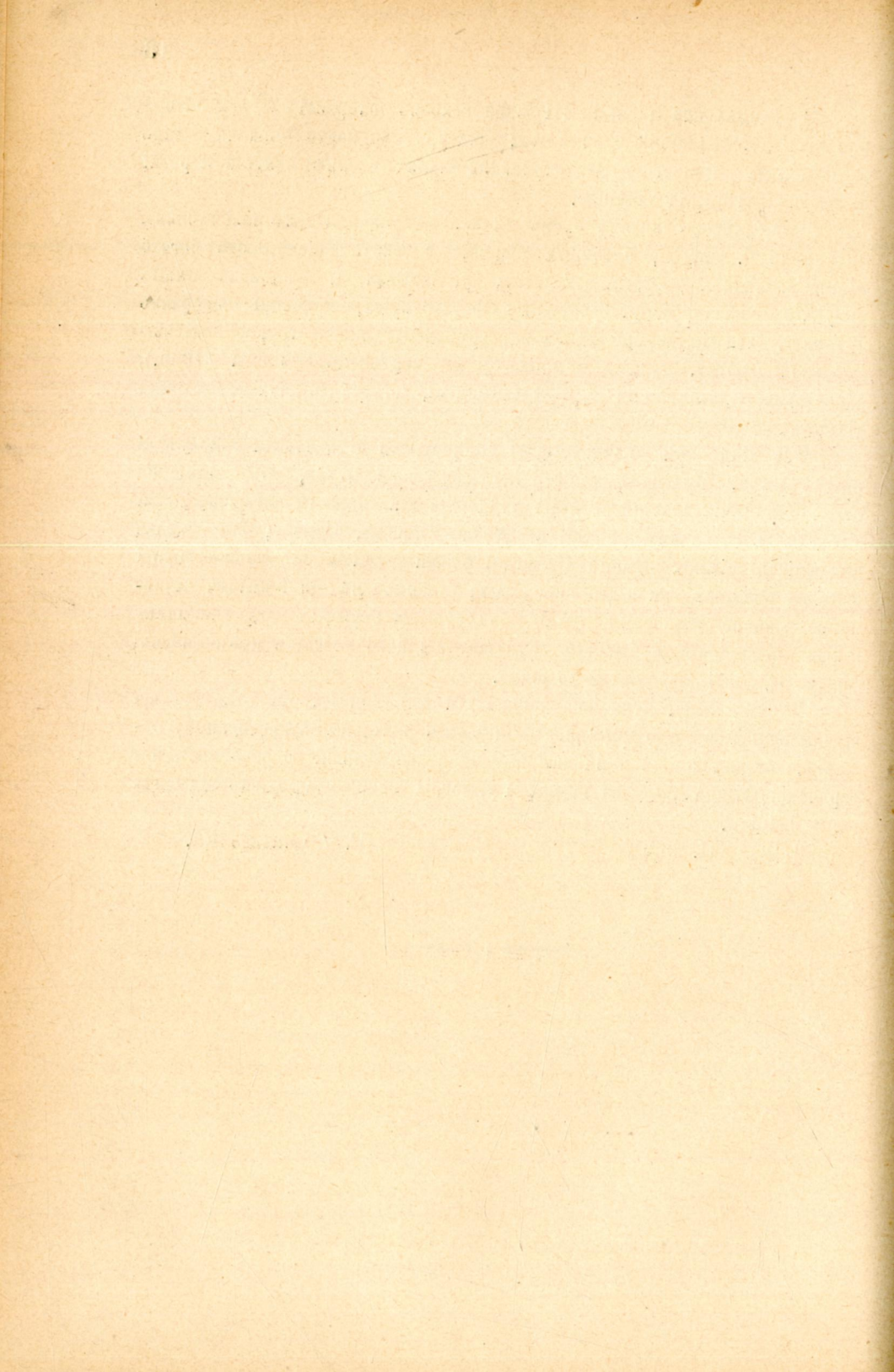
Тим кінчу свій огляд. Колиб попробувати підсумувати головніші результати д. Кондакова в історії староруської штуки, то я підніс би отсе: він підніс значіння східніх впливів в ній, при тім вказавши різні джерела сього впливу — середню Азію, Персію, Сирію; він виказав домашність різних виробів і взагалі розвій техніки на руськім ґрунті в таких розмірах, як ніхто перед тим; спеціально він вислідив незвичайно основно емалерську техніку на руськім ґрунті; з ще спеціальніших його дослідів важні й дуже щасливі його розсліди про софійські фрески сходів і про ковтки-мошонки.

В сумі проф. Кондаков зробив дотепер для історії староруської штуки більш ніж хто инший. Се підсуває кождому інтересованому бажанню, аби він ще як найдовше не кидав сього поля. З особливою нетерпеливістю приходить ся чекати II т. його Русских кладів, заповіджених ще в 1896 р.

1(14). XII. 900.

М. Грушевський.

До питання про правно-державне становище київських князів XV в.

Дві грамоти в. кн. Казимира з часів київського князя Олелька.

ПОДАВ

М. Грушевський.

Становище удільних князів супроти великого князя в в. кн. Литовським належить до тих нев'яснених місць, якими, на жаль, досі так богата історія державного права сеї русько-литовської держави. Знову одним з найбільше цікавих і найменше в'яснених питань в сій сфері зістаєть ся становище князів київських — династії Володимира Ольгердовича, найбільших з удільних володарів сього періода, найінтересніших своїм становищем — на столі давнього руського політичного центра, а при тім так мало звістних нам в характері своєї власті, в напругах своєї діяльності. Так нпр. зістаєть ся нев'ясненим, о скільки власть сих князів в своїй землі була обмежена властю в. князя, інакше о скільки вони були самостійні в своїй управі? В літературі є погляд, що сї князі, спеціально Омелько Володимирич, „ропоряджав ся в землі як повноправний володар“;¹⁾ сеї погляд опираєть ся на тім, що кн. Омелько титулує себе „государем-отчичем“ київським, роздає землі монастирям і служебним князям.²⁾ Незвичайно скупої запас наших відомостей про

¹⁾ Любавский Областное дѣленіе и мѣстное управленіе в. кн. Литовскаго с. 39, Леонтович Очерки изъ исторіи литовско-русскаго права I с. 185; инші праці, що говорили про Омельковичів, не заставляли ся ближше над сим питанням: Антоновича Монографіи I с. 237—9, Ясинскаго Уставныя грамоты в. кн. Литовскаго с. 67.

²⁾ Акты Историческіе I ч. 259, Акты Зап. Россіи I ч. 28, мої Кілька київських документів XV і XVI в. в Записках т. XI ч. 1 і 2. Archiwum Sanguszków і певне наданіє Омелька Половцю у Руліков-

діяльність Олелька й його сина Семена та брак докладніших студій над становищем удільних князів в. кн. Литовського взагалі — вповні оправдують такі погляди. Але вони показують ся хибними супроти документа, що мині пощастило знайти торік серед пізнійших документів т. зв. Руської Метрики московського архива міністерства справедливости (Записки коронні кн. 12 л. 45). Се облята документів Криштофа Дорогостайского: він предложив до вписання в книги королівської канцелярії дві грамоти в. кн. Казимира з 1453 року, яко документи на свої київські маєтности; по словам потвердження обидві сї грамоти були писані на папері і хоч від частого уживання в судових справах „надветшели“, але мали цілі печатки і взагалі не мали нічого підозрілого. Вони то й мають дуже важне значінне для зазначеної вище справи.

Перша грамота — се наказ в. кн. Казимира кн. Олельку Володимиричу, аби він вернув Івану Юршиному сину його отчину. Видана вона 1453 р. (19/V), два роки перед смертю Олелька (вона має тільки індикт, але що Олелько в Київі з'явив ся після 1440, а вмер 1455 р., тож в даті не може бути вагання); сей Іван був очевидно сином „пана Юрші“, київського воєводи з руки Свидригайла, найважнішого з його бояр, що звістний нам на сїм уряді в р. 1437—8,¹⁾ і правдоподібно був попередником Олелька в управі Київщиною; його маєтність — „отчина“ його сина Івашка, що про неї йде мова в грамоті, се превелика лятіфундія (як бачимо з другої грамоти), що займає спору пайку теперішнього Київського повіта — по р. Стугні й Красній, на полудень по р. Гороховатицю (теп. Гороховатка, приток Роси), на півночі — кінчачи порічем Бобриці, притока Ірпеня (вище Білгородки). Олелько, ставши київським князем, очевидно — забрав сї ґрунти, чи зараз, чи по смерті самого Юрші (тут можна б добачати натяки на емуляцію його з попередником); Івашко удав ся в тій справі до Казимира, і той з початку устно казав про се Омельку, а коли се не помогло, видає письменний наказ, аби Омелько вернув ту отчину „конечно по нашому приказаню со веїм с тымъ, што к тым селом слухало.“ Такий категоричний (трохи може навіть

ского Opis powiatu Wasylkowskiego с. 34, зрівняти грамоти Семена Олельковича: Кілька київських документів ч. 3 і 4, Грамоты в. кн. литовских Антоновича і Козловского ч. 9.

¹⁾ Codex epistolaris s. XV т. I ч. 92, Акты Зап. Россіи I ч. 36.

в роздраженнім тоні) наказ осягнув своє: Олелько сповнив його, як бачимо з другої грамоти Казимира.

- *Ся друга грамота видана чотири місяці пізнійше (21/IX 1453 р.)¹⁾* З неї довідуємо ся, що Івашко, здобувши завдяки великому князеві назад свою отчину, просив його, аби видав йому на неї свою грамоту-потвердження, і Казимир дійсно „оправив“ його — дав йому потвердження, де згадує про повернення Івашку отчини кн. Олельком „по нашому приказаню“ і забезпечує Івашку дідичне володіння нею, нічим не згадуючи про права і компетенції київських князів.

Обидві грамоти — і сей категоричний, нецеремонний наказ в. князя київському князеві в місцевих київських справах і королівське надання на маєтності в Київщині з поминенням київського князя — показують виразно, що дотеперішній погляд на київських князів Володимиричів як на вповні самостійних володарів — хибний: самостійними володарями вони не були, у внутрішніх справах своєї землі вони підлягали в. князеві і його власть обмежала дуже значно їх власть.

Наказ в. кн. Казимира київському князеві Олельку Володимиричу, аби вернув Івашку Юршиному сину його отчину. 19 мая 1453 р.

В. кн. Казимир потверджає дідичні права Івашка Юршиного сина на його маєтності в Київщині. 21 вересня 1453 р.

Кор. Жигмонт III приймає до книг королівської канцелярії сі грамоти на проханне вел. маршалка Криштофа Монвида Дорогостайского. 21 марта 1600 р.

Вписанье листов короля Казимира пановъ Дорогостайскихъ.

Жикгимонт третий etc.

Ознаймуем etc. нинешнимъ и на потомъ будучимъ: покладал перед нами велможный Крыштофъ Монвид Дорогостайский маршалокъ навъзший великого князства Литовского, староста волковыский, державца мстибговский, шерешовский, тивоць въ земль Жомонтский, велюнский, кгондинский и бойякголский, два листы папѣровые с печатми продка нашего светобливое памети короля его милости Казимира, один до князя Александра Володимировича писанный в справе продка его Івашка Юршина сына в стороны именовъ отчизны его, под Киевомъ лежачих, а другой

¹⁾ Грамота датована індиктомъ другимъ, але що кн. Олелько називається ся небіжчикомъ, тож не може бути сумніву, що се 1454 р. (вересневий, отже його вересень = 1453 січневому).

листь тогож короля Казимера тому жъ Ивашку Юршину сыну даный, воставуючи его жону, дѣти и потомков его вѣчне при имѣнях его отчизных у Киевском повѣти над рѣчкою Лукавицею, Стугною, Красною и Бобрицею лежачих, которые же про давност часу показуючи у розных судов надветшели, про то просил нас, абыхмо то до вѣдомости нашео господарское припустивши, оные до книгъ канцелярые нашео коронное вписати казали.

Першій тогды такъ ся в собѣ мает:

Казимер, Божю милостю король полскый, великый княз литовскый и рускый и жомовтскый и иных. Сам король.

Брату нашему князю Александру Володимировичу.

Што есмо тобѣ сами очевисто говорили о пана Юршина сына о Ивашка, што там село его отчизна под Киевом, и ты бы тые села всеѣ его отчизну Ивашку Юршину вернулъ конечно по нашему приказаню со всеѣм с тым, што к тым селомъ слушало. А писан у Городне мая девятонадцат, индиктъ перши.

У того листу печат королевская.

Другий за се в тые слова:

Казимер, Божю милостю корол полскый и иных.

Што по нашем приказаню княз Александер Володимировичъ пану Ивашку Юршину сыну отчину его у Киевском повѣте над рѣчкою Лукавицею, Стугною, Красною и Бобрицею вернул со всеми кгрунты, по Гороховицу, и бил нам чолом, што быхмо при той его отчизне зоставили, што мы то вделали и при той отчизне его оправили: мает он, жона его, дѣти и щадки его то вѣчне держати и какъ хотячи шаповати. Писан у Вилне сент. двадцат первый день, индиктъ вторый.

У того листу печать королевская.

Которой прозбы яко слушой мы господарь ласкаве ся прихиливши а видячи их быти цѣлы и неподозрѣны, до книгъ канцелярыи нашео коронное вписати, а для лѣпшого вѣры, сведецтва и твердости тое рѣчи сес листъ нашъ названный видимус под печатю коронною урожоному Павлови Монвидови Дорогостайскому, дворянинови нашему, выдати есмо велѣли, хотячи то мѣти, абы на каждомъ мѣстцу яко и самые оригиналы при зуполной моцы держаны и хованы были. Писан у Варшаве на сойме валномъ коронномъ лѣта Божого нарожения тысяча шестестотного месяца марта двадцат первого дня, а панованя кролевствъ нашихъ полского тринадцат а шведского семого року. Petrus Tylicky, epus cul., r. P. vice-cancellarius. Справа того ж. Zachariasz Jelowicky.

Матеріяли до історії козацьких рухів 1590-х рр.

Подав *М. Грушевський*.

Перебуваючи в Москві літом 1897 р., впав я на гадку поглянути, чи в книгах так званої Руської Метрики Московського архива міністерства справедливости не знайдець ся якого відгомону козацьких рухів 1591—6 рр. Дійсно в книзі L (по теперішній нумерації 11), що містить документи 1595—8 рр., знайшло ся цілий ряд документів звязаних з рухом Лободи й Наливайка — переважно акти королівського — асесорського чи задворного суду в справах конфіскованого майна учасників козацьких рухів. Додавши до сього ще кілька близьких часом, хоч не належних як раз до сих рухів документів, пускаю їх тепер у світ, як причинок до історії рухів 1590-х рр., а ще більше — до вьяснення взагалі початків козачини.

До історії самих подій 1590-х рр. сі документи дають не багато. З сього погляду на першому місці стоїть тут королівське надання Станіславу Жолкевському Боришполя і Горошина (ч. 13, 20/II. 1597): маємо тут коротеньку, але дуже важну, бо урядову, на підставі, очевидно, реляцій самого Жолкевського¹⁾ подану звістку про війну 1596 р., спеціяльно про битву під Білою Церквою і облогу під Лубнами. По словам його, 1596 р. „лотровства козацкогo“ зібрало ся „до килькунадцати тисячей людей своволных, народов розмаитых, в ремесле рыцерекомъ добре вышвычоныхъ а одважныхъ“; тим часом як Жолкевський був тільки „з малою частью войска“. Милю від Білої Церкви він „о таборы тых людей своволных и о стрелбу ихъ густую сам з голою бронєю своею, чинечы доброе сердце войску нашому, с тим козацтвом старлсе“. Як доказ особливої відваги підносить

¹⁾ Пор. його лист в Білої Церкви — *Listy Stan. Żółkiewskiego* ч. 52.

ся, що Жолкевський потім заглубився з малим військом за Дніпро, під Олександрів, „при самій границі татарській“, на „Шоломиці“. Тут він козаків „вколо обогналь а не давшысе имъ роспострети, веѣ фортели ихъ военные справою, делностю а чудостю своею, не без наторгнення здоровья своего, до земдленя и стрвоженя привель, оные за божою помощю розгромилъ, побилъ и звитежилъ, а старших ихъ живо споймавши, з дѣлы и зо всеѣмъ нарядомъ военнымъ до нас привель и отдалъ“. Се все, хоч не додає нічого нового до суми наших дотеперішніх звісток (зачерпнених з Гайденштайна і Бельського, та перехованої кореспонденції Жолкевського), але як урядова версія, повторяю, має своє значінне.

Деякі дрібні, але завсїгди інтересні подробиці маємо про проводирів руху. І так бачимо, що Гр. Лобода мусів стояти в близьких зносинах з київськими монастирями: була поголоска, що в Никольськїм, Пустинськїм і в Печерськїм монастирях переховане було його ріжне майно, а хоч монастирі й заперечували се, може бути, що щось і було в тій поголосці, а в усякїм разі не могла вона з'явити ся без якихось близьких відносин між сими монастирями і Лободою (ч. 5, 7). Безперечно, Лобода мусів бути багатим чоловіком: на се вказують численні справи про його спадщину, котру шукали по монастирях, у Жидів (якогось Левона Перцовича) і у землян (Семена Бутовича, київського воєського) — ч. 11 і 12; се ж доказує й закупно ним маєностей, про що говоримо нїзше.

Про Шаулу (документи потверджують, що треба писати „Шаула“, а не Савула, як деякі пишуть) маємо натяк, з котрого можна догадувати ся, що він був черкаським міщанином: жовнір Коморовський, діставши право на його майно, позивав черкаських міщан Василя Шаулу й Радка Городчанина, що вони мають у себе майно того Шаули; правдоподібно, той Василь Шаула був якимсь близьким вояком Шаули-козака. Про нього теж казали, що його майно сховане було в Печерськїм монастирі, а хоч чернці то заперечили, але доведено було, що Шаула дійсно був позичив 100 кіп сьому монастирю й за то дістав у заставу якісь монастирські ґрунти (ч. 8 і 9).

Маємо згадку, що між ватажками козацького руху був і Полоус (ч. 14) — се був очевидно той самий Полоус, що слїдом (1598 р.) виступив як проводир радикальнійшої частини козаків супроти покїрного Байзуби (Listy St. Żółkiewskiego ч. 60). З сього документа можна би догадувати ся (хоч тільки гіпоте-

тично), що він 1595 р. — може при кінці сього року, тоді як Наливайко пустив ся на Білу Русь, господарив на Полісся, ходив по Брагинській волости — принаймні там чуємо його сотника Гришка Халепського.

Про полковника Саська довідуємось, що він був жонатий з пасербицею якогось шл. Остроуха (ч. 6.).

Бачимо, що в участі в повстанню винували навіть рідних шляхтичів, і між ними такого визначного як Матвій Немирич, син київського земського судії (ч. 14, 15, 16).

Нарешті бачимо, що повстанне потягнуло за собою численні конфіскації: сконфісовано козацький Терехтемиров, рухомі й нерухомі маєтності Лободи, Шаули й інших замішаних у повстанне, а процеси про сконфісоване майно тягли ся звиш року. Між тими, що випрошували собі майно „зрайців — козаків“, бачимо не тільки звичайних жовнірів, як от якийсь Коморовський, але й людей на вищих становищах, як королівський секретар Фльоріян Олешко, що випросив був собі майно якогось Андрія козака (ч. 16). При тім „козакованне“ інкрімінувало ся від останньої конституції про козаків — 1590 р.

Стільки можна витягнути до історії самих рухів.

Далеко важніше те, що дають нам ці документи для вияснення суспільного й економічного становища учасників повстання, а тим кидають інтересне світло на сучасне козацтво. Я пічну від звісток, що вказують на звязки проводирів повстання Лободи й Шаули з київськими монастирями. Хоч в документах мова тільки про звязки грошеві, маєткові, але вони мусіли йти в парі з іншими — моральними. Хронологічно взявши, се найранніші вказівки на такі звязки, що відограють таку важну роль чверть віка пізніше.

Перехожу до найбільш важного.

Цікавий дуже факт — се істнуванне серед сучасних козаків більших власників; такі факти були відомі вже. Кілька років тому в тій же Руській Метриці знайшов я королівські грамоти (1571 і 1574 р.) козаку-земянину шляхетному Омеляну Івановичу на великі ґрунти на р. Ворсклі¹⁾. Д. Каманін знайшов теж кілька документів про козацьку більшу власність: показує ся, що Григорій Лобода, будши козацьким гетьманом,

¹⁾ Документ сей передав я д. Каманіну, що й видрукував його в своїй збірці „Матеріяли до історії козацького володіння землею“, в VIII Чтеній київ. іст. тов. ч. 2.

купив собі село Сошники від Адама Волчковича; що чигиринський козак Тимко Водевич у 90-х рр. мав великі ґрунти в Чигиринщині, його „предком за гроши здавна набитіє“, що иньший чигиринський козак Максим Михайлович на початку XVII в. мав значні ґрунти на верхівю р. Інгульця¹⁾.

До сих ранійше опублікованих фактів можемо долучити тепер кілька нових з сеї колекції документів. І так з надання Жолківському довідуємо ся, що за повстання 1596 р. сконфісковано від одної „козацької особи“ Баришпіль із селищем Іванківським, від другої городище Володарецьке (с. Володарка) на Росі і селище Розволоде (теп. Антонів на р. Березанці)²⁾, від третьої Рокітну на р. Рокитній (на устю в Рось)³⁾; королівська грамота дає дорозуміватись, що сї великі маєтности ті козацькі особи дістали були за королівськими наданнями, а стратили їх за участь в козацьких рухах 1595—6 р. На жаль, імен сих козацьких осіб не знаємо. Правда, в тійже Руській Метриці знайшло ся королівське надання Баришполя і селища Іванківського якомусь Войтіху Чановицькому за службу на Україні, в 1590 р., потверджене 1593 р. його стрієчному брату⁴⁾, але з огляду, що імена сих Чановицьких вказували б скорше на польську національність, не будемо спішити ся бачити в сих Чановицьких „козацьких осіб“, бо можливо, що окрім них, були до тих земель ще иньші реальні і теж привілеговані власники-тубильці, як то часом бувало, хоч не виключена можливість, що й сї Чановицькі були в рядах козаків.

Далі, бачимо, що козацький гетьман Шаула мав якусь маєтність печерського монастиря в заставі (ч. 9). В козацьких рядах стрічаємо землян Гришка і його (відай) сина Яська Халепських, власників с. Халепа над Дніпром, а Гришко мав бути навіть козацьким сотником: білоцерковські земляне й міщане з війтом, Жиди і Вірмени свідчили перед білоцерковським старостою про Гришка і Яська Халепських, „же они за Косинского и за Лободы старшихъ козацкихъ козаками были“, а Адам Вишневецький писав, що вони козаковали з Полоусом, і Гришко умер у Брагні 1595 р., бувши сотником — обпив

¹⁾ Матеріялы для ист. коз. земл. с. 13—16, 18.

²⁾ Див. Похилевича Сказанія о насел. мѣст. Київ. губ. с. 234.

³⁾ Так очевидно треба поділити між тими грома власниками маєтности, вичислені в королівськїм наданню — ч. 13.

⁴⁾ Сей документ входить в зібрану мною колекцію актів до історії колонізації Поддїпровя в 2-ій пол. XVI в.

ся горілки. Правда, потім Гришків брат Федір, щоб охоронити майно від конфіскати, вистарав ся посвідчення від ріжних впливових вельмож і від київських земян, що Халепські не брали участи в козацьких рухах, але хоч суд і став по стороні Федора, нам відкинути тих відомостей, які маємо в сїм документі про козакування Халепських, ніяк не можна — не з вітру ж вони були схоплені.

Як бачимо, в наших дотеперішніх, дуже припадкових і бідних, саме в останніх роках віднайдених джерелах можемо вже начислити між козацтвом при кінці XVI в. з десятиох власників більших маєностей; з того можна судити, що в дійсности існували їх великі десятки. При тім багато з них були не прості *nullo jure possidentes* в очах уряду, а привілеїювані, за грамотами королів. Належучи до козачини, займаючи в козацьких рядах визначні або звичайні, рядові становища, сї особи заразом належали до привілеїюваної верстви, до земян-шляхти. Ми бачили, що такий Омелян Іванович, або Халепські й називають ся шляхетними земянами (сюди ж можна долучити шлюб полк. Саська з пасербицею шл. Остроуха). Певно, що й иньші ті козаки-власителі фігурували б перед нами з титулами шляхетних, як би вони не стріли ся нам в ролі „здрайців річи посполитої“. Таким чином і на Подніпровю бачимо серед козачини численні й значні елементи земянські — аналогічні з тим дрібним земянством, що з нього рекрутовало ся козацтво на Побожу, тільки на Подніпровю се земянство часом і не так то дрібне.

Існуванням козаків-земян поясняють ся зносини, які існували в дійсности чи в поголоєках (а поголоєки муєїли виходити бодай з правдоподібности їх в сучасних поглядах) між козачиною й визначними репрезентантами українського шляхецтва. Так про Лободу казали, що він позичав гроші й полишив ріжне майно у Семена Бутовича, войського київського; так київського судіча Немирича, як ми бачили, підозривали, що він брав участь в козацьких рухах.

Друга суспільна верства, яку ми помічаємо серед козаків, розумієть ся — далеко численнійша, се міщанство. Відома вже річ, як тісно звязане було з козацтвом міщанство Канева і Черкас в XVI—XVII в., де попросту трудно часом потягнути граніцю між міщанином і козаком і де на початку XVII в. козаки в урядових актах виступають під назвою „непослушних міщан“. (Пригадаю до річи, щосьмо бачили і в моїй колекції актів — що Шаула був по всякій правдоподібности черкаським міщанином).

Тепер починають збирати ся матеріяли, що виказують козачину й серед київського міщанства. Недавно д. Істомін надрукував документ з першої чверти XVII в. (1624), де жінка козака Путивльця, „обивателя київського“ продає свій дім у Києві иньшому козаку і обивателю київському Тимофею Александровичу¹). В колекції документів, що тепер друкую, маємо кілька таких фактів, ранійшої дати. І так король надає Ів. Лозці „пляц пустый в Києве по нияком Луполовзе (?) зрайцы нашом“ (ч. 10); в иньшій наданню (ч. 17) бачимо конфісковані доми аж трох козаків-Киян: „по козакахъ яко зрайцох речи посполитое“ — „одинъ по Басянском, другий подле тогож дому о стену козацкий же, в котромъ Янко кравецъ мешкаеть, третий по Ивнивку“. Небогато воно ніби тих фактів, але для справедливої оцінки знову пригадаймо собі загальну бідність і припадковість иньших джерел²).

Сі факти — звязків козачини з місцевим міщанством і шляхтою — знову потверджують тезу, що козачина в своїх початках була результатом не так соціальних, як колонізаційно-господарських факторів, що вона з початку не була осібною верствою, а зайнятем, подібно як наприклад чумацтво в XVIII—XIX вв., і що тільки згодом вона виробляєть ся в осібну верству, головню під впливом ідеї козацького імунітету, як то я доводив у своїх Причинках до історії козачини в XXII т. Записок (с. 4—6).

¹) Чтенія київ. іст. тов. т. XII с. 28.

²) Цікаво, що випрошувати собі пляци по „зрайцях“ у Каневі або Черкасах охочих, видко, не було багато — принаймні того не видно з судових актів.

I.

Королівський суд зносить рішення комісарів в справі претензій низових козаків до переяславських міщан, як постановлене неформально, під пресією козаків. 18 січня 1592 р.

Знесене декрету комисарского з мешчанъ переяславскихъ.

Жикгимонтъ третій.

Ознаймуемъ тым листомъ etc., вж кгда ся приточила справа перед нас и суд нашъ за отосланемъ уроженыхъ Якуба Претфица старосты нашего трембовелского, Никодема Косаковского дворянина нашего и Яна Кришовского, комисаровъ нашихъ, которіе на узнане шкодъ вшелякихъ и кривдъ, особамъ которымъ колвекъ украиннымъ через козаки низовые починеныхъ, назначоны и через нас депутованы были, межи тыми ж козаками низовыми з одное а мешчаны переяславскими з другое сторон, якобы тые то мешчаны переяславские козаковъ низовыхъ побити и речей ихъ немало побрати мели, и кгда помененые комисаре наши до местечка Василкова на узнане тое справи и чинене справедливости зъехалисе были, тые то козаки, которыхъ на тотъ часъ килка сотъ особъ тамже з стрелбою было, не помнечы на срокгость права посполитого такъ противъ комисаровъ яко пристойтсе не заховали, але и другую сторону свою противную квалтовне прочъ отстрихнули и отгрозили, зачимъ тые ж комисари наши, яко козаки хотели, полторакрыть сто тысячей кошъ грошей литовскихъ на мешчанехъ переяславскихъ за шкоды якиесь кром вшелякихъ доводовъ шкрутинѣй и стопневъ правныхъ учинити мусели, што есмо з реляцыи устное тыхъ то комисаровъ нашихъ достаточне зрозумели, — на року тогды теперешнемъ, который за отосланемъ помененыхъ комисаровъ нашихъ на день пятнадцатый месяца генваря в року теперешнемъ деветдесят второмъ перед нами припаль, мешчане переяславские через умоцованыхъ своихъ урожоныхъ Яна Свентославского и Мартина Грабковича, слугъ ясневелможного Константина княжати Островского, выводы киевского, маршалка земли Волинское, старосты нашего володимерского, помененыхъ козаковъ по три кротъ до права приволати дали, нижли они сами через себе не стали ани через умоцованого своего такъ стороне яко и судови ничого ведити не дали. В далшомъ поступку умоцованые мешчанъ переяславскихъ, выведечи квалтовный и примушоный ёказ комисарский, просили, абы з нихъ знесенъ былъ. Мы тогды вырозумевши з устное реляцыи помененыхъ комисаровъ нашихъ декретъ ихъ за примушенемъ от козаковъ и за острыгненемъ от права другое стороны, такъже без доводу от потомковъ побитыхъ и теж

без шкрутинѣй, в несносную сумою пенежною, которая в такой справе не идетъ, быт учиненный, яко квалтовный и неправный касуемо, умо-раем и в нивечь оборочаем, а видечи такъ великую своюволю и зух-фалство тыхъ козаковъ, которые и на тот часъ от чинена великих кривдъ и шкодъ обывателямъ тамътыхъ краевъ непереставаютъ, от справы тое все волными чинимо тымъ декретомъ нашимъ, покой и вечное милчене от стороны другое закладаючи. Де которого для лепшого веры и печат наша коронныя есть притиснена. Писанъ у Вислицы месяца генвара осмогонадцать дня року божого тисеча пятсот деветдесять второго, а па-нованя нашего року пятого. Joan Tharnowsky, r. P. vicescancell. Справа того ж. Jan Nowosielsky.

Записи В. кн. 10, л. 62.

II.

Кор. Жикгимонт посьвідчає, що кн. Константин Острозький поставив свідочств про спустошення його волынських маєтностей Татарами і козаками, і відкладає справу його кийвських маєтностей. 2 лютого 1596 р.

Декрет внесена винъ с княжати его милости пана воеводы киевского за учинене досит побору с певных мест при(се)гами¹⁾ подданных своих на спустошенью ихъ.

Жикгимонт третій.

Ознаймуем тым листомъ нашимъ всемъ посполите и каждому зособна нынешнимъ и напотомъ будучим, иж з декрету нашего судового в Кракове, в року теперь минуломъ деветдесять пятомъ месеца октебра третего-надцать дня учиненом, кгда дня второго месеца февраля в пятницу в року нынешнемъ деветдесять шостомъ принал рокъ перед нас и суд наш господарьскій ясневелможному Костентину княжати Острозскому, воеводе киевскому, шаршалку земли Волынское, старосте володимерскому, до указаня и выведеня се перед нами и судомъ нашимъ, учинилъ ли досыть тому декретови нашему з стороны ставеня войтов и атаманов ку присязе на рочках в Кремянцу з мест своих, то есть Костентинова, Любартова, Острополя, Кузмина, Красилова и з сель до тыхъ местъ прислухаючи, въ воеводстве Волынскомъ лежащих, яко от Татаров тые маєтности попалены и от козаковъ попустошены, для чого побор в року деветдесять третемъ не ест з нихъ выдан, такъ zase до плаченя побору и чопового з маєтностей непопустошоновых и с которыхъ бы атаманове прислати не хотели, яко о томъ ширей и достаточней в декрете томъ нашемъ описано и доложено было, — теды на року нынешнемъ з выроку нашего

¹⁾ Тут і выше надорвано картку з краю.

припалом умоцованый княжати его милости шляхетный Мартинъ Грабковичъ, у суду нашего постановившысе, а выведчи досыт учинене декретови нашему, показал квит скарбу нашего коронного под печатю скарбовою и с подписом руки подскарбего нашего надворного, в котором ясне и достаточне описано было, иж с помененых мест Костентинова, Любартова, Острополя, Кузмина и Красилова бурмистров, людей присяглых, а з сель семдесят атаманов в Кремянцу на рочках ку присяже ставил и присяги их на попаленю тыхъ маестностей от Татарына и спустошенью от козаков сознане вряду кгородского кремьянецкого в скарбе нашем коронномъ указоваль. (З)а котрымъ таковымъ досыть учиненемъ декретови нашему скарбъ нашъ преречонные мѣста княжати его милости от давана побору и чопового вольным учинил, якож и мы задосыт учиненье то приемши, с того давана побору и чопового, в року деветдесят третем уфаленого, и з вин в декрете описаных, под которые вже затым подпадати не может, также зо всего переводу права кгородского кремьянецкого, от вин з заруками вказаных велможного воеводу киевского волным чинимо на вечные часы. А што се дотычет з ышних мест княжати его милости непопустошоных и з ласки божое от Татарына не попаленых въ воеводстве Киевскомъ, а не у Волинскомъ лежачих, то есть з места Киева, з Белогородки и Вилска, яко то в декларации соймовой (вільне місце) Витовский поборца и киевский даль знать, и самъ княжа его милость через умоцованого своего на оном же сойме прошломъ краковском перед депутатми, личбы с поборовъ слушаючими, призналь, а на сес час ведле декрету нашего с тых местъ побору и чопового до скарбу нашего не прислаль и квитов, отдал ли з них до належного поборцы воеводства Киевского, яко в скарбе нашемъ справу даваль, же отдал, умоцованый его не указал, и для того о узыченье часу далшого на показане тых квитовъ насъ просиль. А такъ мы господарь за тою прозбою до нас учиненою и абы тымъ порядне се то показало и отправило, дозволили есмо дыляци на показане таковых квитовъ по зачатю сойму близко пришлого у Варшаве ве две недѣли: на он час велможный воевода киевский повинень будетъ безъ жадное вымовки певную речъ в скарбе нашем показати и досыт той дыляци яко на року завитом у суду нашего за квитом скарбовым учинити, наказуемы тымъ декретомъ нашимъ, до которого и печать наша коронная ест прытиснена. Писан в Кракове року тисеча пясеот деветдесят шостого месеца февраля второго дня, а панования кроевствъ наших полского девятого а шведского второго року. Joan Tharnowski, vicesancell. Справа велебного Яна Тарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробоща, подканцлерого коронного.

III.

Канцлер Ян Замойский заявляе, що під час козацького нападу на Браславський замок загинули там документи на його маєтності в Браславищині. 16 мая 1596 р.

Оповедане пана канцлера и гетмана коронного о погиненье листовъ. Жикгимонт третій Божю...

Ознаймуемъ тым листом нашим... Ставши дни сегоднешнего шестнадцатого месяца мая у книгъ канцлерей наше коронное меншее ясневелможный пан Ян Замойский зъ Замостя, канцлер и гетман нашъ найвышший коронный, белзский, манборский, кнышинский, межирецкий, дерптский, яворовский, кгроецкий и кгарволский etc. староста, светчил се, иж тых недавно прошлых часов люди свовольные украинные козацство, на место и замок нашъ Браславский наехавши, шляхту тамошнюю, которая се была на роки, подъ тот час наеханья ихъ припадлые, зъехала, розгромивши, немало квалтов и шкод починили, книги земские и кгроецкие тамошние показали, а некоторые и побрали, въ которых то книгах преречовый гетманъ нашъ коронный маючы введеные справы свои, меновите листы головные, купна, записы Стенки, Скиндеровщины и Бушое, иж выписов введена там тых листовъ головных такового купна и записов, также сознаня возных — увяжчое в тые маєтності с книгъ тамошних, побраных и покажовых, для тое причины мети не может, про то обоваячысе, жебы на потомъ хтож колвек помененых справ, которые онъ былъ в тамтые книги земские и кгроецкие браславские вывел, въ вонтпливость не приводилъ и затым несправности якое оным або теж затрудненя в тых справах на часы пришыле не задавал, прихилиячысе до права посполотого перед книгами канцлерей наше светчилсе, просечы абы тое осветчене было принято. Которое мы приняты розказавши, с книгъ канцлерей наше помененому ясневелможному гетманови нашему под печатю нашою коронною выдать розказали есмо. Писан у Варшаве лет. Бож. нарож. 1596 месяца мая 16 дня. Joan Tharnowski. r. P. vice-cancell. Flor. Olessko.

Записи В. кн. 11 л. 76 в.

IV.

Королівський асесорський суд відкладає справу кн. Януша Острозького з кн. Кириком Ружинським, проте що Ружинський, бувши черкаським і канівським підстаростою, покинув замки, затративши дві гармати. 8 липня 1596 р.

Декрет меж кашталяном краковским а княземъ Кирикомъ Ружинскимъ.

Жыкгимонт третій, Божю милостю.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всѣмъ вовець и каждому вособна, кому того ведати належыть, ижъ кгда прыточила се передъ нас и судъ нашъ нинешний задворный справа с позву задворного межы истыкгаторомъ нашимъ за деляцею ясневелможного Януша княжати Острозского, кашталяна краковского, старосты черкаского, каневского, белоцерковского и богуславского яко поводами — з одное, а межы урожонымъ княземъ Кириккомъ Ружинскимъ яко позванымъ — з другое стороны о то, ижъ недавного часу будучы дей позваный подстаростимъ черкаскимъ и каневскимъ и отобравшы под певным инвентаромъ и реестромъ речы замковые, зъехалъ зъ замку, речей замковых такъ, яко их был отобралъ до верныхъ рукъ, не отдалъ, а меновите две дела с Канева не ведати где ся за уряду пререченого позваного подела, которыхъ то речей неотдане истыкгатор нашъ з деляторомъ немалою сумою ошачовавши, пререченого князя Ружинского ку праву притягнули, — теды на року нинешнемъ месяца июля осмого дня року деведсять шостого, кгда ся справы судовые задворные оправовали, умоцованый деляторов шляхетный Янъ Пулковский, попираючы жалобы, через возного двору нашего Крыштофа Чижевского, сторону позваную по тры дни ку праву прыволювать давалъ. На третемъ дню яко на завитомъ умоцованый от стороны позваное шляхетный Шымон Витунский озвавши се, домавляесе, абы умоцованый деляторовъ напруд пры пленипотенции своей ведле права волынського оселост свою показалъ; которое иж не указал, Витунский просилъ волности от речы позву и року. А теж суд нашъ асесорский, захвуючысе водлугъ права посполитого, поневаж Полковский при умоцованю оселости своее не показалъ, с тыхъ причинъ князя Ружинского позваного от року и позву внешнего волнымъ учинил, а истыкгаторови нашему волнсе и цалое право зоставилъ моцю того декрету нашего, до которого на болшую твердость и печать наша короннаа прытиснена есть. Писанъ у Варшаве лет. Бож. нарож. 1596 месяца июля осмого дня, а панованья королевствъ нашихъ полского девятаго, а шведского третего року. Joanes Tharnowsky, R. P. vicesancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробоща, подканцлера коронного. Flor. Oliessko pisarz.

Записи В. кн. 11 л. 83.

V.

Рішенє королівського асесорського суду в справі Лавріна Лозки з чернцями Микольського Пустинського монастиря про річи по неб. Григорию Лободі, ніби то сховані тими чернцями. 19 вересня 1596 р.

Декрет меж Лозкою жолнеромъ а меж игуменомъ монастыра Миколского пустынского Михайломъ Зарецкимъ и всѣми черницами.

Жикгимонт третій.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всемъ вобецъ и каждому вособна нынешнимъ и на потомъ будучимъ, ижъ кгда приточиласе перед насъ и суд нашъ асесорский справа с позву задворного меж инстикгаторомъ нашимъ за деляцыею урожного Лаврина Лозки жолнера нашего яко поводомъ — в одное, а меж игуменомъ монастыра Миколского Пустынского Михайломъ Зарецкимъ и всеми черницами менованого монастыра Миколского яко позванными — в другое стороны, о то иж будучи упомянутыми мандатомъ нашимъ преречонные позваные, абы вшелякие добра лежачие и рухомые по Григорью Лободе козаку, яко по зрайци нашомъ, от нас деляторови тое справы отданые, были ему пущены и зуполне отданы, которыхъ то речей по Лободе позваные верху речонные не признавали и о нияких у себе быти не поведили, зачимъ на две тисечи грошей делятор тое справы положивши, позвалъ их о то ку праву, — на року теды нынешнемъ за тымъ позвомъ припаломъ и до того часу стегаючомъ се дня нынешнего месяца сентебра девятигонадцат, кгда обе стороне на першомъ приволаю, не ждучи водле права волынского третего дня, озвавши се, напервей сторона поводовая — инстикгаторъ нашъ и деляторъ урожоный Лаврин Лозка доведчи на игумена и чернцовъ миколских, ижъ при нихъ речи Лободины zostали, показалъ листъ урожного Якуба Претвича кашталяна каменецкого, в которомъ пишет, ижъ он слышалъ же яко бы при нихъ речи Лободины zostат мели. Противко тому сторона позваная черници миколские Иона Чернобылецъ и Варламей сами от себе и именемъ игумена своего и всех чернцовъ боронечисе, же жадныхъ речей Лободиных не брали ани о них ведали и в них не скорыстили, бралисe ку отводу и просили, абы им присега наказана была. А такъ суд нашъ асесорский прислухавшисе добре споромъ обоe стороны, бачечи с права посполитого, же в речах вонтливыхъ близший завжды обвиненый ку отводу бывает, про то менованыхъ чернцовъ ку отводу в той справе припустивши, присегнути само-третему игумену в двома черницами наказалъ на томъ, яко жадныхъ речей Лободиных не брали, в себе их не мели, в монастыре не ховали и в них не скорыстили. Которую присегу сторона позванья повинни будутъ выконати от даты сего декрету нашего за шесть недель на рочкахъ кгородскихъ киевскихъ, которые напервей по выштью тое шести недель сужоны будутъ, и тамъ уже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будутъ, такъ позваная ку выконанию тое присеги, яко и поводовая ку прислуханю се, за моцю того декрету нашего, до которого и печать наша коронная прытиснена есть. Писан у Варшаве лет. Бож. нарож. 1596 месяца сен-

тебра 19 дня, а панованя королевствъ нашихъ полского девятого, а шведского року третего. Joan Tharnawsky г. P. vicescancell. Справа велебного Яна Тарнавского краковского, иновлоцлавского и ленчицкого пробсча, подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 93.

VI.

Рішенє королівського асесорського суду в справі Еразма Коморовского з шл. Олександром Остроухом та його пасербицею Богданою Сасковою про майно козака Саська, ніби сховане Остроухом. 20 вересня 1596 р.

Докрет меж Комаровскимъ а Александром Остроухомъ и Сасковою пасербицею его Богданою.

Жикгимонт третій.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всемъ воецъ и каждому вособна нинешнимъ и напотомъ будучимъ, иж кгда приточилася перед нас и суд нашъ асесорский справа с позву задворного меж истикгаторомъ нашимъ за деляницею уроженого Еразма Коморовского жолнера нашего яко поводомъ — з одное, а меж и шляхетнымъ Александромъ Остроухомъ и Сасковою, пасербицею его, Богданою яко позванными — с другое стороны, о то ижъ будучи упомянутыми мандатомъ нашимъ преречоны позванные, абы вшелякие добра лежачие и рухомые по Саську козаку, яко по зрайци нашом, от нас деляторови тое справы отданы, были ему пущоны и зуполне отданы, которых то речей по Саску позванные веру речоны не признавали и ни о яких у себе быти не поведали, за чимъ на осмъ тисечей копъ грошей делятор тое справы положивши, позвалъ ку праву, — на року теды нинешнемъ за тымъ позвомъ припаломъ и до того часу стегаючомся дия нинешнего месеца сентебра двадцатого кгда обе стороне на першомъ приволаю, не ждучи водле права волинского третего дня, озвавшись, напервей умоцованый стороны поводовое шляхетный (вільне місце) Витовский, доводечи на Остроуха, яко речи Сасковы при немъ zostали, показовалъ листы сведечные подвоеводего и городничого, урядников киевских, в которыхъ пишеть, иж ниякий Миско, сестренец Сасков, поведаетъ речи вуй своего при Остроуху zostалые. Противко тому сторона позваная преречоный Остроухъ, самъ от себе и от пасербици своее справуючисе того, ижъ жадные речи Сасковы в дому его не zostали ани он в них корыстил, боронилсе высветченьем и листами никоторых обывателей и месчан киевских, над то бралсе ку присязе, же жадных речей Сасковых не брал, ани их в себе маеть и в дому своемъ не ховаль. А такъ суд нашъ асесорский прислухав-

шесе добре споромъ обое стороны и листомъ сведочнымъ от обое стороны показованымъ припатрившисе, бачечы с права посполитого, же в речах вонтпливых близшій завжды обвиненый ку отводу бывает, про то Александра Остроуха с пасербицею его Богданю ку отводу в тей справе припустивши, присегнути самотретему з шляхтичами собе равнымъ наказалъ на томъ, яко жадных речей Сасковых не брали, в себе их не мели и в дому своемъ не ховали. Которую присегу сторона позваная повинни будет выконати от дати сего декрету нашего за шесть недель на рочках кродских киевских, которые напервей по выштью шести недель сужоны будут, и тамъ уже обоя сторона рокъ певный и завтый мети будуть: такъ позваная ку выконаню тое присеги яко и поводовая ку прислуханю се, за моцю того декрету нашего, до которого и печать наша коронная притиснена есть. Писан у Варшаве лет. Бож. нарож. 1596 месеца сентебра 20 дня, а панованя кролевствъ наших полского девятого а шведского року третего. Joan Tharnawsky, r. P. vicesancell. Справа велебного Яна Тарнавского краковского иновлоцлавского и ленчицкого пробосча, подкашцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 94.

VII.

Рішення королівського суду в справі Лаврина Лозки з черським архимандритом Никифором Туром про річи Григория Лободи, ніби сховані у Тура. 20 вересня 1596 р.

Декрет межи Лозкою а архимандритом киевскимъ.
Жикгимонт третій etc.

Ознаймуемы тымъ листомъ нашимъ нинешним и напотом будучимъ, ижъ кгда приточиласе перед нас и суд нашъ нинешний асесорский справа с позву задворного межи инстикгатором нашимъ з донесенья шляхетного Лаврина Лозки жолнера нашего яко поводом — з одное, а межи велебнымъ Никифоромъ Туромъ архимандритомъ киевскимъ монастыра Печерского и капитулою, чернцами того монастыра, яко позваными — з другое стороны о то, ижъ будучи позваные упомянены, абы речи лежащие и рухомые ниякого Григория Лободы зрайци речи посполитое и нашего поводи тое справы, яко донаторови, отдали, которых то таковых речей позваные иж у себе их быти не поведали и не признали, инстикгатор нашъ з деляторомъ на две тисечи копъ для того шкод полужывши, о то их до права притегнулъ, — на року теды нинешнемъ за тымъ позвоомъ прыпаломъ кгда ся справы судовые задворные порядкомъ своимъ отправовали, дня девятогонадцать месеца сентебра року девятдесять шостого за першимъ прыволаньемъ через возного двору нашего сторона позваная, не ждучи водле права волынского третего прыволаня,

отпоръ на жалобу чинечы, поведила, иж жадных речей Лободиных не брала ани их у себе ховала, и высветчалисе листомъ кашталяна каменецкого урожного Якуба Претвица, в котормъ указовали сведецство его, же жадных речей козацких у них не нашлося. Противъ тому сторона поводова указала листъ тогожъ кошталяна каменецкого з датою последнею, которымъ сознавалъ кашталянъ каменецкий, же слышалъ от людей, иж некоторые речы Лободины пры архимандрите зостат бы мели, и прошно затымъ от повода, абы подлугъ того сезнанья кашталяна каменецкого архимандрите таковы речы Лободины отдать наказано. Суд нашъ асесорский, прышатрившысе сведецством от обоей стороны показованымъ, а бачачи быт в том вонтливость, сказал архимандрите отводъ на томъ, яко речей Лободиных не бралъ и у себе их не ховалъ, не мел и не маеть, а сторона поводова, не прыймучы того декрету асесорского, до насъ апелевала. А кгда тая справа на реляцных наших дни сегоднешнего месяца октября первого дни реферована была и стороне обе иж тые жь обороны своѣ, яко се первой щытили, вносили и повтарали, а такъ мы господарь с паны радами нашими пры боку нашомъ на сес час будучими нарадившысе, декрет асесоров наших утвердили есмо, наказуючы, абы архимандрит киевский самъ - трет в двема чернцами, а от чернцовъ икон[ом]¹⁾ их з двема чернцами также само-треть в Киеве от даты сего декрету нашего по выйшту шести недел на перших рочках кгородскихъ присегнули на томъ, яко жадныхъ речей Лободиных не брали и у себе их не ховали, не мели и не мают, и тамъ уже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будутъ, такъ позванная ку выконанью тое прысегы, яко и поводова ку прыслуханью се за моцью того декрету нашего, до которого на болшую твердость и печать наша коронная прытиснена есть. Писанъ у Варшаве року 1596 месяца октября первого дня, а панованья королевствъ наших полского девятого а шведского третего року. Joаn Tharnowski, vicesancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробоща, подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 95.

VIII.

Рішенє королївського асесорського суду в справі Еразма Коморовского з міщанами черкаськими Радком і Шаулою про конфіскованє майно козака Шаули. 7 жовтня 1596 р.

Декретъ меж Коморовским а Радкомъ и Шаулою мещаны черкаскими. Жикгимонт третій.

¹⁾ Так я доповню се слово.

Ознаймуемы тым листом нашим кождоу, кому бы то вѣдати належало, иж кгда приточиласе перед нас и судъ нынешній асесорскій справа с позу задворного меж инстыкгатором нашимъ за деляццею уроженого Еразма Коморовского жолнера нашего яко поводомъ в одное а меж славетным Радком Городчанином и Васильемъ Шаулоу мещаны черкасскими поддаными нашими яко позванными — в другое стороны, о то иж позванные нынешние будучи упомянены о добра някого Шаулы козака адрайцы речи посполитое и нашего, абы поведови нынешнему таковые добра отдали, о чом ширей и достаточней в позве тое справы описано и доложено есть, — на року теды нынешнем месяца октебра семого дня в року деведесят шостомъ кгда се справы судовые задворные порядком своимъ звывком отпировали, инстыкгаторъ нашъ в деляторомъ тое справы вышей реченое, давши по три дни сторону позваную мещан черкасских через возного двору нашего Крыштофа Чижевского до суду приволат, иж се пререченые мещаны черкасские так на першом дню и на остатнем яко завитом не озвалисе и никоторое ведомости о себе судови и стороне своей противной знати не дали, за которым нестанемъ и непослушенствомъ инстыкгаторъ нашъ в делятором на упадъ в нестаном их здавши, домовилсе, абы сума пенезей чотыри тисечи копъ литовских, в позве описаная, на них всказана была. А так суд нашъ асесорскій, заховуючися водлугъ права посполитого, мещан преречоныхъ Радка и Шаулу яко непослушныхъ здати на упадъ во всем том, о што позвани были допустивши, суму пенезей в позве описаную чотыри тисечи копъ грошей литовских на особахъ и на маетностяхъ всказаль и присудилъ тымъ декретомъ нашимъ и тую справу зовсімъ ея skutком до вряду и староства належного, в которых бы добра якие тых позванных показали, на отпору екекуццю порядком статутовым отослал, до которое речи на болшую твердость печать наша коронная притиснена есть. Писан у Варшаве лѣта божого нароженья тисеча пятсот деведесят шостого месеца октебра семого дня, а панованя кролевствъ нашихъ полского девятого а шведского третего року. Joan Tharnowsky r. P. vi-sesancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского краковского, влоцлавского и ленчицкого пробосча, подканцлерого коронного. Florian Oleszko. *Записи В. кн. 11 л. 96 в.*

IX.

Королѣвскій суд зобовязує печерскій монастир позиченим від козака Шаули 100 кпн виплатити Еразму Коморовскому. 7 жовтня 1596 р.

Декретъ меж Коморовскимъ а архимандритомъ киевскимъ и чернцами тогож монастыря.

Жикгимонтъ третій.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всѣмъ вовець и каждому зособна нинешнимъ и нанотомъ будучимъ, ижъ кгда ся приточила передъ насъ и судъ нашъ нинешній асесорскій справа с позву задворного межъ инстыкгаторомъ нашимъ за деляцьею уроженого Еразмого Коморовского жолнера нашего яко поводомъ — з одное, а межъ велебными Никифоромъ Туромъ архимандритомъ киевскимъ и черицами печерскими — капитулою монастырскою, также попомъ воскресенскимъ того жъ монастыря Печерекого яко позваными — з другое стороны, о то ижъ дей будучи позваные упомянены, абы речи лежачие и рухомые и гроши на долгахъ восталые никакого Шаулы козака зрайцы речи посполитое и нашего, поводови тое справы отъ насъ даные, ему яко донаторови отдали и устигли, которыхъ то такихъ речей позваные ижъ у себе ихъ быти не поведали и не признали, инстыкгаторъ нашъ з деляторомъ на осмъ тисечей копъ грошей шкоды для того положивши и о то все ихъ до права притегнувъ, — на року теды нинешнемъ за тымъ позвомъ прыналомъ и до того часу стягаючимся, месяца октября сегого дня року девятдесят шестого за третимъ проволанемъ черезъ возного двору нашего отъ стороны позваное умоцованый ихъ Матей Важинскій озвавшисе, высветчилъ ся листомъ кашталяна каменецкого уроженого Якуба Претвица, же жадныхъ речей Шаулиныхъ позваные не брали, ани ихъ у себе мають, надъ то ку отводу бралсе. А инстыкгаторъ нашъ з деляторомъ доведечи того, же архимандритъ ста копъ литовскихъ у Шаулы позычилъ, и показалъ описъ архимандрычій, где познавае с черицами, же Шаула такъ великое сумы позычивши, певные добра церковные в той суме заставилъ. На то отъ архимандрыта поведено, ижъ о именье церковное идеть, которые былъ Шаула певнымъ правемъ до часу певного пустилъ, такихъ добръ церковныхъ ижъ ему утрачати до неког[о] не годитсе, прошно отъ того волности. А инстыкгаторъ такъ то ему выводилъ, же ся деляторъ тое справы не упоминаеть, имелъ ся одно сумы ста копъ, которая никому иному по Шауле одно ему яко донаторови належит. Судъ нашъ асесорскій, припатрившисе записови архимандрычому, в которомъ ижъ ясней се долъгъ Шауле служачий показалъ, про то декретомъ своимъ сказалъ, абы архимандрытъ с попомъ воскресенскимъ вышей реченымъ самотретъ присегнули на томъ, яко речей Шаулиныхъ не брали, у себе ихъ не ховали, не мели, а ни ихъ мають; а кгда присягнуть, теды архимандрытъ с черицами сто копъ, которую былъ Шауле виненъ, Еразмови Коморовскому заплатити мае и повиненъ будетъ подъ заруками такъ великое ж сумы, винами, в праве посполитомъ описаными, где бы тое сумы не заплатилъ або в чомъ сему декретови нашему досыт не учинилъ. Которой заплате ступу копамъ к присяже рокъ складаемъ в кроте киевскомъ отъ дати сего

декрету нашего по выйштю шести недель на першихъ рочках крородских киевских: тамъ на он час стороны обе будутъ мети рокъ завитый, такъ позваная ку выконаню присеги и заплаченю ста копъ, як поводова, Еразмий Коморовский — ку прислуханю се и браню тое ста копъ за моцю того декрету нашего; до которого на болшую твердость и печат нашу коронную притиснути есмо казали. Писанъ у Варшаве лѣта Божого нароченя тисеча пятсот деведесят шостого месяца октебра семого дня, а панованя кролевствъ нашихъ — полского девятого, а шведского третего року. Joan Tharnowsky г. Р. vicescancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарнавского, влодавского и ленчицкого пробосча, подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 96 в.

X.

Король надає кийському підчашому Івану Лозці ур. Халеп і порожній пляц у Київі, сконфісковані від учасників повстання. 19 вересня 1596.

Привилей Лозце на Халепль и на плаць пустый у Кieve.

Жиктимонтъ третий.

Ознаймуемъ тым листом нашимъ всемъ воецъ и каждому з особна, кому тое ведати належит тепер и напотомъ будучим, иж мы маючи ласкавый взгляд на службы урожоног[о] Ивана Лозки подчашого киевского, которими он есче за продков нашихъ королей ихъ милостей полскихъ так и за нашего счастливого панованя верне и зычливе на Украине служилъ и служити не переставает з нелитованемъ кошту и здоровья своего, и хочечи то ему ласкаве вызнат и впередъ сего охотнейшого ку службе нашей господарской и речи посполитое учинит, дали есмо ему правомъ кадуковымъ урочисче над Днепромъ Халепль по Гришку и по Яску Халепскихъ, яко по зрайцахъ р[е]чы посполитее и нашихъ, до того пляц пустый в Кieve по ниякомъ Луполовзе¹⁾, таковомъ же зрайцы нашомъ, — якож и тым листомъ нашимъ пререченому Лозце подчашому киевскому, ему самому, жоне, детемъ и потомкомъ его пререченные добра яко спадковные вечными часы даемо: волен онъ будетъ тыми добры яко своими властными шафовати, отдати, продати, заменити и где хочечи ихъ подети альбо обернути, а то ему самому, жоне, детемъ и потомкомъ его от насъ и отъ наяснейшихъ потомковъ нашихъ королей ихъ милостей польскихъ варовно, непорушно, держано и ховано быти мает. И на то дали есмо помененому Лозце сес нашъ листъ с подписаньемъ руки нашею королевьскою, до ко-

¹⁾ Кінець сього слова не ясно написаний.

торого и печат нашу коронную притиснути розказали есмо. Писанъ у Варшаве року нароження сына Божого тисеча пятеот деветдесят шостого мѣсяца сентебра дванадцатого дня, а панования королевствъ наших польского девятого, а шведского третего року. Sigismundus Rex. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 100 в.

XI.

Королівський асесорський суд засуджує Жида Левона Перцевича, аби виплатив Лавріну Лозці 2000 коп за переховані у нього гроші її ричи Григорія Лободи. 1 жовтня 1596 р.

Декретъ межъ Лавриномъ Лозкою а межъ Леономъ Перцевичомъ Жидомъ.

Жикгимонтъ третій.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому того ведати належит, иж кгда приточилася перед нас и суд нашъ нинешній асесорскій справа с позову задворного межъ инстыкгаторомъ нашимъ за деляцкою уроженого Лаврина Лозки жолнера нашего яко поводомъ — з одное, а межъ Леономъ Перцевичомъ Жидомъ яко позванымъ — з другое стороны о то, иж винешній позваний будучи дей упоминый о добра прехованые у себе ниякого Григорья Лободы козака, зрайцы нашего и речы посполитое, абы оные яко сумы пенежные и речы рухомые также на долгахъ листами уищоные преречоному Лозце яко донаторови отдал и во всемъ ся уистил, чога ижъ позваний не услухалъ и таковых речей отдати не хотел, инстыкгатор нашъ з деляторомъ на две тисечи копъ литовскихъ таковые речы ошачовавши, шкоды засе также много за то положилъ и о то все ку справедливенью се нинешнего позвалъ, — на року теды винешнемъ за тымъ позвомъ припаломъ а до того часу стегаючомся мѣсяца октебра семого дня року деветдесять шостого кгда ся справы судовые задворные порядкомъ своимъ звыклымъ отпраовали, инстыкгаторъ нашъ з деляторомъ тое справы вышей речоное, давши по три дни сторону позваную Жида Левона до суду приволати, лех ижъ се преречоный Жидъ на першомъ дню и на остатнемъ третемъ яко на завитомъ не озвалъ се и никоторое ведомости о себе судови и стороне своей противной знати не далъ, теды инстыкгаторъ нашъ з деляторомъ доведши в той справе положеня позову реляцкою возного, преречоного Жида в нестаннымъ яко права непослуного на унад во всемъ, о што позван был, в зыску здал, и домовялсе, абы за речы Лободины при позваномъ осталье две тысячи копъ литовскихъ и засе особно за шкоды также две тысячи копъ ведле позову на

маетности позваного и на особе его всказаны были. А такъ судъ нашъ асесорскій, заховуючисе ведле права посполитого, пререченого Левона Жида яко непослушнаго права посполитого здати на упадъ во всемъ томъ, о што былъ позванъ, допустивши, суму пенязей в позве описаную чотыри тисечи копъ грошей на маетности его, а в недостатку маетности и на особе его всказалъ и присудилъ тымъ декретомъ нашимъ, и тую всю справу со всемъ ее skutкомъ до вряду и староства належного, в которыхъ бы добра пререченого позваного были, на отправу и екзекуцію порядкомъ статутowymъ ведле конституции о отправахъ речей оужонныхъ написаное и под винами на врядниковъ недбалыхъ в праве и в конституции описаномъ отослалъ мощю того декрету нашего; до которого на болшую твердость и печат нашу коронную притиснути есмо казали. Писан у Варшаве лѣта Божого нароженя тисеча пятьсотъ деведьдесятъ шостого месяца октебра семого, а панованя крелевствъ нашихъ полского девятого, а шведского року третего. Joan Tharnowsky r. P. vicescancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Гарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробосча, подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 103 в.

ХІІ.

Королѣвскій асесорскій судъ засуджує войського кїевського Семена Бутовича, аби виплатив 2000 коп за річи Григорія Лободи Л. Лозуї. 7 жовтня 1896 р.

Декретъ межъ Лавриномъ Лозкою а межъ Семеномъ Бутовичомъ войскимъ киевскимъ.

Жикгимонтъ третій.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всемъ вовець и каждому зособна, кому того ведати належитъ, ижъ кгда приточиласе передъ насъ и судъ нашъ нинешний асесорскій справа с позву задворного межъ инстыгаторомъ нашимъ за деляцьею урожоного Лаврина Лозки жолнера нашего яко поводомъ з одное а межъ урожонымъ Семеномъ Бутовичомъ войскимъ киевскимъ яко позванымъ з другою стороны о то, ижъ нинешний позваный будучи дей упомненный о добра прехованые у себе някого Григорья Лободы козака зрайцы нашего и речы посполитое, абы оныя яко сумы пенезные и речы рухомые также на долгахъ листами уищонные пререченому Лозце яко донаторови отдалъ и во всемъ ся уистилъ, чога ижъ позваный не услухалъ и таковыхъ речей стдати не хотѣлъ, инстыгаторъ нашъ з деляторомъ на две тисечи копъ литовскихъ таковыя речы ошачовавши, шкоды засе также много за то положили, и о то все ку

справедливею се нинешнього Бутовича позвали, — на року теды нинешнемъ за тымъ позвоомъ припаломъ и до того часу стегаючомся місяца октября сегого дня року деведесят шостого кгда ся справы судовые задворные порядкомъ своимъ звыклымъ отправовали, инстыкгаторъ нашъ в деляторомъ тое справы вышъ речоное, давши по три дни сторону позваную Семена Бутовича до суду приволати, лех иж се преречоный Бутовичъ на першумъ дню и на остатнемъ третемъ яко на завитомъ не озвалсе и никоторое ведомости о себе судови и стороне своей противной знати не далъ, теды инстыкгаторъ нашъ в деляторомъ, доведши в той справе положеня позву реляцыею возного, преречоного Бутовича в нестанномъ яко права непослушного на упадъ во всемъ, о што позван был, в зыску здалъ и домовялсе, абы за речы Лободины при позваномъ остальные две тисечи копъ грошей литовских, zase особно за шкоды также две тисечи копъ ведле позву на маетности позваного и на особе его всказани были. А такъ судъ нашъ асесорский, заховуючися водле права посполитого, преречоного Семена Бутовича, яко непослушного права посполитого, здати на упадъ во всемъ томъ, о што былъ позванъ, допустивши, суму пенезей в позве описаную чотыри тисечи копъ грошей литовскихъ на маетности его, а в недостатоку маетности и на особе его всказал и присудилъ тымъ декретомъ нашимъ, и тую всю справу со всемъ ее skutкомъ до вряду и староства належного, в которых бы добра преречоного позваного были, на отправу и ексекуцию порядкомъ статutowымъ ведле констытуцьи о отправахъ речей осужовыхъ написаное, и под винами на врадниковъ недбалых, в праве и в констытуцьи описаном, отослалъ моцею того декрету нашего; до которого на болшую твердость и печать нашу корунную притиспути есмо казали. Писанъ у Варшаве лѣта Божого нароженья тисеча пятсот деведесят шостого місяца октября сегого дня, а панованя кролевствъ нашихъ полского девятого, а шведского року третего. Joan Tharnowsky r. P. vice-cancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробосча, подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 104.

XIII.

Король Жигимонт надає Барышпіль і Горошин Станіславу Замойському за його заслуги, спеціально в останній війні з козаками. 20 лютого 1597 р.

Данина урочищъ Барышполя и Горошына на вечность пану гетманови полному.

Жикгимонтъ третій.

Во имя Божие стансе. Мы Жикгимонтъ третій Божю милостю король полскій и великій князь литовскій, рускій, прускій, мазовецкій, жомонтскій, лифлянтскій, киевскій, волинскій, подляшскій, подолскій и теж шведскій, кротскій, вандалскій дедичный корол. Ознаймуемы тым листомъ нашимъ всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому бы того ведати належало, нинешнимъ и напотомъ будучимъ, иж за ухвалою соймовою водлугъ конституции в року тисеча пятсот деведесятимъ описаное маючы мы от всѣхъ становъ позволенье роздавати людемъ шляхецкаго стану заслужонимъ намъ и речы посполитой водлугъ зданя и воли нашея пустыи украинныхъ за Белою Церковью лежачихъ, дали есмо были на вечность певные урочища, то есть манастырь Терехтемировскій на-Днепромъ, Барышполе з селищомъ Иванковскимъ, городище Володаренкое, и до того селище Розволоде, прозвищемъ Великая слобода, над рекою Росью, Рокитную над тоеж рекою Рокитнею особомъ тромъ людемъ козацкимъ. Которые то особы кгда для своея воли и выступку своего противъ намъ и речы посполитой удавшисе на злупене панствъ нашихъ украинныхъ, указалисе невдячными и негодными быти тоея щедробливости и ласки нашея, черезъ велможного Станислава Жолкевского, каштеляна львовского, гетмана нашего полного коронного, грубешовского, калуского и меденицкого старосту, за нашимъ росказанемъ яко зрайцы наши и речы посполитое з стовариствомъ своимъ погромени и покараны, а добра тые по нихъ иж знову се до рукъ владности и волного шафунку нашего вернули и спали, — умыслили есмо з межъ нихъ певные урочища то есть Барышполе з селищомъ Иванковскимъ и з его належностями, яко певной особе од насъ служыло, до того пустыню Горошын над рекою Сулою и Слеспороду за Днепромъ и на шляку татарскомъ при самой граници татарской и при рубежу московскомъ лежачые зо всѣмъ, яко здавна в собѣ были и суть, вѣчными часы дати и даровати пререченому Станиславови Жолкевскому, гетманови нашему полному, для его великихъ зацныхъ и преважныхъ заслугъ, которые намъ и речы посполитой значне а не уставаючы з великимъ коштомъ и с превагою здоровья своего отдавалъ и отдаетъ: напрод по всѣ войны московские за Стефана короля святое памети продка нашего старшимъ до справованя шанцовъ предложонный будучы, самъ не шануючысе з шанцовъ на муры псковские предъ рыцтерствомъ впадалъ, войска езные шыковал, битвы значные зводилъ, а завжды с кождымъ неприятелемъ тое речы посполитое отчизны своея такъ за Стефана короля яко и за нашего счастливого панованя прикладомъ цныхъ предковъ своихъ напрод чола своего наставал, хотяж и раны на теле своемъ яко подъ Бычною и инде односилъ, битвы од насъ великие по благословени божомъ выигравалъ, а особливе тыхъ недавныхъ

часов року тепер минулого деведесят шостого против лотровству козацкому, которых се до килкунадцати тисечей людей свовольных народов розмантых в великимъ небезпеченствомъ и пострахом панствъ наших украинных згромадало было, в малую частью войска нашего мужне и сердечне ставиль и в погоню за ними идучы, в мили од Белое Церкви о таборы тых людей свовольных и о стрелбу ихъ густую сам в голою бронєю своею, чылечы доброе сердце войску нашому, с тым козацтвом стиралсе, которых не переставаячы конати, для милости насъ пана своего и отчизны своее важылсе провадити малые войска наши за Днепръ и там аж у Александрова, килка десять миль за Днепром, при самой границы татарской на Шоломицы, то там козацтво людей свовольных в ремесле рыцарскомъ добре вышвычоных и одважоных догонивши, кгда ихъ вколо обогналь а не давшисе имъ распострети, всѣ фортели ихъ военные справою, делнотю а чулостю своею не без паторгнення здоровья своего до земдленя и стрвоженя привель, оные за божою помочью розгромиль, побиль и звитежилъ, а старших их живо споймавши, в дѣлы и во всѣмъ нарядомъ военнымъ до нас в великою славою своею и вдячностю нашою кролевскою привель и отдалъ, панства наши украинные волные и безпечные од них учынилъ и успокоилъ, а тыми всѣми поступками своими ни в чомъ не последилъ, але еще взновилъ давных и зацных заслугъ славных предков своих. Што хочечы мы господарь пререченому гетманови нашому полному ласкаве вызвати, а не одно ему самому до дальших еще послугъ наших и речы посполитое охотнейшее сердце учынити, але и потомству его преважных заслугъ его явные знаки показати, урочиска обоє вышпомененые, яко межи иными и тые волно нам за позволенемъ всѣх становъ сеймовымъ на вечност роздавати, то ест Барышполе з селищомъ Иванковским и пустынею Горошыи в Сленородою и во всѣми тыхъ обойга урочищъ належностями и шырокостями, яко се сами в себе в кгрунтех, обыходехъ и заходехъ своихъ з давных часов мели и тепер мают, жадных кгрунтовъ, селищъ, поль, дубров, рѣчокъ, якимъ колвекъ именемъ названых пожитковъ оттамтоль на нас господаря и на потомки наши королѣ польские также до скарбу нашего и речы посполитое не zostавуючы, але все огулом в моц в держане и спокойное ужыване выш реченому велможному Станиславови Жолкевскому, гетманови нашому полному, ему самому, жоне, дѣтем, потомству и счадкомъ его обедъ вечно и на веки непорушно в дедицтво даемо и даруемо яко властные добра наши, волному шафункови нашому ведле конституции праву нашому кролевскому служачые. На которыхъ то урочищахъ, а меновите на Горошыни, которое на самомъ шляку татарскомъ и за всѣми волостями нашими лежить, такъ яко се сам же гетманъ нашъ намъ оферует, замокъ поставити мает и твержу своимъ коштомъ и накладомъ, яко на

власности своей, забудует для заслоны замковъ нашихъ украинныхъ от Татаръ и ихъ волныхъ переходовъ до панствъ нашихъ, куды были звыкли до земли наше впадати. Также иные кгрунты до тыхъ обойга урочищъ належачые яко пустые волно ему будетъ людяи своими осажовати для розшырена тамтыхъ краевъ и пожитку своего и теж помножена службы земское военное; волень вжо будетъ тыми добры выш речонными Барыш-полем, селищемъ Иванковскимъ и Горошыномъ а Снепородою и ихъ кгрунтами огуломъ и особностями велможный Станиславъ Жолкевский, гетманъ нашъ, он сам, дети, потомство и щадки его яко властностю и дедивною своею шафовати и кому хотечы отдати, продати, даровати, за-менить, на церковь або на костель записати, и тымъ всѣмъ яко хотечы водлугъ воли и уподобаня своего оборочати вечными часы, а мы господаръ обещуемо за насъ и за наяснейшыя королѣ польскіе потомки наши словомъ нашимъ кролевскимъ, же тыхъ добръ ани жадное части от велможного гетмана нашего жоны, детей и потомства его, якимъже колвекъ правомъ служыло, жаднымъ способомъ не одоймемъ и не отдалимъ мы сами, и потомкове наши королі польскіе не одоймутъ и не отдалять, и с того права его дедичного не порушымо, такъ же жадная констыту-ция и викакое право першое и последнейшее нинешнему праву — да-нине нашей перешкодою быть не можетъ и не будетъ, бы тежъ наболшая потреба наша и потомковъ нашихъ, королевъ польскихъ, указовала, вцаде предсе и ненарушене самого гетмана и потомство его водлугъ того права его заховаемъ и потомкове наши, королѣ польскіе, заховаютъ веч-ными часы, службу однакъ земскую военную за уфалою соймовою, кгда бы посполитое рушене было, яко иные обыватели киевскіе, с тыхъ добръ служити будетъ повиненъ, также иные повинности он самъ и потомство его в той речы посполитой ровно з другою шляхтою по вышту воли с тое маестности полнити мают,— заховавши то тылко собѣ, ижъ волно намъ будетъ черезъ ревизоры з двору нашего урочищъ и пустынь преречо-ныхъ кгрунтомъ, яко много ужыванья и заходовъ своихъ мѣти мають, замеренъе и ограниченъе учынити. И на то есмо дали сесъ нашъ листь велможному Станислави Жолкевскому гетманови нашему полному с под-писаньемъ руки наше кролевское, до которого на болшую твердость и печать нашу корунную маестатовую притиснути казали. Писанъ у Вар-шаве на сойме валномъ коронномъ лѣта Божого нароженья тисеча пять сотъ деветдесятъ семого месяца февраля двадцатого дня, а панованья кролевствъ нашихъ польского десятого, а шведского четвертого року, при чомъ были панове рада наши велебные, велможные и урожонные: Станиславъ Карнковский гнезенский, Янъ Деметрый Суликовский львов-ский арцыбискупы, Юри с. р. к. кардыналь Радивиль княжа на Олыце и Несвежу бискупъ краковский, Еронимъ Розражевский бискупъ куяв-

ский, Андрей зъ Шолгеня с. р. к. кардыналь Баторый бискупъ варменский, Бернат Матеевский бискупъ луцкий, Лаврын Кгослицкий бискупъ премьский, Петръ Тылицкий бискупъ хелменский, Павелъ Волуцкий бискупъ каменецкий, Янушъ княжа Острозское кашталянъ краковский, Миколай Фирлей в Думбровицы воевода краковский, Еронимъ Кгостомский воевода познанский, Крыштофъ Радивиль княжа на Дубинкахъ и Биржахъ воевода виленский, Юри Мнишокъ з великихъ Кунчыць воевода сендомирский, Войтехъ Лаский воевода сирацкий, Станиславъ Мниский воевода ленчицкий, Константинъ княжа Острозское воевода киевский, Войтех Вилкановский воевода равский, Янушъ княжа Корыбутъ зе Збаража воевода браславский, Андрей Зборовский бецкий, Андрей Фирлей в Думбровицы радомский, Янъ Скаршовский жарновский, Андрей Менцинский велюнский, Станиславъ Красицкий премьский кашталяны, Миколай Жебрыдовский маршалокъ великий коронный, Янъ Замойский зъ Замостя канцлеръ и гетманъ наивышшый коронный, Левъ Сапега канцлеръ великого князства Литовского, Янъ Тарновский подканцлерый коронный, Кгабрыель Война подканцлерый великого князства Литовского, Янъ Фирлей в Думбровицы подскарбий коронный, Лаврынъ Кгембицкий секретаръ нашъ великий коронный, Янъ Кгалчынский, Янъ Томашъ Дрогоевский референдары наши, Матей Петроконский, Сымонъ Рудницкий, Бартошъ Казановский, Флоріянъ Олешко, Даниель Дожарацкий — секретары наши, и при иныхъ много врядниковъ земскихъ и дворныхъ на тотъ часъ у Варшаве пры насъ згромаджонымъ будущихъ. Sigismundus Rex.

Записи В. кн. 11 л. 107.

XIV.

Королівський суд звільняє Гришка Халепського від претензій Івана Лозки і від конфіскації маєтка його і його свояків. 14 квітня 1597 р.

Декрет меж Лозкою а Θεодором Яскомъ Халепскими.

Жикгимонтъ третій.

Ознаймуем тым листомъ нашимъ всемъ вобецъ и каждому зособна, кому то ведати належит нинешнимъ и напотомъ будучимъ, иж кды се приточила перед нас и судъ нашъ нинешный справа с позву задворного межи урожонымъ Иваномъ Лозкою подчаснимъ киевскимъ яко поводомъ — з одное, а межъ шляхетнымъ Θεодоромъ Халепскимъ яко позваннымъ — з другое стороны о то, иж бы позванный, спротивившисе воли и данине нашой, именеи кадуковыхъ, по небожчику Гришку и Яску Халепскихъ, яко козакахъ, на насъ господаря спалыхъ, урочище Халепъ надъ Днепромъ лежачое,

даное от нас нынешнему поводу, за упрошенемъ го не поступил и за тым повода до шкод двох тисечей золотых полскихъ приправилъ, о чом ширей и достаточней на позве томъ описано и доложено было, — на року теды нынешнимъ за тымъ позвомъ припаломъ и до того часу стегающомсе месяца априля чотырнадцатого дня по недели проводной в понеделокъ року деведьдесятъ сегого, давши сторону позваную черезъ возного двору нашего шляхетного Крыштофа Чижовского по три дни приволати, на третимъ дню яко на завитомъ от повода уроженого Лозки подчасного киевского умоцованый его шляхетный Матей Важинский, маючи мунимента отъ принципада своего себе до тое справы повероные, показаль напрод данину нашу под датою у Варшаве месеца сентебра дванадцатого дня року деведьдесятъ шостого, Лозце на Халепль служащую; показаль сведецтво подстаростего белоцерковского Арнолфа Молодецкого, с которого се указало, же перед ним земляне оселости в Белой Церкви маючие з войтомъ белоцерковскимъ з мещаны, Жидами и Ормяны сведецтво свое о Гришку и Яску Халепскихъ таковое давали, же они за Косинского и за Лободы, старшихъ козацкихъ, козаками были; указаль сведецтво на писме уроженого князя Адама Вишневецкого, же Гришко и Яско Халепские с Полуусом козаковали, и Гришко тотъ будучи сотникомъ в року деведьдесятъ пятимъ, в Брагнью горелки се опивши, умер; по которых доводехъ своих домовалсе уступения урочища добръ Халепля за кадуковые, по тых то яко козакахъ спалые, и за шкоды двох тисечей золотых полскихъ. А позванный самъ Оедоръ Халепский, обличне у суду нашего стоячи, выведечи се с того, же брат его Гришко и Яско братанич козаками не были, и мест наших и подданных наших не наезджали и не плондровали, показаль листъ подъ печатю и подписомъ властное руки гетмана нашего полного, в которомъ то листе явне Оедора Халепского гетманъ нашъ высветчаеть, иж на козацтве не былъ и овшем противъ козакомъ зычливе и преважне при немъ будучи служилъ; показаль другий такой же листъ писара нашего полного, в той потребе против козакамъ будучому, показаль сведецтво велможного княжества Костентина Острозкого воеводы киевского, в которомъ княжа признаваетъ тыми словы, же Халепские николи козаками не были; над то указаль сведецтво многихъ обывателей воеводства киевского, врядниковъ судовыхъ земскихъ и иныхъ особъ людий присяглыхъ, под печатми и с подписами рукъ ихъ, где будучи на рочкахъ судовыхъ киевскихъ сознаваютъ, же яко самъ Оедоръ Халепский нынешней позванный, так и змерлый братъ его Гришко и потомки ихъ козаками не были.

А такъ суд нашъ прислухавшисе доводомъ и отводомъ обоей стороны, а бачачи то, же Халепский достаточнийшии выводы свои по себе мель, наказалъ при тых доводехъ присягу ему учинити на томъ, яко Гришко

небожчикъ братъ его и Яско братаничъ на козацтве по конституцїи року тисеча пятастъ деведесятъ третего о козакахъ учиненое не были, ани с козаками жадного сполкованя не мели; которую то присегу Оедоръ Халепскїй повиненъ будетъ выконати в Києве на рочкахъ кгородскихъ киевскихъ, которые найпервей будут по выстю шести недель, от даты того декрету нашего рахуючы, сужоны, и там вже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будуть, такъ Халепскїй ку выконаню присеги, яко Лозка подчашый киевскїй ку прислуханю ее; а скоро там присягнет, теды от тое справы черезъ вридъ тамтотъ Халепскїй маетъ быти волный учинен. А иж от инстиктатора нашего задавано у нинешнего суду нашего, же позовъ тотъ от Лозки с печатью пододзреною безъ подпису руки секретарское по Халепского кладенъ. теды суд нашъ тотъ позовъ и конїю его умоцованого Лозчиного арештоватъ допустилъ, и о то волное чинене ему заховалъ моцю того декрету нашего, до которого на болшую твердость и печать наша коронная притиснена есть. Писанъ у Варшаве лета Божого нароженя тисеча пятастъ деведесятъ сегомого мѣсяца апрїля чотырнадцатого дня, а панованя королевствъ нашихъ полского десятого а шведского четвертого року. Joan Tharnowsky r. P. vice cancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробосча подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 127 в.

XV.

Королївський суд звільняє шл. Тимофея Краснодворського від претензій шл. Симона Холоневського на його майно, ніби skonфисковане за участь в козацьких рухах. 1 грудня 1597 р.

Декрет меж Тимофеемъ Марковичомъ а Сымономъ Холоневскимъ.
Жикгимонтъ третїй.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ etc., иж кгда приточиласе перед нас и суд нашъ внешный справа с позу задворного межы инстыкаторомъ нашимъ з однесеня шляхетного Сымона Холоневского, жолнера нашего яко поводомъ — з одное, а межы шляхетнымъ Тимофеемъ Марковичомъ краснодворскимъ позванымъ — з другою стороны о то, иж якобы позваный не хотель всихъ добрь рухомыхъ и лежачыхъ, пререченому Холоневскому от нас за заслуги его даныхъ отдати и поступити, которые то добра якобы на насъ по позваномъ правомъ кадуковымъ припали с тыхъ причинъ, иж позваный якобы зъ зрайцою нашимъ и речы посполитое Наливайкомъ надъ заказане покой посполитый взрушиваючы, по колко кротъ панства цесара Турецкого воевалъ, а потомъ зъ земли

Турецкое вернувшысе знову панства наши корунные и великого князства Литовского, также маестности шляхецкие по розных местцахъ наездчаючи лупилъ и плюндровалъ, и иншихъ много выступковъ злыхъ яко бы наброилъ, и за тымъ вины в праве посполитомъ о бунтовникахъ и взрушителяхъ покоя посполитого описаные подпаль, о чомъ ширей и достаточней на томъ позве есть описано и доложено, — на року теды винешнемъ за тымъ позвомъ припаломъ и до того часу стегаючомсе, месяца декабра первого дня року тисеча пятсот деведьдесятъ сегомо, кгда позванный Краснодарскый инстикгатора нашого и делятора Холоневского выш реченого через возного двору нашого шляхетного Крыштофа Чижевского ведле права волынского по три дни даль приволювати, инстикгаторъ и деляторъ Холоневскый, будучы самъ же поводомъ справы выш реченое, за проволыванемъ до права першого, второго и остатнего иннешнего дня не сталъ и не озвалсе и теж никоторое ведомости судови и ни стороне противной о себе знати не даль, за которымъ нестанемъ и не попиранемъ тое справы сторона позванная домовлялсе, абы преречонных инстикгатора и Холоневского яко делятора в нестаномъ здавши от року позву и речы в немъ описаное волнымъ учинено было. Суд нашъ асесорскый прихияляючысе до права посполитого, поневаж Холоневскый яко делятор однешшы тую справу до инстикгатора нашого, самъ ку праву, яко на завитый рокъ не стал и оное не попиралъ, за нестаного допустившы здати, сторону позваную — Краснодарского от року и позву иннешнимъ декретомъ волнымъ учинилъ, иж вжо от делятора Холоневского о то позыванъ и далей трудненъ и повлачанъ быти не мает. А на болшую твердость до того декрету и печать наша коронная притиснена есть. Писанъ у Варшаве лѣта божого нароженя тисеча пятсот девядьдесятъ сегомо месяца декабра першого дня, а панованя кролевствъ нашихъ полского десятого а шведского четвертого. Joan Tharnowsky, vicescancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, номината познанского, подкоронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 150 v.

XVI.

Королѣвскый асесорскый суд звільняє Матвія Немирича від претензий до нѣби пережованого ним майна Андрія козака і від обвинувачень в участі в козацьких ружах. 1 грудня 1597 р.

Декрет меж Матфеємъ Немиричомъ судичомъ земскимъ киевскимъ а Флорыяномъ Олешкомъ писаромъ короннымъ.

Жикгимонтъ третій.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ etc., иж кгда се приточила справа с позву задворного перед насъ и судъ нашъ иннешный асесорскый межы

инстикгаторомъ нашымъ з деляции уроженого Флорыяна Олешка секретара и писара нашего яко поводомъ — з одное, а межы уроженымъ Матфеємъ Немиричомъ судичомъ земскимъ киевскимъ яко позванымъ — з другое стороны, ото иж бы позваный по зрайцы нашом и речы посполитое неякомъ Андрею козаку, змовившисе з слугою своимъ ниякимъ Стефаномъ Родкевичомъ, который з ыными зрайцами нашими козаковал, многие речы в позве менованые, яко спадковые, шафункови нашому належачые, не маючи до нихъ жадного права, привлачивши, себе на пожитокъ свой обернулъ, а такъ помененый Немирич позван былъ, абы такие речы Флорыянови Олешкови, яко донаторови, отдать и того обцованя своего з людьми козацкими справилсе, о чомъ ширей и достаточней на томъ позве описано и доложено было, — на року теды нинешнемъ за тымъ позвомъ припаломъ и до того часу стегаючомсе дня первого месяца декабра року девятдесять сегомо, кгда позваный Немиричъ черезъ возного енерала двору нашего шляхетного Криштофа Чыжевского дня третего яко завитого приволанъ былъ, шляхетный Криштофъ Бялобрийский отъ позваного з моцю зуполною, до нинешнего права себе в той справе даною, озвавшысе, тымъ сторону свою пререченого Немирича боронилъ, иж онъ тыхъ речей козацкихъ Андреевыхъ ни отъ кого не бралъ, в себе ихъ не мелъ, не переховывалъ, ани ихъ себе скорыстилъ и теж с козаками жадного сполку и обцованя не велъ, ани з ними мевалъ, и на томъ отводечысе ку присяге бралсе. А такъ суд нашъ уважуючы то, же в такихъ речахъ завше обвиненый близый ку отводу бываетъ припущонъ, про то позваному вышъ реченому Немиричу наказалъ присягнути на томъ, яко онъ спадковыхъ речей Андрея козака неякихъ у себе не мел, у себе ихъ не переховывалъ, ани ихъ мает, также и сполкованя жадного с козаками не мевалъ, которую то присягу Матфей Немиричъ повиненъ будетъ выконати в Киеве на рочкахъ кгородскихъ киевскихъ, которые напервей по вышту шесть недель отъ даты того декрету нашего рахуючы судитимутсе, и тамъ вже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будуть, такъ Немиричъ ку выконаню присеги, яко Олешко секретар нашъ або самъ або черезъ умоцованого своего ку прислуханю ее; а скоро такъ присягнетъ, теды отъ тое справы черезъ тоттамъ врядъ кгородский Немиричъ маетъ быти волнымъ учыненъ, моцю того декрету нашего, до которого на болшую твердость и печать наша коронная притиснена есть. Писанъ у Варшаве лѣта божого нароженя тисеча пять сотъ девятдесять сегомо месяца декабра первого дня, а панованя кролевствъ нашихъ — полского десятого а шведского четвертого. Joan Tharnowsky r. P. vice-cancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, номината позванского, под. коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 151 в.

XVII.

Кор. Жикгимонт надає Юрию Муховецкому три конфісковані по козаках дома в Київї. 14 грудня 1597 р.

Данина Юрю Муховецкому на три дома в месте Кieve.

Жикгимонт третій.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всимъ воецѣ и кождому зособна, кому то ведати належытъ нинешнымъ и напо томъ будучымъ, иж маючы ласкавый взглядъ на службы урожогого Юря Муховецкого, становничого двору нашего, которыми он нам господару обещне на службе нашей трваючи добре, верне и цютливе служылъ и служити не переставает, и хотечи то ему ласкаве вызнати и вперед сего охотнейшого ку службамъ нашимъ учинити, умыслили есмо ему дати домов три у месте нашомъ Кieve, по козаках яко зрайцох речи посполитое и нашихъ до шафунку нашего спалые, якож и тымъ листомъ нашимъ пререченые дома — одинъ по Басянскимъ, другій подле тогож дому о стену козацкій же, в котором Янко кравецъ мешкаеть, третій по Ивнивку, помененому Муховецкому ему самому, жоне, дѣтемъ и потомству его правомъ вечнымъ, по тому яко то на нас спало, во всѣми тыхъ домовъ пожитками, в огородахъ, в сеножатни и иными доходами ихъ и повинностями, заховавши вцале право и юриздицию, под которою тые дома бывали и на сес час сут, даемъ и даруемъ вечными часы: воленъ будетъ тотъ то Муховецкій сам, жона и потомство его тыми домамы якъ хотечи шафовати, отдати, продати, заменити и ку належитому пожитку своему оборочати на всѣ потомные часы. И на то есмо дали сес нашъ листъ с подписомъ руки наше кроелевское и под нашу печатью коронною. Писанъ у Варшаве лѣта Божого нароженя тисеча пятсот деветдеят сегомо месяца декабра чотырнадцатого дня, а панованя кроелевствъ нашихъ полского десятого а шведского четвертого року. Sigismundus Rex. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 158.

До історії „руського обряду” в давній Польщі.

З поводу моєї замітки в XXVII т. Записок (Miscellanea) „До історії „руського обряду“ в старій Польщі“, де я видрукував з своїми увагами грамоту кор. Жигмонта, що заборонює будувати в Дрогобичи православну церкву, др. Антоній Прохаска, звістний польський археограф, кустош львівського краєвого архиву, надіслав міні, як редактору Записок, дуже цінний лист, де поясняє тенезу сеї заборони і zarazом дає иньше освітленне сьому факту. Я подаю низше, за згодою автора, сей лист в цілости (в перекладі), як дуже інтересний причинок до сеї справи, але дуже цїнячи подані ви. ученим фактичні пояснення і висловлені з тої нагоди гадки, позволю собі одначе в де чім з ними не згодити ся.

Ш. учений висловляє ту гадку, що з огляду на дійсні обставини, серед яких видано згадану грамоту, „про якийсь хоч би найменший релігійний гнет зі сторони королівської власти не може бути ані мови“; як причини, що привели до видання сеї грамоти, ш. учений припускає дві — мійський привілей, що виключав можливість будови церкви в границях міста, принаймні таку заяву міщан перед королем, друге — те роздраженне, яке викликала в дрогобицькій громаді справа сеї церкви.

Д. Прохаска зв'язує сю справу з суперечкою між дрогобицькими сьвященниками за доходи, що йшла в 1-ій чверті XVI в.; є в тім одначе трудність, бо тим часом як то була суперечка сьвящеників, домашня справа руської громади, справа нової церкви в 30-их і пізнійших роках являєть ся справою цілої дрогобицької Руси, і в акті 1540 р. і в иньших, згаданих д-ром Прохаскою, по одній стороні стоять Русини — *homines rithus rutenici, illud oppidum incolentes*, по другій — міщанська громада (розумій — католицька) — *oppidani drohobiceses*; як і був який зв'язок сеї справи з давнійшими процесами попа Сенька (се лишило ся невисьвітленим і причинками автора), в усякім разі справа церкви ніяк не була вже його особистою справою, її уважала своєю дрогобицька Русь, і справа полагджена була 1555 р. компромісом її з міщанською (католицькою) громадою. Отже можна говорити під час сеї справи тільки про роздражненне між дрогобицькими Русинами і католиками; яка була причина роздражнення, того не знаємо¹⁾, але бачимо, що дійсно було. Се роздражненне дійсно могло-б вплинути на королівську заборону, і я думаю, що король міг би ним мотивувати провізоричне відроченне справи, але в акті 1540 р. нема про те ані мови, і акт сей взагалі не мав провізоричного характера (тим поясняєть ся і те, що міщанська громада ще 1568 р., уже по згаданім компромісі 1555 р. предложила його при списанню привилеїв²⁾); тим самим і вплив сього роздражнення на королівське рішенне нас не інтересує: ми питаємо за правною підставою сеї заборони, й вона тільки нас інтересує, а такою підставою є покликуванне на те, що в Дрогобичу ніколи не було перед тим церкви.

1) Я б уважав найбільш правдоподібним, що Русини заперечували головну правну підставу заборони — немов би в місті не було церкви перед тим, на се натякає текст грамоти 1540 р., але за сим здогадом не обстаю.

2) Правда, як зауважає др. Прохаска, в документі 1540 р. не стоїть виривно, що король обіцяє ніколи не дозволити будови церкви, і я радо вимагаю з заголовка сього документа слово „ніколи“, і прошу читачів зробити теж, але се слово і не противить ся змісту документа, бо, повторю, обіцянка короля не має ніяких прикмет провізоричности.

Др. Прохаска толкує се так, що міщане покликували ся перед королем на якийсь спеціальний привилей м. Дрогобича¹⁾ (хоч і не уважає певним, що місто такий привилей мало) і що згадані слова грамоти 1540 р. про руську церкву належать до сього спеціального привилея м. Дрогобича. Я думаю, з поданої дром Прохаскою історії справи виходить зовсім ясно, що дрогобицькі міщане не мали такого привилея, інакше се вийшло-б на верх в документах сеї справи, а міщане певно не йшлиб вкінці на компроміс із Русю. Але думаю, річ ще певніша, що в 1540 р. вони здобували собі ту заборону короля зовсім не покликуванням на якийсь привилей: інакше про се згадав би король як про правну підставу своєї заборони, тим часом він двічі повторяє той мотив, що церкви ніколи не було перед тим, і ані словом не згадує, що се мало бути в дрогобицькім привилею; його застереження (*ita quidem...*) дотикаєть ся не істновання якоїсь грамоти того зміста, а факга (*si praefata synagoga nunquam antehac fuit*), а його дальші слова — *illos circa ipsam libertatem et usum conservamus* означають не якусь привилеїяльну грамоту, а тільки сеї фактичний стан — *usus*, що в місті не було церкви. На мою гадку мовчанне документа доказує, що міщане й не покликували ся на ніяку привилеїяльну грамоту; але се вже дрібниця; то важно і на мій погляд зовсім певно — що правною підставою для заборони короля не була якась привилеїяльна грамота, а факт — що в Дрогобичи перед тим не було сеї церкви. А що грамота нічим не натякає, що се мало бути спеціальною привилеїєю Дрогобича, то тим самим ясно, що на погляд короля й його дорадників для заборони будови руської церкви взагалі виставало того факту, що перед тим сеї церкви не було. Се було одинокою правною підставою заборони, як видко із зміста документа, і відкликування до сеї загальної норми король признавав вповні оправданим (*quorum supplicationibus ut iustis benigne annuentes*).

І так аналізою документа дійшли ми до виводу, що в правительственных кругах в середині XVI в. існував такий по-

¹⁾ Як би такий привилей і був, то тим би не був усунений „релігійний гнет королівської власти“, тільки факт пересунув би ся з XVI в. у попередні столітя.

гляд: будова зовсім нової церкви може бути заборонена на тій підставі, що тієї церкви перед тим не було, інакше — будова нової церкви річ недозволена без спеціального дозволення. Такий погляд відповідає аналогічним звіткам, які я навів з передстоля з двох різних половин Польсько-литовської держави — з Перемищини і з Вильни, що нових руських церков ставити не вільно¹⁾.

Розумієть ся, практика розходила ся з сим поглядом, як то зрештою дуже часто бувало в Польській державі; сотки й тисячі нових церков будувало ся в новозаложених осадах і в давніших, часто навіть без усякого дозволу влади, хоч потім діставали різні королівські потвердження, то що, але се не перешкаджало з другого боку тому, що дійсно існував погляд, принаймні в сім часі — при кінці XV і в першій половині XVI в., що нових руських церков не можна будувати, або в лекшій формі — не можна будувати без спеціального позволення. Як би навіть не розуміти грамоти 1540 р., уже самі ті звістки з кінця XV в. зовсім ясно се доводять. Лишаєть ся непевним, чи сей погляд опирав ся дійсно на якісь закони і постанови XV в., чи був тільки поглядом²⁾ правительственных кругів і католицької суспільности, і власне се питання чекає свого вяснення від спільних заходів руських і польських учених, але сам факт існування такого погляда не підлягає сумніву.

¹⁾ Слова перемишльського ксьондза я зацитував в тій моїй замітці, а тепер для повности зацитую і відповідь правительства в кн. Литовського в кн. московському Івану III на його бажанне, аби для його доньки поставлено православному церкву в виленьскім замку: „князи наши и панове, вся земля, мають на то право и записы отъ предковъ нашихъ и отъ отца нашего и отъ насъ, и то въ правѣхъ написано, што церквей греческого закону больши не прибавляти, иво намъ тыхъ правъ предковъ нашихъ, и отца нашего и нашихъ не годится рухати“ — Акты Западной Россіи I, с. 141

²⁾ Сей останній погляд дає себе відчувати в грамотах з середини XVI в., що я видрукував у XVIII т. Записок (Miscell.): атак гдыж тая церков за розказанемъ нашимъ господарскимъ есть збудована с. 3, комісари в. князя „будучи на помере волочной, подланымъ нашимъ церковъ збудовати дозволили с. 4. В приготовлених мною до друку самбірських актах XVI в. про сільські церкви практика дозволів на заснованне нових парафій й їх мотиви ілюструють ся значним числом грамот.

Ще маленька подробиця. В своїм листі др. Прохаска згадує про королівську грамоту 1555 р., анальоґічного змісту з грамотою 1540 р.; на таку гадку навів його королівський мандат до дрогобицького старости 1555 р., що я подаю низше в цілості; із змісту сього мандату одначе випливає ясно, що король розуміє тут грамоту 1540 р. Мандат повторяє зміст сеї грамоти, і тим інтересний, «бо разом з облятою сеї грамоти в дрогобицьких магістратських книгах, видрукованих проф. Шараневичом¹⁾, унеможливають гадку, що ми маємо тут фальсіфікат або недокладне скороченне²⁾.

Кор. Жигмонт Август наказує дрогобицькому старості Яну Старжеховському спинити будову руської церкви в Дрогобичу. 20 січня 1555 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Polonie, magnus dux Lithuanie, Russie, Prussie, Mazowie dominus et heres.

Generoso Johanni Starzechowsky tribuno samboriensi et capitaneo drohobicensi fideli nobis dilecto gratiam nostram regiam (in absentia eius vicecapitaneo). Generose nobis fidelis dilecte! Obtulerunt nobis ciues drohobicenses christiani priuilegium a divo olim parente nostro ea ratione illis datum, quod in ea ciuitate nulla sinagoga ruthenica, que antea non fuit, nunquam postea a quopiam edificaretur; sed quia nunc Rutheni in ea ciuitate manentes sinagogam edificare ceperunt in fundo etiam eorum ciuium, grauem ergo iniuriam se pati queruntur. Mandamus itaque fidelitati tue, omnino habere volentes, ut eos ciues drohobicenses, perspecto eorum priuilegio, iuxta illud eos conservet ab alijsque conservari faciat, eosque Ruthenos ab eo edificio sinagoge supersedere iubeat, donec cum eis ipsis ciuibus christianis de iuribus tam eorum quam etiam Ruthenorum, si que habere se pretendunt, a nobis cognosceretur vel decerneretur; secus pro gratia

1) Rzut oka na beneficya kościoła ruskiego s. 17.

2) Одна тільки увага до видрукованого мною текста грам. 1540 р.: в нім стоїть allegan', отже се можна читати і allegando і allegantes.

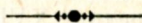
nostra fieri nolumus. Datum Pietricovie in conventione generali regni
XX die mensis ianuarii anno Domini MDLV, regni vero nostri XXVI.
Ad mandatum S. R. maiestatis proprium.

*Облятовано в перемишльських Ґродських актах 28 червня
1555 р. дрогобицькими міщанами, кн. ч. 26 л. 775—6.*

Сторінка з історії українсько-руського сільського духовенства

(по самбірським актам XVI в.).

Розвідка М. Грушевського.

Шість літ тому з нагоди ювілею київської археографічної комісії оглядаючи результати археографічних студій України-Руси, я підніс був, поруч з иньшими прогалинами — брак матеріялів по історії сільського духовенства, головно його економічного й правного становища, бо такі матеріяли в наших архивах єсть, хоч і не багаті. З того часу ся прогалина не була заповнена; тому з великою приємністю занотував я собі перед двома роками досить багату колекцію документів про сільські церкви і духовенство в урядовій збірці грамот при самбірським інвентарі 1568 р. (Литовська Метрика Московського архива міністерства справедливости IV. В. кн. 22), а тепер з нагоди київського археологічного з'їзда подаю її, по части in extenso, по части (дублети) в рефестах і ексцерптах¹⁾.

Як зауважить сам читач, документи сї, виключивши кілька екстраваганцій обіймають час властиво від двадцятих до кінця шістьдесятих років XVI в., отже яких сорок літ. Се був час памятний в історії Самбірщини: час дуже інтензивної кольонізації, головно самбірського підгір'я, розпочатої з ініціативи правительства, аби *facere conditionem meliorem et amplificationem*

¹⁾ Ексцерпти (зроблені словами самих документів) я означаю буквою Е на початку, рефестами називаю переказаний по руськи зміст грамоти. Через те що ми маємо тут не оригінали, а копії, на борзї повитягані в книгу, бачимо ми в документах чимало помилок і прогалин.

bonorum nostrorum. Поруч з заснованнем нових сел ішло заснованне нових православних парафій і тим пояснюєть ся така маса церковних документів з сих років: маємо їх для старих і нових парафій, не рахуючи потвердженъ, звиш шістьдесят; що правда, документи єї досить однородні, і се, розумієть ся, понижає цінність сеї колекції, але має й свою добру сторону: повторенне тих самих норм в цілім ряді документів показує нам, що маємо до діла не з виїмковим явищем, а власне з нормою, і ся численна серія актів з одної місцевости й тісного періоду часу дає нам можливість уставити дещо — небогато, але напевно — в сфері економічних і правних відносин сільського духовенства. Головно документи єї дають відповідь на такі питання: як засновували ся нові церкви й парафії, які дотації діставали, як і під якими умовами діставали єї нові й всякі взагалі парафії священники або кандидати священничого стану, і як вони переходили з рук до рук; в тім порядку ми й перейдем тепер єї питання.

Як я вже сказав, в середині XVI в. ішла інтензивна колонізація Самбірщини і в парі з новими селами закладали ся нові церкви. Самбірським старостам король уділяв право роздавати осадчі привилеї на війтівства (*scultetiae*) і ерекції на „попівства“ (*poronatus*): на таке спеціальне порученне покликуєть ся кілька разів староста Старжеховский: „я на основі наданого мині королівським величеством права засновувати попівства (*super fundationem poronum*)“, „я маючи від королівського височества привилеїю уставляти війтів і попів в староствах Самбірським і Дрогобицьким, як про те ширше говорить грамота, заведена до самбірських актів...“ (ч. 55, 59, 62)¹⁾. Таке право мали очевидно (судячи з їх грамот) і иньші самбірські старости, не кажучи вже про королів Бону й Ізабелю, що мали якійсь час се староство в державі.

Заснованне церков в документах мотивуєть ся часом „помноженнем хвали божої“: *in laudem omnipotentis dei adaugendam effectu in augendo cultu divino* (ч. 20, 26—7), але се тільки риторична прикраса. Миж знаємо, що в початках і в середині XVI в. в польській суспільности істнував погляд, що числа православних церков не можна властиво помножати, в усякім разі збудованне нової церкви може стати ся тільки за спеціальним дозволом правительства²⁾, сеж останнє, очевидно, годило ся з такими випадками як

¹⁾ Порівняти заяву ревізорів з 1529 р. в ч. 2 про таке право.

²⁾ Див. про се статю „До історії „руського обряда“ в давній Польщі“ в XXX т. Записок.

z malum necessarium. Се зовсім виразно виступає і в наших документах: правительство, даючи свою згоду на заснування нової парафії, почуває потребу мотивувати свою уступку, а часом виразно зазначає, що робить се під натиском потреби: потверджуючи старостинський дозвіл на будову другої церкви в с. Головецьку, король зазначає, що сей старостинський дозвіл був зроблений з потреби — *ex necessitate factam et institutam esse* (ч. 7). Як була ся *necessitas*, безперечно — *dura* для правительства, докладно поясняють нам иньші грамоти. „Бажаючи, пише король в дозволі на будову церкви в с. Ільничку, аби в новозаснованих селах наших Ільничку Малім або Дольнім і Завадці положені були початки християнської побожності і щоб також і тим способом лекше звабити туди численних осадників (*ut etiam vel ea ratione colonorum frequentia facilius eo allici queat*), ми дозволили вїйту сих наших сел Івану Лазуровичу поставити в селі Ільничку Малім або Дольнім церкву грецького обряду і щоб в нїй могла відправляти ся служба божа по звичайному грецькому обряду“¹⁾. Тут, безперечно, перша половина — фраза, а друга містить дійсний мотив, що й повторяєть ся в иньших наданнях. „Бажаючи зробити в тім більшу вигоду нашим підданім — місцевим селянам грецького обряду, пише король в дозволі на будову церкви в Рикові — аби вони тим лекше і вигіднійше осїдали в сїм нашім селі, ми дозволили Стецьку сину вїйта Михалка поставити в тім нашім селі Рикові синагогу чи церкву грецького обряду“; буквально теж саме мотивоване повторяєть ся і в сучасній презенті на новозасновану парафію в с. Липю. Поруч сього, очевидно, основного мотива таких надань — щоб не знеохочувати кольонистів браком церков і тим не перешкоджати кольонізації, в деяких грамотах підносить ся й иньший мотив — адміністративного характера: що існування в селі „попа“ буде служити до удержання порядку; не знати вже, як то собі розуміли се автори надань — чи що піп безпосередно буде впливати в сїм напрямі на своїх вірних, в інтересах правительствених атентів, чи причинить ся до сього посередно — розповсюдженням моральности й побожности. „Будучи обовязаним, пише староста Старжехов-

¹⁾ Називаючи село, я не цитую нумера документа, бо з алфаветичного показчика сїл поданого при кінці статі легко собі знайти потрібний документ. Цифри-ж в цитатах означають число документа. Документи розміщені хронологічно, але заразом і по осадам: ті що належать до одної осади, зібрані разом.

ский в своїм дозволі на будову церкви в с. Смеречці, помножати доходи короля й. м., я позволив осаджувати село на потоку Смеречці, але щоб був в тім селі ліпший порядок, я за проханням громади, а также за порадою всечестного (poboznego) Симка Мишковича дозволив йому збудувати церкву в тім селі Смеречці, аби він там правив всею громадою відповідно до порядку грецької віри“; або як в иньшій грамоті пише тойже староста, він уставляє руську парафію в с. Билині „для удержання в порядку селян і помноження доходів“ (propter ordinatam conservationem incolarum et proventuum augmentationem) — під останнім міг він розуміти те саме, що король в наведених вище грамотах: що заснування парафії причинить ся до зросту кольонізації, або й простійше — що з заснуванням парафії прибуде до королівського (і старостинського скарбу) річного доходу півкопи, котру обов'язані були платити руські сьвященники¹⁾.

Заснування православної парафії часом рішало ся принципіально вже при заснуванні нового села. Ми маємо кілька осадчих привилей, де староста (або королева) або й король, поручаючи якомусь осадчому осажувати село й надаючи йому при тім дідичне війтівство в тім селі, разом з двома ланами (або дворищами), що служили нормальною дотацією війтівства, разом визначає й третій лан — на церкву, propter poponem, pro locatione poponis: „на се війтівство буде мати право він (війт) із своїми спадкоємцями розробити два лани поля, а третій для осадження сьвященника“ (привилей с. Рикова — ч. 57, див. іще ч. 33, 43—7, 53, 55, 57). Одначе таке принципіальне рішення справи в осадчім привилою не виключало, а може навіть і вимагало ще додаткового, спеціального фундаційного привилея для парафії. Для с. Рикова, хоч в ній, як ми що йно бачили, вже осадчий привилей визначив дотацію для парафії, в тім же році кандидат на парафію, війтів син Стецько випрошує від короля особний привилей на будову церкви.

Але взагалі такі випадки, де заснування парафії вперед передюдикувалось, здасть ся, належали до рідших. Звичайно-ж уже пізнійше, коли село почало кольонізуватись, і показувало ся, що є для кого робити парафію (populo rittus istius rutenici iam congregato — ч. 20), та починали ся заходи коло того з самого села, — давав ся дозвіл на будову церкви, визначала ся дотація, а часом

¹⁾ Такий мотив власне підносить король в одній грамоті, додаючи ще півлану ґрунту на церкву (ч. 30).

заразом видавала ся й презента на сю парафію певній особі. В такім разі питання про церкву підіймали інтересовані. Дуже часто в документах згадуєть ся про ініціативу громади, що вона просила старосту дозволити її збудувати церкву або прохала поставити якого доброго попа; правдоподібно, що й там, де грамоти й не згадують про участь в справі громади, бажанне селян дуже часто рішало справу: адже се було головним мотивом, як уже сказано — не знеохочувати селян браком церкви. „Ласкаво прихилиючи ся до прохання людей з Дубової Яблінки, пише староста Старжеховський, взагалі особливо щедрий на мотивованне своїх дозволів, — аби їм дозволити збудувати церкву грецького обряду і дати їм попа, щоб міг їх навчити знати Бога, я, знаючи чесноту й здібности всечестного попа Дмитра, сина Васька, тамошнього війта, надав йому поповіство в тім селі Дубовій Яблінці“; або: „ласкаво прихилиючи ся до прохання підданих з села Билини, що просили поставити їм попом якого доброго й здібного чоловіка, аби правив церквою руського обряду, я надав поповіство“... і т. д.; див. іще ч. 60, 63.

Так само бувало і з заснованнем другої церкви в тім самім селі — „через намноженне осадників“, за проханням людей з того села — ч. 3, 7.

Окрім громади удавали ся до старости, або до короля й иньші інтересовані. Часом оборотний сьвященик умів придбати ласку старости, добути рекомендацію перемишльського владика, а певно до того — й рекомендацію громади: документів, де ерекційна грамота даєть ся з огляду на „здібність і добре поведженне“ такого і такого всечестнійшого, маємо ми досить багато. Але дуже часто ініціатива засновання парафії виходила ще від місцевого війта й його родини. Діло в тім, що осадчі нових сіл були в дуже значній, переважній частині Русини (а бували не рідко між ними й сьвященики). Такий осадчий в ролі війта діставав звичайно два лани ґрунту, право на третю частину королівських доходів з заснованого села й дводенну або трехденну панщину до року з селян, з іще деякими вигодами. Отже війтівство було гарненьким масточком, з півпривилеґіюваним становищем, але ділити його на кількох синів — було вже не Бог зна що. „Попівство“ з своїм звичайним ланом ґрунту й правом на ріжні доходи, про котрі низше будемо говорити, було дуже добрим додатком до війтівства, особливо коли у війта було кілька синів, або братів. Вимоги від сьвященика що до його фахової осьвіти були мінімальні, війтівські-ж родини належали до сільської інтеліген-

ції, тому для якого небудь війтовича не тяжко було здобути ті відомости, які вимагали ся, аби бути признаними *ad obeundum id munus* (св'ященничого) *idoneus*. Через те ми дуже часто й стрічаємо се явище, що по заснованню села від війта приходять до старости або короля проханне — дозволити збудувати в селі церкву й сю парафію зайняти комусь з війтівської родини. Ся комбінація мабуть чи не була найчастійшою при заснованню нових парафій. З одного боку війт, осадивши село, мав право на королівську ласку й прихильність до свого прохання, з другого — громада, стоючи в залежності від війта, звичайно, не відмовляла своєї участі — прохання від себе в інтересах війтівського кандидата. Тим поясняєть ся, що ми так часто стрічаємо надання парафій членам війтівських родин.

Часом війт, представляючи осадчий привилей до королівського потвердження, долучав до нього разом з иньшими проханнями й се, щоб у селі заснувати парафію й віддати її комусь з його родини. „Окрім того, прихилиючи ся до прохань певних наших дорадників за тими братами Ілею, Хведором і Прокопом (володарями війтівства), пише король в своїм потвердженню осадчого привилея с. Нанчулової волі, ми дозволили їм побудувати руську церкву в тім новозаснованім селі, а для неї дозволили їм розробити оден лан поля, і сю церкву разом з полем і всіми приналежностями дали разом із поповіством одному з них, що буде більш здатним для того обовязку, разом із потомками, наколи вони будуть здатні до того уряду, держати, володіти спокійно, як і иньші попи Самбірського староства“ (ч. 24, також ч. 36 і 37).

В результаті такої практики поповіство уважало ся часом як би одною з вигід — приналежностей війтівства. В потвердженню осадчого привилея с. Любогіря король дозволяє війтам Юшку і Хведору поставити в селі корчму і фолюш і володіти ними разом з тим війтівством і потім додає: „Окрім того прихилиючи ся і т. д... ми дозволили одному з них — Юшку, яко більш до того здатному, поставити церкву і додаємо до того війтівства оден лан необробленої землі, що його має той Юшко під розробити і володіти, також і його потомки“... і т. д. Відси був лише оден крок до того, що ерекціональний лан разом з двома війтівськими ланами від разу включав ся в осадчий привилей, наче якась приналежність війтівства, і при тім *tacite* розуміло ся, що війту належить перше право здобути презенту самому для

себе або для кого з своєї родини; про такі осадчі привилеї я згадував уже — маємо їх кілька: „Аби сі вїйти, пише староста Старжеховський в осадчїм привилею с. Берїжка, виданїм Яцку і Фединї, — пильнїйше займали ся осадженнем сього села, позволив я їм розробити два лани і четверть, збудувати млин, фолюш (torquatile) на річці під селом, де вони побератимуть доходи з селян, що їх осадять, і шинок, та городників осадити, скільки можна буде, на присїлку, а третїй лан дозволив їм розробити для попа; матимуть вони окрім того третю частину з усїх королївських доходів“ і т. д., або в наведенїм вище привилею с. Рикова: „на се вїтївство вільно буде йому й його спадкоємцям розробити два лани поля на вїтївство, а третїй для попа, поставить він також млин з фолюшом і шинок для свого доходу“ і т. д. Або в привилею с. Лининки: „надав тим вїттам (староста) три лани: оден для вїтївської оселї, другий в полі, третїй для попа, в володїнне йому і його наступникам, на правї вїтївськїм“.

Часто вїт випрошував парафію для себе чи для когось із своєї фамїлії незалежно від свого вїтївського привилею, до помочи уживаючи прохання селян або аргументуючи се потребами самої колонїзації. Я зацитував вже вище ерекціональну грамоту с. Дубової Яблінки, де староста, дозволяючи поставити в селї церкву, надає її вїттовому сину, а от нпр. іще королївська ерекціональна грамота с. Липя, де читаємо: „уважаючи на заходи і працю Демяна, вїта с. Липя, які він показав в розроблюванню вїтївства, осадженню людей і в будові синагоги або церкви грецького обряду, і довідавши ся від певних людей, що він буде здатним відправляти попівську службу при сїй церкві, та бажаючи зробити більшу вигоду для наших підданих — селян грецького обряду в тїм селї, аби вони лекше залюднювали се село, ми поставили при сїй церкві попом сього Демяна“ і т. д.

Наколи вїт або його свояк не міг зараз обняти надану їм парафію, він міг тим часем заступати себе через яких иньших свьашченників, не тратячи право на парафію. От як говорить про се королївська ерекціональна грамота сс. Завадки й Ільничка Долїшнього: король позволяє вїту Івану Лазуровичу, „котрого пильну старанність в осаджуванню і побільшенню (сих) сел ми зауважили“, поставити церкву і розробити для неї по одному лану поля в кождїм селї, „а щоб сам Іван

Лазурович мав потіху від своєї праці, ми забезпечуємо управу сих церков чи попівств в селах Ільнику Малім або Дольнім і Завадці йому й його синам, коли вони будуть здатні до сього обов'язку,.. одначе з тим, що коли його сини не будуть здатні до сього обов'язку, або тим часом поки вони дійдуть літ, коли стануть здатними, — сам Іван буде обов'язаний сповняти всі церковні служби, без усякого занедбання служби боżej, за посередництвом осіб правно до того поставлених“. З сих слів виходить така можливість, що коли сини вїята Івана й він сам зовсім не будуть здатні до повнення сьвященничих обов'язків, то він може поручити адміністрацію парафії якомусь сторонньому сьвященнику від себе, а собі поберати доходи з парафії (головно з ерекціонального ґрунту), або продати свої права на парафію, і так воно й стало ся, як се йбачимо в документі ч. 65: десять літ пізнійше вїйт Іван продав свої права на парафію в с. Завадці якомусь поповичу Івану, й король потверджує сю продажу. В иньшій грамоті — потверджуючи осадчий привілей с. Турки і дозволяючи вїйту поставити церкву, король дає йому заразом право дати презенту на сю церкву — *pro una vice tantum* — свому сину Остапу.

Звичайною правительственною дотацією руської парафії був лан поля; се була норма прийнята не тільки в Самбірщині (див. нпр. ч. 6), а й взагалі в Польсько-литовській державі XVI в., так що при ревїзїях або потвердженнях робили навіть редукацію більших ерекціональних ґрунтів до сеї нормальної одноланової дотації¹⁾. З другого боку стрічаємо додаткові надання, коли показувало ся, що церкві не було визначено при ерекції повного лану: король, за посьвідченнем старости, що церквонного поля ледви буде півдворище, додає ще півдворища (ч. 40, 50). Тільки в одній з самбірських ерекціональних грамот (с. Жукотина) стрічаємо дволанову дотацію, і вона становить виїмкове явище, бо в иньшій грамоті (ч. 64), де ми стрічаємо теж два лани ерекціональні, се поясняєть ся тим, що тут засновуєть ся парафія для двох сел, і в кождім селї з осібна визначаєть ся по одному лану поля.

Ерекціональний лан при заснованню парафії давав ся звичайно *in cruda radice, na surowym korzeniu*: його вимірювали, і сьвященник чи кандидат мав право його собі розробити. Окрім

¹⁾ Див. Записки т. XXVIII, miscellanea, док. 2.

дана орної землі діставав він іще сіножати і городи, *secundum proportionem eiusdem agri*, і право користати з иньших натуральних вигід села¹⁾. До того прилучали ся тоді ще деякі спеціальні права — нпр. право молоти в місцевім млині збіже без оплати, але тільки для власної потреби²⁾, право пасти своїх свиней і овець (але тільки своїх власних) в королівських лісах і полонинах, не платячи за те³⁾. З рештою можливо, що й се були загальні права, тільки не у всіх грамотах згадують ся, а розумієть ся під тими вигодами, „з якими иньші попи держать свої парафії“, бо в найновійшій з грамот, де згадуєть ся про вільність „від дани овечої й свинячої“, додано — „як і иньші попи“.

На ерекціональнім ґрунті сьвященик (як і війт) мав право осаджувати підсусідків і городників (*hortulanos, inquilinos*); се розуміло ся, відай, само собою, але часом згадуєть ся в грамотах спеціально, нпр. у ч. 61: „і на тім лані поля буде вільно осадити для своєї користи городників, кільки схоче (*secundum arbitrium suum*)“; в одній же (ч. 59) се право ограничуєть ся: сьвященик має право осадити на ерекціональних ґрунтах тільки трох городників.

Розумієть ся, сьвященик міг побільшити ерекціональні ґрунта купном або даровиною від своїх парафіян або сторонніх людей (ч. 13).

Про його доходи з парафіян грамоти згадують переважно тільки в загальних виразах — „з усіма доходами які належать до сього поповіства подібно як до иньших поповіств Самбірського староства“ і под.; в кількох лише грамотах ближше згадують ся сі доходи. І так в одній грамоті (ч. 67) сказано, що сьвященик має право на копу збіжа „всякого зерна“, — *unius sexagenae frumenti cuiuscunque granii*, з лану чи дворища мабуть, в другій (ч. 56) — тільки по копі овса з кожного дворища (*de singulis areis per unam cassulam avenae*), але при тім додано інтересну замітку: „як і в иньших селах“; нарешті в третій іде мова про „десятину від снопів або скопщину“ (*decimasque manipulaneales alias skopsczyzne* — ч. 59), і знову з тим ще додатком — „як иньші попи“. Обидві грамоти з сими увагами вийшли від тогож самого

1) Див. ч. 32, 56, 58, 61, 62.

2) Див. ч. 48, 59.

3) Див. ч. 8, 9, 10, 11, 15, 40, 59, 60.

самбірського старости Яна Старжеховського, в двох сусідніх роках (1566 і 1567); можна б думати, що в повіті була подвійна норма — в одних селах давали десятину снопову, в інших по копі овса, але здається, простіше буде пояснити, що *decimae manipulaneales* прийшли сюди тільки як означення для данини, що звала ся в житю скіпщиною, а писар для неї не найшов латинської назви, себ то що в обох разях, мабуть, іде мова про туж саму данину, що звала ся скіпщиною, а давала ся по копі вівса. З рештою тут могло бути значне вагання в поодиноких селах, бо ся данина не регламентувала ся правительством, а залежала від умови сьвященника з громадою¹⁾, і тим часом як в одних селах давали по копі вівса тільки, в інших могли давати й инше збоже, або й по копі „усякого зерна“. Універсальним, здається, був тільки, судячи по тогочасним ерекціональним грамотам з Забужа²⁾, самий принцип хлібної дани на сьвященника. Окрім того зберав він празникове — так одна грамота, поруч тієї скіпщини, згадує ще дохід *strennantia ex incolis pro festo Paschae* (ч. 59). Нарешті одна грамота (ч. 5) каже про дохід від сповіди й інших церковних служб (*tam a confessionibus quam ab aliis ecclesiasticis ministeriis*).

Сьвященик був вільним від ріжних селянських оплат — деякі ерекціональні грамоти вичисляють їх докладно: „сей Стецько і його потомки не будуть повинні по смерті своїй (чудесний канцелярський стиль!) давати нам і нашим наступникам ніяких річей (*nulla morticina, umarcizny communi appellatione dicta*, як поясняють се инші документи), ані за доньок своїх (видаючи їх заміж) данини званої куниця, також і вола підчас воєнного похода (*pro expreditione bellica*), ані овечої данини, ані данини букової: *de faginatione*³⁾ *alias z żegu*⁴⁾“. Сьвященики натомісь обовязані були платити грошеву данину — півкопи, 30 грошей з нормального ерекціонального ґрунту — лану; де ґрунту було меньше, давав ся в ній часом опуст (ч. 6); про инші їх обовязки грамоти згадують тільки загально; з інвентарів

1) Пор. Зап. XXVIII, miscell., док. ч. 1 і 2.

2) Ibid. Тут дають з дому по копі жита й по копі ярини і по 2 гр., „яко и до костела полского люди вери латинское дают“.

3) Від *fagus* — бук, данина за право пасти свиней в лісах, переважно букових, коли в них уродить „жер“ для свиней — горішки букові, а в дубових — жолуді.

4) ч. 11, див. іще ч. 6, 8, 9, 10, 11, 15, 40, 41, 59, 60.

знаємо, що окрім того вони давали ще кілька грошей „поклону“, часом сири¹⁾.

Часом одну парафію держали разом два священики (ч. 40).

Право презенті, *proponatus conferendi potestas* в королівщинах належала королю, як в приватних маєтностях належала до ділчача²⁾; про королівське право презенті виразно говорить нпр. документ 42.

Але король, як ми вже бачили передавав се право презенті місцевим старостам; з них тільки Ян Старжеховський покликується на спеціальне поручення короля, але всі взагалі виконують сю функцію — дають ерекціональні грамоти і презенті, чи то на підставі практики, чи подібних поручень, яке згадує Старжеховський. Туж функцію, розуміється, виконували підчас свого володіння Самбірщиною й королеви Бона та Ізабеля. Але старостинські надання (а також і королеви) для більшої певности (а може навіть і з права) звичайно предкладали ся для потвердження королеви. Староста Старжеховський, не вважаючи на свою *potestatem privilegiam propones et scultetas statuendi*, в одній ерекціональній грамоті (ч. 60) з'обов'язує ся здобути для сього священика королівське потвердження свого надання (*bęде mi tyz powinien przywileiy u krolia iego moszci wyprawicz do zywotha tegosz pora*); як в сім разі, правдоподібно й частійше старости самі предкладали такі грамоти до потвердження королеви: ми маємо чимало королівських потверджень ерекціональних грамот, де зовсім не згадується про се, що прохав потвердження священик: правдоподібно, сі потвердження видані були за ініціативою самих старост. Надання Бони й Ізабелі ми маємо переважно також в королівських потвердженнях. Але що й без таких потверджень старостинські грамоти мали значінне в житю, видно з того, що при ревізії прав предложено було й кілька непотверджених старостинських ерекціональних грамот: на основі їх священики, видко, спокійно володіли своїми парafiами десятки літ, і сі старостинські ерекції уважали ся добрими правами; тай між потвердженнями маємо такі, що видані по кільканадцятьох або й кількадесятьох літах.

Просячи презенті, уживали рекомендації єпископа й просьби громад, що й згадують ся часом між мотивама, які прихилили до видачі презенті; але кандидати удавали ся до подавця без-

¹⁾ Див. самбірський інвентар в II т. Жерел до історії України-Руси.

²⁾ Див. нпр. ерекціональну грамоту в XXV т. Записок, miscell.

посередно, не через посередництво своїх єпископів; тому ми часто стрічаємо в презентах, коли не згадується про рекомендацію єпископа, застереження, що кандидат має зайняти свою парафію лише в таких разі, коли буде здатним до того¹⁾ — орікати сю здатність могла, розуміється, тільки духовна власть.

Коли в ерекціональній грамоті або в презенті парафія надавала ся на кілька поколінь, то спадкоємець, обнятий такою презентою, переймаючи парафію від попередника, не потребував до того особної презенти; се виразно каже королівська презентаційна грамота на с. Піняни, видана свящ. Василю на два покоління: „так що коли се попівство або через смерть самого попа Василя, або через свободне його уступленне опорожнить ся, його син — згаданий Іван займе його місце, не просячи від нас нової презенти (*alia praesentatione nostra non requisita*),... а по смерті їх (батька і сина) презентованне сього попівства вернетъ ся вповні до нас“. Се з рештою розуміється й само собою, і було, певно, загальною нормою для таких надань; що иньше коли се право передачі признавалось в менш категоричній формі — „в роді *dummodo idoneus fuerit repertus et nostris sucessoribus placebit* (ч. 12) і т. и.

Новозасновані парафії надавали ся з досить значними привілеїями. Се зрозуміло: звичайно такий перший з ряду парох мав сам зайняти ся будовою церкви, далі — ерекціональний ґрунт він діставав, як ми вже знаємо, *in cruda radice*, себ то тільки право — розробити його, а в се розробленне треба було вложити чимало і праці й гроша, і відбити їх потім собі міг він тільки протягом довшого часу. Тому видаючи презенти на новозасновані парафії, правительство й його агенти забезпечали священнику володінне парафією не тільки до його віку, але й на кілька поколінь; для сього практикували ся два способи — записуванне певної суми на парафії або забезпеченне володіння протягом кількох поколінь, або навіть і обидва єї способи разом.

Звичайно парафія давала ся на два покоління, себ то нею мав володіти той хто дістав презенту і його син або иньший свояк, котрому передасть він сю парафію, аж до смерті сього другого. „Бажаючи при тім показати більшу ласку нашу до згаданого Василя, каже нпр. король в одній з таких грамоті (ч. 42), — ми захоуємо його самого, а по його смерті — його сина Івана, наколи він буде здатним зайняти сей попівський уряд, в воло-

¹⁾ Нпр. ч. 12, 13, 14, 15, 26, 27, 28, 29 й ин.

дінню сям повітством¹⁾. В иньших грамотах не вказуєть ся часом сей наступник, а говорить ся взагалі про сина або свояка, котрому схоче передати свою парафію той хто дістає презенту²⁾. Зрідка стрічають ся надання навить на більше число поколінь: самому сьвященику, його сину і внуку — нпр. староста Одровонж надає парафію в Висоцьку Нижнім сьвященику Костю Киріаку, угорському виходцеві, бувшому ігумену Мукачівського монастиря, разом з його сином Стецьком, „а по смерти згаданого Костя Киріака і його сина Стецька наші наступники повинні будуть прийняти до тієїж єінатоїи с. Висоцька Нижнього одного з синів сього Стецька або його свояків, котрий буде здатний сповняти сьвященичі обовязки руського обряда“. Стрічаємо часом і такі ерекціональні грамоти, де сьвященику новозаснованої парафії запевняєть ся вона до віку його самого і для його потомків без усяких ограничень — нпр. ч. 21: „згаданий Лазар і його правні потомки, наколи вони будуть здатні до сього церковного уряду,... будуть володіти сям повітством разом з тим ланом поля. Але в усякім разі найбільш практикувало ся наданне на два доживотя.

Забезпеченне се одначе не бувало абсолютним, принаймні не завсеїди: часом грамота додає умову — „наколи буде добрим і здатним“, *ad vitae suae extrema tempora, in quantum fuerit bonus et idoneus, relinquimus et conservamus* (ч. 20, також 33, 34), і здаєть ся, що така умова розуміла ся сама собою й взагалі при всяких таких наданнях.

Другим способом забезпечення, як сказав я — була запись грошевої суми.

Звичайна норма суми, яка записувала ся на парафії, було 10 гривен = 16 золотих (480 грошей); таку норму ми все стрічаємо в наданнях Бони, що особливо часто практикувала сю форму забезпечення сьвященика, тим часом як її попередник староста Одровонж не держить ся так акуратно сеї норми, і записує часом і більші і меньші суми. Часом така запись робить ся в формі продажі (за тогож Одровонжа): староста в своїй грамоті каже, що він продав лан ерекціонального ґрунту за певну суму кандидату на парафію; не може бути сумніву, що ми маємо тут тільки особливу форму записи, і що кандидат зовсім не платив сих грошей; з рештою ми маємо й безпосередню вказівку на се

1) Подібне ч. 5, 59.

2) Нпр. ч. 12, 13, 14, 15, 40.

в док. ч. 24, де король, потверджуючи грамоту, розуміє *venditio* як *subscriptio* — запись суми.

Така сума записана на парафії мала винагородити священника за працю й гроші вложені ним в свою парафію й ерекціональні ґрунти: посторонній чоловік, що дістав би презенту на сю парафію, мав її заплатити давнійшому властителю чи його родині або спадкоємцям, — „наколиб він був віддалений від сеї парафії, або з власної волі уступить ся, або помре — то той, хто-б схотів мати сю парафію, повинний буде наперед виплатити означену суму чи йому самому чи його правним спадкоємцям¹⁾“. Сума 16 зол. була досить значною тоді, і в дійсности така запись в значній мірі забезпечала священника і його потомків від апетитів посторонніх кандидатів на парафію.

Але часом іще запись суми в ерекціональній грамоті лучила ся з забезпеченням володіння на одно або кілька доживоть. Нпр. в одній грамоті, вже цитованій нами (ч. 11), староста Одровонж записує, або як сказано в документі — продає ерекціональний ґрунт за 40 зол.²⁾ (ґрунт сей, як він сам каже — здавна належав до парафії, що існувала вже перед тим — доказ, що то не була продаж в дійсности) і забезпечує володіння парафією священнику, його сину і внуку. В иньшій грамоті (ч. 9) тойже Одровонж в формі продажі записує священнику на церковнім ґрунті (що теж здавна належав до парафії) 12 гривен і забезпечує разом володіння його потомкам без обмежень: „а по смерти самого Григорія ми дозволяєм його синам, внукам і правнукам і їх законним потомкам, наколи вони будуть священниками до того здатними, володіти сею церквою з усіми правами як в справах духовних так і світських (*secularibus sive temporalibus*)“; подібне в док. 8.

Його наступниця королева Бона практикувала самі записи суми (10 грив.), без забезпечення володіння, хоч се не перешкаджає й її признавати перше право на парафію потомкам священника: „Ми записуємо, говорить ся в одній такій грамоті (ч. 18), з нашої особливої ласки сьому попу на його поповістві 10 гривен, так що по смерти його окрім його законних потомків, — наколи єї не будуть здатні до сього уряду, кождий посторонній, котрий би схотів дістати се поповіство, наперед буде обовязаний

¹⁾ ч. 32, теж 18, 22, 33, 54.

²⁾ В документі тут прогалина, але про зміст можна доміркуватись.

заплатити сі 10 гривень його спадкоємцем, відповідно до звичаю інших попів Самбірського повіта“. Але завсіди коляторови тут полишало ся ширше право розпорядження ніж там, де забезпечене було доживотє; в декотрих грамотах Бони зазначено виразно, що парафія з такою записею суми надаєть *ad beneplacitum nostrum* (ч. 16, 21, 29, 31, пор. ч. 23 — *donec probe et honeste se gesserit*).

Після Бони перестав звичай записувати грошеві суми на парафіях: забезпечують ся тільки доживотя, і то звичайно тільки по одному¹⁾, хоч король признавав теж перше право на парафію за потомками съвщеника: нпр. в ерекціональній грамоті с. Хащова він надає парафію Лазару дяку до віку його і його правним потомкам, „наколи вони будуть здатні до сього съвщеничого обовязку“. Місце суми, записаної в грамоті, заступає сума, яка буде признана съвщенику чи його родині по отаксованню вложеного ним в ерекціональні ґрунти й будинки капіталу — про се виразно каже грамота ч. 54, і нема сумніву, що тут маємо норму загальну.

Як бачимо з вище сказаного, само правительство підтримувало тенденцію дідичности парафій: до сього вели сі забезпечення доживотий, записи сум і се признанне першого права на парафію спадкоємців, „наколи вони будуть здатні до сього обовязку“. З рештою дідичність парафій була давньою, питоменою руською практикою (на неї маємо вказівки нпр. іще в церковній уставі Всеволода), а так дивило ся на неї й польське правительство: „якожь есть обычай въ Руси, ижь церковь и доходы церковные на потомки спадаєть“²⁾. До сьогож вело й саме житє: перспектива для кожного стороннього — заплатити записану суму спадкоємцям, а там де такої суми не було записано — еквивалент вартости ерекціональних будинків й інших видатків, зроблених съвщеником, давали сильну підпору дідичности; з другого боку съвщеник, що сидів здавна на парафії, при добрій охоті міг лекше ніж постороння особа позискати собі і місцевого старосту й сільську громаду. З тих причин передача в дідичтво — синам, братам, зятям мусіла бути широко росповсюдженою, найбільше частою формою перехода з рук. у руки.

Другим широко практикованим способом була продажа. Вона легалізувала ся, а навіть протєгувала ся самим правительством

¹⁾ Нпр. ч. 30, 51, 54, 66, 67.

²⁾ Ревизія нущъ и преходовъ звѣрныхъ въ в. кн. Литовскомъ с. 252.

сим звичаєм записей сум. Коли в родині священика не було нікого хто хотів би або міг прийняти парафію, спадкоємці продавали свої права на неї охочому; той, просячи презенти, предкладав формальний акт на доказ того, що попередні хозяева парафії продали чи відступили йому свої права на неї.

В нашій колекції ми маємо презенти обох категорій: видані потомкам священика і видані стороннім особам, що сплатили права її попередникам. Так нпр. Бона в презенті ч. 19 по рекомендації старости і перемишльського владика дозволяє, щоб місце священика з с. Котковець *super defuncti* заняв оден з його синів, „котрий буде до того здатний і владикою поставлений до сього повіства“, а в док. ч. 30 дозволяє священикам передати парафію зятеви.

На передачу парафії особі не обнятій привилеєм — чи на продажу, чи на відступленнє — треба було спеціального дозволу королівського або старостинського, се виразно згадується в згаденій грамоті ч. 30: священик просить дозволу аби міг передати свою парафію зятю, „бо він сього не міг зробити без спеціального нашого дозволу“.

До другої категорії — презент виданих на підставі купна від попереднього священика належать документи ч. 4, 50, 51.

Таке широке признаннє дідичности, права продажі, права на відшкодованнє робило з нашого сільського духовенства XVI в. рід властительської верстви, посередньої між привілеюваною й непривілеюваною, дуже подібною до кляси сільських вїттів, з котрою воно як ми бачимо, дуже близько подекуди — як от в Самбірщині, було звязано й генетично.

1899. 13(25). VII. Грушівський хутір.

— . — . —

Поправка: с. 18 ряд. 16 знизу замість *standem* читати: *standam*; с. 22 р. 14 зн. замість *a Hendeu* читати: *attendentes*.

I.

Черхава.

Блисавета, вдова Спитка, надає священнику Андрію Черхавському дворище замість поля відібраного від Черхавського монастиря. 26 мая 1402 р.

Кор. Житимонт Август потверджує сю грамоту. 17 серпня 1553 р.

Donatio Popowsze Dworzisze in villa Czerniechow Andrea de Czerchawa.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, exhibitas nobis esse literas infrascriptas supplicatumque esse nobis nomine nobilium Dionisii et Mathiae Czerkawskich, ut illas autoritate nostra regia approbare, rattificare et confirmare dignemur, quarum tenor est iste:

Nos Elisabeth relicta olim magnifici domini Spithkonis, palatini cracoviensis notum facimus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, quia inspectis et consideratis fidelibus meritis ac fidelibus obsequiis nobis per Andream de Czerchawa nostrum fidelem exhibitis, fideliter impensis ac in posterum nostris posteris charissimis impendendis, ut merita meritorum condigna vicissitudine semper gaudeant representari vel r. deri, pro quodam campo, quem ante monasterio Czerchawa recepimus et alienauimus, eidem Andreae sacerdoti respectu huiusmodi campi unam aream vacuum et desertam in villa nostra Czerniechow sittam et habitam quod dicitur Popowsze dworzysze cum omnibus suis utilitatibus, ut puta pratis, pascuis, campis, syluis, mericis, rubetis, virgulis, melle, mellificiis, terris arabilibus et non arabilibus, fluuiis, stagnis, paludibus, piscinis, aquis earumque decursibus, venationibus piscium, aucupationibus et antiquis metis, granitiis ac universis usibus quomodolibet spectantes ad eandem, nihil penitus pro nobis reseruantes, damus, conferrimus, sibi et suae posteritate omnimode resignamus, petentes filios nostros charissimos in nomine Christi, ut huiusmodi donationem nostram tenere dignentur inreuocabiliter, super quo praesentia sibi dari iussimus nostri sigilli cum appensione. Actum et datum in ciuitate nostra Pochoncze in crastino corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo¹⁾ secundo. Praesentibus strenuis ac famosis viris domino Stiborio pro tunc capitaneo samboriensi et aliis quamplurimus fide dignis.

Nos igitur Sigismundus Augustus rex praenominatus praeinsertas literas autoritate nostra regia approbamus, rattificamus et confirma-

¹⁾ Помилна, замість quadringentesimo.

mus (in quantum tamen de iure confirmari debent) praesentibus decernentes eas robur firmum et perpetuum habituras tenore praesentium mediante, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum Cracouiae feria quinta post festum assumptionis gloriosissimae beatae virginis Mariae proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio, regni nostri vigesimo quarto. Relatio venerabilis Joannis Przerembski, regni Poloniae vicecancellarii et cracoviensis praepositi. Joannes Przerembski, regni Poloniae vicecancellarius sct. (л. 430).

II.

Королівські ревізори затверджують збудованне нової церкви в с. Черхаві й її дотацію. 6 січня 1529.

Reuisorum super eandem sinagogam confirmatio.

Joannes Radogoszki canonicus lancicensis sacrae maiestatis regiae secretarius ac Martinus Fałeczki, sacrae regiae maiestatis aulicus, capitaneus samboriensis, pro tunc reuisores per regiam maiestatem dati et deputati, significamus tenore praesentium, qui ad petitionem religiosi Ichnath sculteti czerchoviensis ac nouae sinagogae per eundem aedificatae ex admissione et cum confirmatione reverendi domini wladica praemisliensis in Czerchawa poponis, vigore reuisionis nostrae synagogam per eundem publicatam confirmamus autoritate nobis pro tunc a regia maiestate tradita, eamque donationem et synagogam eandem standem et donationem robur perpetuae firmitatis decernimus habituras, sigillorum nostrorum et testimonio euidentiori appensione. Datum in Sambor ipso die epiphaniarum anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo nono. Idem Joannes Radagoski manu sua sigillauit. Idem Martinus Fałeczki manu propria (л. 431 v.).

III.

Староста Л. Мелецький дозволяє на далі істнувати другій церкві в с. Черхаві, збудованій за проханням селян. 5 червня 1559 р.

Poponatus fundatio noui in Czerchawa.

Jan Mielieczki, woiewoda ziem Podolskich, marsalek koronny, samborski y grodeczki starosta etc.

Wszem wobecz czynię iawno komu kolwiek wiedziecz potrzeba, isz urzędniczy, kthorzy byli przedę mną w starosthwie Samborskiem, za prozbami liudzi ze wsi Czerchawy zbudowali drugą czerkiew nową Ichnathowi Popowi thamze w Czerchawie, a tho isz ieden pop w thei wsi nie mogł doszycz uczynicz okolo sprawowania liudzi; prze tho ia thesz na prozbę thychze liudzi s Czerchawy zosthawilem przerze-

czonego Ichnatha popa przy thei czerkwi nowei, w khtorei mu będzie wolno polowicę liudzi sprawowacz w thei ze wszi Czerchawie, a maia mu być posluszni. K theize czierkwi będzie trzymal dworzysze a pozythki wszeliakie do skarbu iego krolewskiej moszczi będzie powinien, iako ini popowie dawacz y placzicz. A dlia lepszei pewnoszczi szwiadeczthwa k themu listhowi pieczęcz moię przyczisznaczyć kazal y ręką wlasną podpiszalem szie. Datum in Grodek feria secunda post octauas corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo nono. Idem qui supra manu propria. (л. 231).

IV.

Кор. Жигимонт Август затверджує купно парафії в Черхові сьвященикам Костеві і Тарасові. 11 грудня 1562 р.

Super eundem poponatum aduitalitas.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, harum noticiam habituris, quia nos annuentes intercessioni magnifici Joannis de Ocziachyno, regni nostri cancellarii, cracoviensis generalis, oswieczimensis, zathoriensis, samboriensis, olstinensisque capitanei, syncere nobis dilecti, quam pro discretis Kosth et Tarasz poponibus villae nostrae Czerchawa in capitaneatu Samboriensi consistentis apud nos fecit, eosdem popones in poponatus Czerchauiensis praedicti, qui ipsi a Luca ibidem popone czerchauiensi pro certa pecc. summa emerunt, eamque emptionem actis curiae samboriensis coram nobis comprobarunt, nec non omnibus ad eum pertinentiis, videlicet agris, pratis, curia alias dworzysze, in quorum ipsi possessionem et usu scilicet vel alioqui prout praedecessores eorum popones czerchauienses eundem poponatum tenuerunt, habuerunt et possidebant, retinendos et relinquendos esse duximus, prout retinemus et relinquimus per praesentes literas nostras ad vitae eorum et singulorum eorum extrema tempora, promittentes pro nobis et successoribus nostris, quamdiu praedicti popones vixerint, eos redimendi pro mensa nostra omnimodum quem nobis visum fuerit commodum relinquimus potestatem. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrocouiae in conuentu generali regni undecima die mensis decembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, regni nostri trigesimo tertio. Relatio magnifici Joannis de Ocziachyno, regni Poloniae cancellarii, crac. generalis, oswieczimen., zathorien., samborien., olstinen. capt. Joannes Ocziachki, regni Poloniae cancellarius set. (л. 431).

V.

К о б л о.

Староста Станіслав Одровонж потверджує надання свого батька для церкви в с. Коблі і сьвященника Богдана Лотневича на парафії, забезпечуючи по нїм парафію його зятю Федору. 29 вересня 1527 р.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту і сьвященника Федора на парафії. 6 падолиста 1556 р.

Poponatus villae eiusdem Koblo.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, exhibitas esse nobis literas in harta poccorina scriptas, sub titulo et sigillo in zona serycea appenso magnifici Stanislai Odrowąsz de Sprowa, pallatini Russiae, protunc capitanei samboriensis, omni suspicionis nota vacantes, donationem certae areae alias dworzyszcza una cum pomario ac cum duabus piscinulis ecclesiae ruthenicae als czerkwi in villa Koblo factam in se continentes, supplicatumque nobis est per quosdam consiliarios nostros nomine religiosi Fedor, in villa Koblo poponis, ut easdem autoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignemur, quarum tenor est talis:

Stanislaus Odrowąsz de Sprowa in Jaroslaw et Zynkow haeres, capitaneus samboriensis.

Significamus tenore praesentium universis et singulis quibus expedit, praesentium noticiam habituris, quam praesentibus tam futuris, quia nos speciali respectu commoti erga virtutem et fidelia obsequia religiosi Bochdan Lothniewicz poponis in villa Koble, quibus se iam pridem ante multos annos reddidit commendatum felicis recordationis magnifico domino Joanni Odrowąsz de Sprowa, pallatino Russiae et capitaneo samboriensi, genitore nostro amantissimo, ita ut ex singulari beneficentia sibi contulerit et donauerit aream alias dworzyszcze in praefata villa Koblo appropriaueritque eandem ecclesiae alias czerkwi tituli btae Mariae Virginis, in eadem villa Koblo nouiter erectae, quae quidem area praefatae ecclesiae alias czerkwi ibidem donata ab inferiore sua parte emensurata est et limitata ad arborem usque bialbrzoza pro tunc ibidem consistentem in contiguo Iwan Krainikowicz, a parte vero superiori usque ad magnam pomum penes Iwan Dankowicz....¹⁾, quod etiam monasterium ex antiquo praefatae ecclesiae in Koblo adiacet; unde nos praefatam donationem memorati magnifici

¹⁾ Пропаив оден рядок при обтинанню книги.

Ioannis Odrowąsz de Sprowa genitoris nostri amantissimi ratificare volentes, tenore praesentium eandem approbamus et confirmamus, simulque vigore praesentium omittentes, ut tota communitas villae ipsius Koblo ad praefatam ecclesiam cum omni iure et consuetudine ecclesiastica attineat ac more caeterarum ecclesiarum contributiones omnes annuatim tam a confesionibus quam ab aliis ecclesiasticis ministeriis supradicto Bochdan poponi eiusque successoribus soluat. Praeterea habentes etiam rationem, quia praenominatus Bochdan pop omnium primus in sepe dicta villa Koblo cum ecclesia rutenica in cruda radice se locauerit, vigore praesentium eidem Bochdan concedimus et ad mortem suam penes praefatam ecclesiam permaneat, nullaque ratione inde moueri debet, postquam vero ipsum Bochdan ex hac vita migrare contigerit, ex tunc in locum suum mediante Fedor pop gener ipsius legitimus succedet, cui pariter ad saepedictam ecclesiam in villa Koblo ad finem vitae suae concedimus permanendi facultatem, harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio literarum. Datum in Sambor dominico die sancti Michaelis anno millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus literas praeinsertas et donationem, in eis contentam, ratas et gratas habentes, eas autoritate nostra regia approbandam, ratificandam et confirmandam esse duximus, approbamusque, confirmamus et ratificamus literis hisce nostris, decernentes eas robur debitae et perpetuae firmitatis, quatenus tamen in eorum usu continuo hucus usque fuerit, habituras, donationem ecclesiae praenominatae factam perpetuam esse et fore declarantes, harum quibus sigillum nostrum est appensum testimonio literarum. Datum Warschauiae feria sexta post festum sanctorum omnium proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, regni nostri vigesimo septimo. Relatio reverendi Joannis a Przeramb, regni nostri vicecancellarii, gnesnens., crac., vilnen. praepiti. Joannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius set. (л. 421 v. — 2).

VI.

Головецько.

Самбірський староста Ст. Одровонж забезпечує священнику Бартоломею парафію в с. Головецькім йому і синові до віку і зменшує його обов'язки з огляду на малі ґрунти. 27 марта 1528 р.

Кор. Бона потверджує сю грамоту 20 серпня 1553 р.

Кор. Бона уставляє, що новорозроблені дворища в с. Головецькім мають належати до давньої парафії. 6 січня 1556 р.

Кор. Жигмонт Август потверджує сі грамоти. 14 липня 1558 р.

Poponatus villae Holowieczko.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc. etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, exhibitas nobis esse binas literas per certos consiliarios nostros, alteras in pergamento, alteras uero in papiro scriptas, utrasque titulo et sigillo serenissimae olim dominae parentis nostrae communitas, poponi sinagogae rittus graeci in villa nostra Holowieczko capitaneatus Samboriensis seruiantes, sanas, saluas, et integras nullique vicio aut suspicioni abnoxias, supplicasseque nobis, vt easdem autoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, primarum autem literarum talia verba fuerint:

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, oblatas nobis esse literas pergameneas per poponem de villa nostra Holowieczko tenutae nostrae Samboriensis super eiusdem poponatum in Holowieczko sub titulo magnifici olim Stanislai Odrowąsz, sigilloque eius appenso communitas, sanas, saluas et integras, petens per nos illas sibi confirmari. Quarum quidem tenor sequitur de verbo ad verbum et est talis:

Stanislaus Odrowąsz de Sprowa capitaneus samboriensis ac haeres in Iaroslaw et Zinkow etc.

Significamus tenore praesentim noticiam habituris, quia nos habentes generosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Bartholomei poponis de villae tenutae nostrae Holowieczko, unum ex filiis suis aut propinquiribus, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici, ibidem in Holowieczko ad eandem sinagogam nos aut nostri successores debent suscipere et in possessione agrorum, pratorum et excrescentium alias lazy dictarum, quas ipse nunc tenet aut utifruitur, eundem etiam conseruamus et conseruare volumus, sicut prodecessores suos. Post vero mortem suam nulla morticinia dicta vulgaritur vmarszczizny nos aut successores nostri debent recipere, et per praesentes idem Bartolomeus pop in Holowieczko sit liber a receptione quarumcunque rerum post mortem suam, et dationem annualem, quam caeteri popones nostri in capitaneatu nostri Samboriensi tenentur nobis soluere, videlicet per triginta grossos, praedicto vero poponi moderno in Holowieczko dimittimus decem grossos usque ad mortem suam, ea de causa quia ipse paucos agros et prata habet pro

predicta sinagoga sua nec possidet integram aream, sicut caeteri popones; idcirco ipse solum viginti grossos singulis annis nobis et nostris successoribus soluere tenebitur; et de porcis ipsius propriis nullam exactionem nos et nostri successores recipere debent, videlicet de faginatione. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum in Sambor feria sexta infra octavas visitationis gloriosissimae virginis Mariae anno incarnationis dominicae millesimo quingentesimo vigesimo octavo, praesentibus tunc existentibus generosis nobilibus Paulo Radezki vicecapitaneo nostro samborien., Stanislao Zaba factore nostri ozimnen., Paulo Breski de Korczbok, de Kropus etc. Martino Zaranowski, Iwan Bielenski etc. caeterisque plurimis fide dignis circa praemissa.

cuius quidem poponis supplicationibus permotae, praefatas literas¹⁾ in omnibus earum punctis, clausulis et conditionibus, quantum in nobis est, confirmandas duximus et confirmamus praesentibus literis nostris, decernentes eas robur debitae firmitatis in omnibus contentis ius habere debere. In cuius rei testimonium sigillum nostrum est praesentibus subappensum. Datum Warschauiae vigesima augusti anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio. Bona regina sgtt. secundae vero literae eiusmodi tenoris erant:

Bona Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis et singulis, quomodo cum auctae sunt areae decem ex agris antiquae extirpationis in villa nostra Holowieczko — in fluuio Wielki pothok versus fluuium Lomna in capitaneatu nostro Samboriensi sita, ne tandem in posterum id in dubium vocaretur a Hendeu., quod auctio arearum in agris antiquis villae praefatae facta est, incolas omnes in areis eiusmodi omnes decem residentes ad sinagogam antiquam rittus rutenici in eadem villa Holowieczko, ex antiquo fundatam, pertinere censuimus, omnesque incolas in areis ipsis ad sinagogam praefatam antiquam adiungimus pertinereque volumus. Quocirca generoso Petro Boratinski castellano praemisliensi et capitaneo nostro samboriensi et aliis capitaneis pro tempore exinstentibus, quibus interest et in futurum interesse poterit, maudamus, quatenus incolis rittus rutenici ex huiusmodi areis auctis de prouentibus, qui ad sinagogam ex antiquo pertinent, poponi circa sinagogam villae praedictae Holowieczko pro nunc existenti aliisque pro tempore existentibus respondere iubeant literasque nostras praesentes exequantur, pro gratia nostra facturi. In cuius rei testimo-

¹⁾ В оригіналі помилкою: *gras*.

nium sigillum nostrum praesentibus est subimpressum. Datum Warschouiae feria secunda ipso die festi trium regum anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto.

nos itaque Sigismudus Augustus rex prefatus supplicationi eiusmodi consiliariorum nostrorum benigne annuentes literas utrasque pro insertas auctoritate nostra regia in omnibus punctis, clausulis, conditionibus et articulis approbamus, ratificamus et confirmamus praesentibus vimque et robur debitae firmitatis obtinere debere decernimus — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subappensum. Datum in Crasnysthaw feria quinta in crastino s. Margarethae anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo. Regni nostri vigesimo nono. Relatio magnifici Ioannis de Oczieschino r. Poloniae cancellarii, crac. generalis ac oszwieczimen., zathorien., sandecen., olstinenque capitanei et succamerarii. crac. Ioannes Oczieski r. Poloniae cancellarius. (л. 340 v. — 2).

VII.

Кор. Житимонт Август подтвержує дозвіл самбірського старости на засвоєння другої церкви в с. Головецькїм. 13 червня 1561.

Poponatus villa Holowieczkie.

Sigismundus Augustus, dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod cum magnificus olim Ioannes de Mieliecz, pallatinus Podoliae, regni nostri supremus marsalcus ac samboriensis grodecensisque etc. capitaneus, volens facere conditionem meliorem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis dedisset et concessisset facultatem prouido Steczkoni sculteto in villa nostra Holowieczko, in eadem praefectura sita, alteram ecclesiam rittus graeci in eadem villa Holowieczkie, idque propter frequentiam incollarum eiusdem villae extruendi, ad eamque ecclesiam unum laneum agri in cruda radice extirpandi, extirpatumque per ipsum Steczkonem et eius successores una cum ecclesia praedicta obtinendi, nunc vero cum supplicatum nobis esset nomine prenominati Steczkonis, ut concessionem eiusmodi ratam et gratam habere eam auctoritate nostra Regia approbare et confirmare dignaremur, nos animaduertentes concessionem praedictam ex necessitate factam et institutam esse, ipsam ratam et gratam habere eamque auctoritate nostra regia approbandam et confirmandam duximus, uti approbamus et confirmamus praesentibus, ita tamen, ut id fiat sine damno et praeiudicio aliorum bonorum nostrorum et villarum circumcirca iacentium et tum et zupparum nostrarum in eadem praefectura existentium, ipse quoque Steczko ratione ecclesiae et lanei agri

praedicti dationes et contributiones omnes iuxta morem et consuetudinem aliorum poponum, in eadem profectura existentium, nobis et successoribus nostris dare et pendere teneantur et sint astricti, iuribus etiam nostris regalibus ibidem per omnia semper manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Wilnae feria sexta post octauas festi sacratissimi corporis Christi proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo primo, regni vero nostri trigesimo secundo. Relatio reverendi in Christo patris domini Philippi Padniewszki episcopi crac. et r. Poloniae vicecancellarii. Philippus Padniewsky episcopus es vicecancellarius (л. 342).

VIII.

Т е р ш і в.

Староста Станіслав Одровонж в формі продажу надає парафію в с. Тершові Стефану попу і його потомкам, в сумі 20 золотих, з увільненням від ріжних повинностей. 12 листопада 1528 р.

Super poponatum in ibidem.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Stanislaus Odrowąsz de Sprowa capitaneus samboriensis et in Jaroslaw et Zynkow haeres etc. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis praesentibus et futuris, praesentium noticiam habituris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Stepan poponis de villa tenutae nostrae Terszow, quibus se omnibus commendatum reddidit, tum etiam ad intercessionem certorum proborum hominum et officialium nostrorum, pro ipso Stepan popone ad nos factam, eidem vendidimus et per praesentes vendimus perpetue et in aeuum et eius legitimis successoribus unam integram aream, quae ex antiquo spectat pro ecclesia seu synagoga in Terszow, pro viginti florenis pecc. communis et numeri polonicis. Et iam eidem Stepan poponi hanc gratiam nostram impartimur per praesentes literas nostras, quod ipse Stepan, quamdiu vixerit, ab administratione ecclesiae seu synagogae in Terszow autoritate nostra aut successorum nostrorum ammouere non debet, quin imo ipso Stepan e uiuis excedente, concedimus praesentibus, ut filii ac nepotes et pronepotes eorumque legitimi successores, si fuerunt praesbiteri et ad hoc idonei, ecclesiam illam in Terszow successiue habeant et possideant cum pleno regimine tam in spiritualibus quam in temporalibus. Quia vero spiritualia non subsistunt sine temporalibus, ideo conseruamus praedictum Stepan poponem in Terszow et suos legitimos successores circa eandem integram

aream, ad eandem ecclesiam in Terszow ex antiquo pertinentem et spectantem. Et post mortem ipsius Stepan poponis et ipsius successorum nullas res alias odumarsczizny nos aut nostri successores recipere debent. Similiter et pro expeditione bellica non tenebuntur dare bouem pro curru, neque de faginatione porc(um) aut aliquam donationem, nec post filios aut filias dationem dictam kunicze tenebuntur nobis aut nostris successoribus dare. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subimpressum. Datum in Sambor feria quinta in crastino festi Martini episcopi anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo octauo, praesentibus pro tunc generosis ac nobiles Joanne Jablonski vicecapitaneo nostro samboriensi, Paulo Brzeski, Adam Kozbok et aliis quamplurimis fide dignis circa praemissa testibus (л. 436 v.).

IX.

Староста Станіслав Одровонж надає (в формі продажі) парохію в с. Тершові съвящ. Григорію й його потомкам, в сумі 12 кіп, з увільненням від ріжних повинностей. 11 вересня 1531 р.

E. Habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Gregorii alias Hrehorii poponis in villa tenutae Waniowicze, eidem vendidimus unam integram aream, quae spectat ex antiquo pro eadem ecclesia seu synagoga in Waniowicze pro 12 marcis; quin imo ipso Hrehorio e viuis excedente concedimus, ut filii ac nepotes et pronepotes eorumque legitimi successores, si fuerint praezbiteri et ad hoc idonei, ecclesiam illam in Waniowicze successiue habeant et possideant cum pleno regimine tam in spiritualibus quam in secularibus siue temporalibus. Quia vero spiritualia non subsistunt sine temporalibus, ideo conseruamus praedictum Hrehorium poponem in Waniowicze et suos legitimos successores circa eandem aream integram, neque post mortem ipsorum aliquas res alias odumarsczizny vulgariter nuncupatas nos et nostri successores recipere debent, sic et pro expeditione bellica bouem pro curru non tenebuntur dare, neque etiam faginare¹⁾ porcos, aut aliquam donationem, nec post filias filiosque dationem dictam kunicza tenebuntur nobis aut nostris successoribus dare.

Грамоту сю потвердив для religiosi Mathiej alias Mathviej poponis ritus graeci in Tarnowcze кор. Жигимонт Август, 10 січня 1562 р. (л. 439 v.).

¹⁾ В оригіналі хибно: saginare.

X.

Торчиновичі.

Староста Станіслав Одровонж потверджує на парафії с. Торчинович Степана пона, записуючи йому в формі продажі суму 26 зл. і звільняючи від ріжних повинностей. 13 падолиста 1528 р.

E. Poponem Stepan circa synagogam in villa Tharczynovicze conseruamus, quamdiu in humanis aget, post mortem vero praedicti Stepan de Tharczynovicze unum ex filiis suis aut propinquioribus, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici, ibidem in Tarczinovicze ad eandem synagogam nos aut nostri successores suscipere debent. Pro qua quidem synagoga ipsi Stepan poponi vendidimus unam integram aream, quam ipse nunc tenet et utifruitur, pro 26 florenis. Qui quidem pop Stepan et eius successores post mortem nullas res tenebuntur nobis et nostris successoribus dare, nec post filias suas dationem dictam kunicze, similiter et bouem pro expeditione bellica, nec et de faginatione alias z zeru ullam dationem tenebuntur dare, libereque poterunt pascere sues et porcos proprios in syluis omnibus tenutae nostrae Tarczynovicze samboriensis absque vlla datione.

Грамоту сю потвердив для Мартина, olim Stephani, сьвященника с. Тарчиновець, кор. Жигимонт Август, забезпечуючи йому сю парафію до віку його, 13 лютого 1563 р. (л. 441 v.).

XI.

Висоцько Нижнє.

Староста Станіслав Одровонж потверджує ігумена Костя Киріака на парафії с. Висоцька Нижнього, в правом передачі сину і внуку, і увільняє його від ріжних побічних оплат. 15 вересня 1530 р.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту. 21 липня 1564 р.

Poponatus Wiszoczkie Nizne.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris ad quos pertinet universis, exhibitas esse coram nobis literas conseruationis religiosi Koth Kiriak eiusque posterorum circa sinagogam in villa Wyszoczkie Nizne omnibusque ad eam pertinent., per magnificum olim Stanislaum Odrowąsz factae, supplicatumque nobis esse, ut easdem literas autoritate nostra regia confirmare et approbare dignaremur, quarum quidem literarum tenor est qui sequitur talis:

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Stanislaus Odrowąsch de Sprowa, in Jaroslaw et Zynkow haeres, capita-

neus samboriensis. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, praesentibus et futuris, praesentium noticiam habituris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Kosth Kiriak, quondam existentis humion in monasterio muka-czouieni, quibus se omnibus, tum ad intercessionem certorum amicorum nostrorum, pro ipso Kosth Kiriak ad nos factam, ipsum religiosum Kosth et filium eius Stheczkonem, de terra Vngariae et villa Dambrowka, circa synagogam in villa tenutae nostro Wyszoczkie Nizne conseruamus et conseruare volumus, quamdiu ipse Kosth Kiriak et filius eius dictus Steczko in humanis aget, post mortem vero praedicti Kosth Kiriak et filii ipsius Steczkonis unum ex filiis eius praedicti Steczkonis aut propinquioribus eiusdem, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici, ibidem in Wyszoczkie Nizne ad eandem sinagogam nos aut nostri successores suscipere debent. Pro qua quidem synagoga nos pro quadraginta florenis peccuniarum monetae et numeri polonicalium, quemlibet in florenum per triginta grossos computando, pro praedicta sinagoga unam integram aream perpetuae et in aeuum, quae area ex antiquo pertinebat ad eandem sinagogam, quas tenuit, et cum campis circa eandem iacentibus a via usque ad montem, sic longis et latis campis, sicut una Iutrzyrna, et cum prato dicto Pozwala, alias ad Dzielnicze usque ad fluuium Strei, sic late et longe sicut ex antiquo continentur, dictum pratum alias od czieszyny priorem a villa Wyszoczkie Nizne usque ad aliam czieszyny et blonie. Qui quidem Steczko et eius successores post mortem nullas res tenebuntur nobis et successoribus nostris dare, nec post filias suas dationem dictas kunicze, similiter et bouem pro expeditione bellica, ac aliam de agnis nullam dationem, ac etiam de faginatione alias z zeru nullam dationem tenebuntur etiam dare, sed libere poterit, suique successores pascere agnos, sues et porcos, tantum proprios, in syluis omnibus tenutae nostrae samboriensis absque vlla datione. Solum idem Steczko et eius posteritas singulis annis de eadem sinagoga dationem nobis et nostris successoribus tenebibus dare mediam sexagenam more caeterorum poponum. Praedictus etiam Stéczko et eius posteritas potens erit cuique idoneo poponi vendere praedictam emptionem, pro eadem summa, aut permutare vel impignorare et ad usus suos beneplacitos conuertere, nostro tamen speciali consensu ad id praehabito. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum in Sambor feria quinta proxima ante festum nativitatis Domini nostri saluatoris anno ab incarnatione eiusdem millesimo quingentesimo tricesimo.

Nos itaque Sigismundus Augustus praenominatus rex, annuentes supplicationibus, apud nos ea in parte interpositis, praedictas literas, hic, ut praemissum est, superius de verbo ad verbum insertas, ratas et gratas habentes, in omnibus earum punctis, clausulis, conditionibus confirmandas, rattificandas et approbandas duximus, prout confirmamus, rattificamus et approbamus praesentibus literis nostris, decernentes omnia et singula, quatenus in earum possessione et usufructu praedictus Kosth Kiriak, aut eius successores fuerint, robur debitae et perpetuae firmitatis obtinere — harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio literarum. Datum Parczouiae in conuentione generali regni pridie s. Mariae Magdalenae anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, regni vero nostri trigesimo quinto. Relatio magnifici Valentini Dembienski regni Poloniae cancellarii, luhobomlienque (sic) capitanei. Valentinus Dembienski, regni Poloniae cancellarius sgtt. (л. 409).

XII.

Я с і н к а.

Староста Станіслав Одровож надає в формі продажі лан ґрунту на церкву в с. Ясінці, забезпечаючи довічне володінне парафією священику Ваську. 23 червня 1534 р.

Poponatus villae Iaszienka.

Nos Stanislaus Odrowąsz de Sprowa in Jaroslaw et Zynkow etc. haeres, castellanus leopoliensis et caepitaneus samboriensis.

Significamus tenore praesentium uniuersis et singulis quibus expedit, praesentium noticiam habituris, tam praesenbitus, quam futuris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis discreti Vaskonis de Lasthowki, poponis villa tenutae nostrae capitaneatus Samboriensis, quibus se nobis reddidit comendatum, tum etiam ad intercessionem nonnullorum amicorum nostrorum, pro ipso Vaskone ad nos factam, eidem Vaskoni pop vendidimus et per praesentes vendimus ad tempora vitae ipsius duntaxat et non ultra unam aream integram alias dworzysze zupelne, nunc nouiter emensuratam, in bonis Iaszionka sittam, cum agris, pratis, hortis, prout praedicta area in suis metis est distincta et limitata, et hoc pro ecclesia siue synagoga rittus ruthenici, ibidem in Iaszionka consistente, nouiter erectae et constructae, et hoc pro decem marc. peccuniarum communiunium polonicalium in quam libet marcam quadraginta octo computando, per ipsum Vaskonem poponem praedicta bona — aream, agros, prata, ortos, ad dicta synagogam in Jaszionka pertinentia tenenda,

habenda, possidenda, utifruenda, vendenda, commuttanda et ad usus suos benaplacitos, quo sibi melius et utilius videbitur, conuertendas, requisito tamen super hoc speciali nostro consensu et admissione nostra et successorum nostrorum, quod sibi denegare non debemus neque nostri successores denegare debebunt. Et eidem Vaskoni cum nostris legitimis successoribus promittimus, quod post mortem ipsius eius filium legitimum, si ipsum habuerit, vel aliquem ex proximioribus ipsius, dummodo ad id idoneus fuerit inventus nobisque et nostris successoribus placebit, eum a fruitione et possessione synagogae predictae, et areae et bonis praedictis in Jassionka consistentibus non remouebimus, et nostri successores non debebunt. Praefatus etiam Wasko cum suis posteris de iure et tali consuetudine eisdem bonis utifruetur et possidebit et de illis censum dabit et alia onera nobis et nostris successoribus adimplebit, quemadmodum et alii popones nobis quotianus pendere et soluere de antiqua consuetudine tenentur et sunt obligati, alias iuribus nostris et successorum nostrorum in toto manentibus saluis. In cuius rei euidentius testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Actum et datum in Sambor feria tertia in vigilia nativitatis sancti Ioannis Baptistae praecursoris Domini nostri Jesu Christi anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo quarto. (л. 399 v.).

XIII.

Л і м н а.

Самбірський староста Станіслав Одровонж надає в формі продажу поповичу Івашку Дяку дворище в с. Лімні на церкву, забезпечуючи парафію йому і його сину до віку. 1 жовтня 1534.

Селяне з Ломни Іван Бучко з синами відступають на церкву своє поле. 7 мая 1550.

Кор. Жигимонт Август потверджує ці документи й забезпечує священнику Олексію й його сину доживотне володіння парафією в с. Лімні. 29 жовтня 1558 р.

Poponatus villae Lomna.

Sigismudus Augustus Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, exhibuisse coram nobis certos consiliarios nostros nomine religiosi Alexii, sinagogae in villa nostra Lomna capitaneatus Samboriensis sitae poponis, binas literas infrascriptas, alteras pargameneas, titulo et sigillo subappenso olim Stanislai Odrowąz samboriensis capitanei communitas, alteras vero papireas, certum rescriptum, ex actis castrensibus samboriensibus descriptum in se continentes, quarum utraque

poponi et sinagogae villae nostrae Lomna praedictae seruiebant, sanas, saluas et integras nullique vicio aut suspitioni obnoxias, supplicasseque, ut eiusmodi utrasque literas et omnia earum contenta autoritate nostra regia approbare, rattificare et confirmare dignaremur. Primarum autem literarum is tenor fuerat :

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Stanislaus Odrowąsz de Sprowa, in Zinkow et Iaroslaw haeres, nec non castellanus et capitaneus leopoliensis, samboriensisque. Significamus tenore praesentium notitiam habituris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Iwasko Diiak, popowicz de Holowieczko, in terra Premisliensi, et districtu Samboriensi, tenutae nostrae existentis, quibus se omnibus commendatum reddidit, tum etiam ad intercessionem certorum dominorum et amicorum nostrorum pro ipso Iwaskone Diiak ad nos factam, eysdem et ipsius legitimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus vnā integram aream ad ecclesiam in villa dicta Lomna, pro decem marcis pecuniae monete et numeri polonicalis in regno communiter curentis cum omnibus ad dictam aream attinentiis, prouentibus ac proprietatibus, post mortem vero Iwaskonis unum ex filiis ipsius, qui valens et idoneus ad sacerdotium rittus rutenici repertus fuerit, ipsum nos ad eandem ecclesiam in dicta villa suscipiemus et nostri successores suscipient. De qua quidem ecclesia ipse praenominatus Diiak et eius legitimi successores singulis annis nobis et successoribus nostris per unum flor. pecc. soluere et dare debet, tenebitur ac tenebuntur. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in curia samborien. feria quinta post festum s. Michaelis archangeli proxima anno ab incarnatione Domini millesimo quingentesimo trecesimo quarto :

Secundarum vero literarum ea fuit series verborum.

Venientes personaliter ad iudicium castrense samboriense laboriosi Iaczko dictus Buczko una cum Iwan, Hriczko filiis suis propriis de villa Lomna, subditi sac. reg. mt., nec compulsi nec coacti, neque aliquo errore deuio seducti, sani mente et corpore existentes, publice et per expressum recognouerunt, quia agrum suum proprium als laz iacentem in campis dictis Desczane sub monte dicto Rozlucz religioso Olexae poponi ad sinagogam sancti Ioannis Baptistae als swietego Iana ad villam Lomna dederunt, donauerunt, assignauerunt et adscripserunt, prout dant, donant perpetuae et in aeuum irreuocabiliterque ita late longe circumferentialiterque, prout soli tenebant, habebant et possidebant, nil sibi et suis successoribus reseruantes. Et iam sibi ex nunc praefati Iaczko, Iwan, Chriczko praefato Olexae poponi dederunt

et dant effectualem possessionem in praedictum agrum et dant, eorumque successores tenebuntur praefatum poponem et eius successores ab omni impetitione iuridica et quibusuis iuribus tueri, defendere, euincere et eliberare totiens, quotiens sibi aut eius successoribus opus fuerit, super quod memoriale positum est, quod iudicium recepit. Acta sunt haec in curia samboriensi in conuentu vernali feria quarta in vigilia sancti Stanislai anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo. Ex actis castrentibus samboriensibus extractum. Petrus Radezcki n. sgt.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi eiusmodi benigne annuentes, literas utrasque perinsertas, in quantum usus earum retinetur, in omnibus punctis, clausulis, conditionibus et articulis approbamus, rattificamus et confirmamus arthoritate nostra regia, decernentes easdem vim et robur debitaе firmitatis obtinere debere, ita tamen vt hac confirmatio nostra eiusmodi literarum iuribus nostris in nullo deroget, quae nobis salua reseruamus. In super volentes gratiam nostram in praefatum Alexium poponem rittus graeci testari, non solum ipsum verum etiam Paulum ipsius filium, quoad uterque eorum vixerit, non amouebimus in poponatu circaque sinagogam villae nostrae Lomna conseruaturos nos verbo nostro regio cum serenissimis successoribus nostris pollicemur ad extremum vsque vtriusque vitae eorum terminum, a qua et pertinentiis eius tam Alexium praefatum quam Paulum filium ipsius, quoad usque eorum vixerit, non amouebimus, verum ipsum Alexium et filium eius praedictum in usufructu ac possessione pacifica eiusdem sinagogae et omnium ipsius attinentium et pertinentium manutenebimus, tuemur et defendemus, serenissimique successores nostri conseruabunt et defendent, ad extrema usque tam patris quam filii praedictorum tempora, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subapensum. Datum Warschouiae sabbato ante festum omnium sanctorum proximo anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni vero nostri vigesimo nono. Ioannes Oczieski r. P. cancellarius sgt. (л. 332 v. — 334).

XIV.

Розлуч.

Староста Станіслав Одровонж надав в формі продажі лан ґрунту на церкву в с. Борисовій Волі, в сумі 10 кіп, на два деживотя. 22 жовтня 1534.

Poponatus villae Rozlucz.

E. Nos habentes gertatiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Lazur poponis de villa dicta Boryszowa wolია, unam integram aream alias dworzysze ad ecclesiam tituli Nativitatis Mariae virginis in villa Boryszowa wolია pro 10 marcis ad extremum diem

vitae ipsius; post mortem vero ipsius Lazor poponis unum ex filiis eiusdem, qui valens et idoneus ad sacerdotium rittus rutenici repertus fuerit, ipsum nos ad eandem ecclesiam in Boryszowa wolia suscipiemus et nostri successores suscipient. De qua ecclesia Lazur pop cum sua posteritate singulis annis per unum florenum pecuniae dare tenebuntur. (л. 372 v.).

XV.

Мокрани.

Староста Стапіслав Одровонж надає в формі продажі лан ґрунту в с. Мокранах сьвященнику Яцку, в сумі 10 зл., забезпечуючи йому парафію на два доживота і звільняючи від ріжних повинностей. 10 січня 1533 р.

E. Nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conservationis religiosi Iaczkonis de Iakubowa wolia villa poponis filio, nunc vero existentis pop in villa tenutae nostra Mokrzany, eidem vendidimus et eius legitimis successoribus unam integram aream alias dworzyszcze in eadem villa Mokrzany pro eadem seu synagoga in Mokrzany pro 10 florenis. Eidemque Iaczconi poponi impartimur, quod ipse pop Iaczko, quamdiu vixerit, ab administratione ecclesiae seu synagogae in Mokrzany ammoveri non debebit, quinimo ipse Iaczko e uiuis excedente concedimus, ut unus ex filiis suis aut propinquioribus, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici ibidem in Mokrzany, ad eandem ecclesiam nos et successores nostri suscipere debent. Post mortem vero ipsius Iaczko poponis et ipsius successorum nullas res recipere debemus, nec et nostri successores recipere debent, sic et de ipsius poponis et successoribus eius propriis porcis et suibus de faginatione, alias z zeru, nullam dationem seu exactionem recipere debemus, nec nostri successores recipere debent.

Грамоту сю потвердила кор. Бона для тогож Яцка 1545 р. (л. 424 v.).

XVI.

Плоське.

Кор. Бона надає парафію в новозаснованім селі Плоскім Матвію і запишує на ній 10 гривен. 15 жовтня 1546 р.

Кор. Жигмонт Август потверджує сю грамоту. 4 липня 1558 р.

Poponatus villae Ploskie.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interst universis, harum noticiam habituris, exhibitas nobis esse literas serenissimae olim parentis nostrae dominae Bonae, reginae Poloniae, in pargameno scriptas ac sigillo ac subscriptione eiusdem munitas, sanas, saluas et integras nullaque ex parte suspectas, institutionem certi poponis in sinagoga rittus rutenici et inscriptionem areae ad eandem in certa summa pecuniae in villa Ploskie dicta in se continentes, supplicatumque nobis, ut eas autoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignemur, quarum tenor est iste:

Bona Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, harum noticiam habituris, quia nos volentes subditis nostris rittus rutenici in villa nostra Ploskie nouiter locata de popone rittus eiusdem providere, eisdem nostris subditis villae praedictae in poponem discretum Matiam circa sinagogam in eadem villa constituendum duximus. Cui quidem poponi pro huiusmodi poponatu totam et integram aream cum omnibus attinentiis ad poponatum legittime spectantibus in decem marcis pecuniae inscribimus, ita tamen quia ipse pop eandem aream cum omni iure et libertate in pecc. praefata tenebit et possidebit beneplacitum nostrum, prout et alii popones eiusdem capitaneatus nostri soluere tenen. Quamquidem aream una cum poponatu idem Mathias in decem marcis pecuniae tenebit et possidebit ad beneplacitum nostrum¹). In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Crae. ipso die sanctae Hedugis anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto. Bona regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus literas hic insertas ratas et gratas habentes, eas in omnibus earum punctis clausulis, articulis et conditionibus approbamus, rattificamus et confirmamus literis hisce nostris, decernentes eas et omnia in eis contenta robur debitum, quatenus in usu et possessione earum hucusque, obtinere debere. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in Crasnisthaw die quarta mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni nosti vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris Ioannis Przerembski nominati episcopi chelmensis et regni Poloniae vicecancellarii. Ioannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius sglt. (л. 357).

¹) Тут дещо повторено, а дещо улучено (про обов'язок священика платити податок пор. ч. 17).

XVII.

Мшанець.

Кор. Бона надає парохію в с. Мшанці Івану, в записею 10 гривен. 15 жовтня 1546 р.

E. Nos de certa scientia et gratia nostra, in villa nostra Mszaniecz et popone rittus rutenici prouidere nostris subditis villae praedictae cupientes poponem discretum Iwan circa sinagogam in eadem villa existentem constituendum duximus, cui quidem poponi ad poponatum totam et integram aream cum omnibus attinentiis ad poponatum legitime spectantibus in decem marcis pecc. inscribimus, de qua quidem area dationes, census et tributa quotannis nobis soluere tenebitur prout et alii popones eiusdem nostri capitaneatus soluere tenentur. Quam quidem aream una cum poponatu idem Iwan in eisdem 10 marcis pecuniae tenebit ad beneplacitum nostrum.

Грамоту сю потвердив кор. Жигимонт Август 4 липня 1558 р. (л. 343 v.).

XVIII.

Ісаї.

Кор. Бона надає до церкви с. Ісаїв дворіще і записує на нїм 10 гривен. 10 лютого 1552 р.

Poponatus villae Iszaie.

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, quia nos supplicationibus Fedinae poponis de villa nostra Iszaie tenutae nostrae samboriensis, tum petitis apud nos quorundam pro ipso factis acclinatae, dedimus et donauimus eidem aream unam alias dworziszce pro poponatu et ecclesia sua praedicta, quam hactenus nullam habuit, pro commoditate villae praefatae, ut moris est in eo istic districtu Samboriensi, sibi emensurandam, quam quidem aream una cum poponatu ipse popo ad vitam suam habebit et possidebit cum omnibus utilitatibus quomodocunque ad ipsum poponatum ex antiquo pertinentibus. Praeterea inscribimus ex speciali gratia nostra eidem poponi in poponatu isto id. marcas decem monetae et numeri regni huius, ita quod mortuo ipso quicumque alter praeter successores suos legitimos, si hi idonei ad officium hoc non fuerint, poponatum istum habere voluerit, tum prius ipsa decem marcas reponere tenebitur successoribus suis secundum consuetudinem aliorum poponum districtus Samboriensis, iuribus autem etiam et prouentibus omnibus

nostris consuetis semper saluis permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Warschouiae decima februarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo. Bona regina scdt. (л. 417 v.).

XIX.

Недільна.

Кор. Бона записує сьвящ. Демковичу 16 зл. на парафії в с. Недільній. 1 мая 1552 р.

Poponatus villae Niedzielna.

E. Habentes commendatam probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam religiosi Demkowicz poponis in villa nostra, praedictum poponatum dedimus, inscribentes illi in poponatu ipso 16 ff. peccuniarum monetae et numeri polonici dantesque, quantum in nobis est, quamdiu probe et honeste se gesserit ac idoneus fuerit, omnimodam facultatem poponatum praedictum administrandi et fructus omnes et prouentus ad eandem ecclesiam et eius popones antiquitus quomodolibet pertinentes pro se tollendi et percipiendi ac in usus suos beneplacitos conuertendi iuxta debitum et consuetudinem ex antiquo seruari solitam, saluis nihilominus remanentibus tributis, censibus et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis.

Грамоту сю потвердив кор. Жигимонт Август 1 серпня 1558 р. (л. 445).

XX.

Михновець.

Кор. Бона потверджує передачу парафії в с. Михновій від сьвящ. Олекси його зятю сьвящ. Демяну Мардзовичу. 6 жовтня 1552 р.

Poponatus villae Michnowiecz.

Bona Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, harum noticiam habituris, exposuisse coram nobis religiosum Demian Mardzowiecz poponem in villa nostra Michnowa tenutae samboriensis, resignatum sibi esse poponatum eundem a socero suo religioso Oleskone, quem is vigore literarum magnifici olim Stanislai Odrowaz tenutarii samborien. obtinebat, quas quidem literas ipse idem popo Demian nobis exhibuit in fidem cessionis huiusmodi per socerum sibi factae supplicauitque nobis dictus popo, ut cessionem eiusmodi

ratam haberemus. Cuius nos supplicationibus ac aliorum nonnullorum pro ipso factis annuentes, hanc ipsam cessionem approbamus et in eo ipso poponatu praedictum Demian poponem ad vitae suae extrema tempora, in quantum fuerit bonus et idoneus, relinquimus et conseruamus, cum omnibus eiusdem poponatus fructibus et prouentibus, ad eandem sinagogam et eius popones ex antiquo quomodolibet pertinentibus, saluis nihilominus etiam tributis, censibus et aliis iuribus nostris nobis aliorum more poponum eiusdem districtus pendi solitis remanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Warschouiae die sexta mensis octobris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo. Bona regina sggt. (л. 347).

XXI.

Х а щ і в.

Кор. Жигимонт Август позволяє збудувати руську церкву в новім селі Ломницькій Волі (Хашові) і парафію, за рекомендацією єпископа, надає Лазару дяку, до його віку, позволяючи йому розробити лан ґрунту. 25 лютого 1553 р.

Poponatus villae Chaszow.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, quia nos motu et affectu nostro singulari, quem in augendo cultu diuino ubique in bonis nostris gerimus, consensimus extruere in villa nostra Lomniczka wolia noua in districtu et tenuta nostra Samboriensi ecclesiam rutenicam ad laudem omnipotentis Dei et pro administrandis sacris illic populo rittus istius rutenici iam congregato discreto Lazaro diiako, in graeca hac fide et religione erudito, cui ad supplicationem et comendationem idoneitatis suae reverendi in Christo patris Antoni Radzilowski wladicae praemisiensis et samboriensis apud nos pro eodem factam, dedimus et concessimus poponatum in eadem villa circa ecclesiam ipsam per eum extruendum. Cui ecclesiae donamus et ascribimus laneum agri, per eundem Lazarum sibi extirpandum ac per capitaneum nostrum samboriensem mensurandum secundum aliorum poponum eiusdem districtus Samborien. consuetudinem in similibus obseruatam. Quem quidem poponatum una cum laneo agri eiusmodi, ut praemissum est, dictus Lazarus ad vitam suam tenebit, possidebit, ac successores sui legitimi tenebunt, habebunt et possidebunt, si ad hoc munus ecclesiasticum idonei fuerint, cum perceptione omnium et singulorum prouentuum et obuentionum more

aliorum poponatum eiusdem districtus Samboriensis, — iuribus autem et obuentionibus etiam nostris secundum alios poponatus in eodem etiam saluis remanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum est praesentibus subappensum. Datum Cracouiae sabatto post festum s. Matthaei apostoli et evangelistae proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio, regni nostri vigesimo quarto. Relatio magnifici Ioannis de Ocziesszino r. P. cancellarii, succamerarii burgrabiique crac., sandecen. ac olstinen. capitanei. Joannes Ocziesski r. Poloniae cancellarius sct. (л. 336).

XXII.

І л ь н и к.

Кор. Бона забезпечує священику с. Ільника Лазору парафію до віку й записує на ній 10 грив. для його спадчків. 20 серпня 1553 р.

E. Supplicationibus quorundam pro Lazaro popone de villa nostra Ilnik districtus Samboriensis annuentes, eundem Lazarum in ipso suo poponatu, quem iam a multis annis possidet, ad vitae suae tempora relinquimus et in eo ipso poponatu eidem Lazaro decem marc. pecc. inscribimus, ita quod morte sua subsequuta ille, qui poponatum ipsum habere voluerit, prius successoribus suis praefatas decem marc. reponat (л. 386 v.).

XXIII.

Я с е н и ц я.

Кор. Бона potwierджує на парафії с. Ясениці св'ящ. Бориса і записує йому на ній 16 зл. 9 жовтня 1553 р.

E. Nos habentes commendatam probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam religiosi Borysz poponis in villa nostra Iaszienicza, eydem Borysz poponi poponatum in Iaszienicza cum area et agro pro eodem poponatu spectantibus, illi emensurandis, damus inscribentes illi in ipsa area et agro 16 fl. dantesque illi, donec probe et honeste se gesserit idoneusque fuerit, omnimodam facultatem praedictum poponatum, quantum in nobis est, administrandi fructusque omnes et prouentus ad eandem synagogam et eius popones quomolibet ex antiquo pertinentes pro se percipiendi iuxta consuetudinem in talibus observari solitam, saluis nihilominus remanentibus tributis, censibus et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis (л. 442 v.).

XXIV.

Н а н ч і в к а.

Кор. Бона поручає Ілі Нанчулу засновати нове село Нанчулів і надає йому в нім війтівство. 10 жовтня 1553 р.

Кор. Жигмунт Август потверджує сю грамоту на прохання братів Федора, Прокопа й Ілі з с. Нанчулової волі та дозволяє поставити в нім церкву, а парафію надає найбільш до того здатному з братів. 4 липня 1558 р.

Scultetia cum poponatu villae Nanczulowa wolia.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus literis hisce nostris quorum interest universis et singulis, praesentibus et futuris, harum noticiam habituris, exhibitas nobis esse literas pargameneas per honestum Fiedorum de villa nostra Nanczulowa tam ipsius quam Procopii et Iliae fratrum ipsius germanorum nomine, sub titulo et sigillo et manus subscriptione serenissimae olim dominae Bonaе, reginae Poloniae, parentis nostrae charissimae, emanatas, locationem villae Nanczulow cognominandae circa fluuium Nanczul dictum nouiter locandae in capitaneatu Samboriensi et venditionem siue subscriptionem scultetiae alias kniasthwo et molendini ibidem Iliae Nanczul in se continentes, sanas, saluas et integras in nulloque suspectas, supplicatum esse, ut eas autoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, — quarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Bona, Dei gratia regina Poloniae.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, praesentibus et futuris, quia nos, cupientes bonorum nostrorum meliorem conditionem et amplificationem facere habentesque certam informationem, quod circa fluuium Nanczulow, a graniciebus capitaneatus Praemisliensis in eodem capitaneatu Samboriensi commode villa una locari et extirpari possit, praeterea eam ipsam villam circa dictum fluuium Nanczulow et granicie capitaneatus praemisliensis de nouo locandam duximus. Sed quia non per aliud magis nisi per bonorum scultetorum diligentiam, praecipue autem in ipso cupitaneatu Samboriensi villae locari et extirpari sint solitae, proinde habentes comendatam probitatem, et industriam prouidi Iliae Nanczul, commissimus eidem et facultatem omnimodam damus praesentibus villam de nouo circa fluuium Nanczulow a graniciebus capitaneatus Praemisliensis, in loco non possessionato et vacuo, sine tamen praeiudicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium locare et homines siue colonos ad libertatem vocare, qui a censibus, libertate, datiis, laboribus et aliis oneribus gau-

debunt secundum consuetudinem iuris valachici, more aliorum incolarum, illic locari solitorum, in eodem iure valachico residentium, quo etiam iure hanc villam nouiter locandam, Nanczulow cognominandam, gaudere volumus perpetuis temporibus. Vt autem dictus Iliasz Nanczul locationi eiusmodi villae diligentius et acuratius intendat, eidem et ipsius legitimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus in eadem villa locanda Nanczulow scultetiam, alias kniasthwo pro centum flor. pecc. monete et numeri polonicalium, in quemlibet florenum per grosso[s] triginta computando, eandem summam ipsi et eius legitimis successoribus in eadem scultetia inscribentes, prout inscribimus literis nostris. Porro ut propensior et magis sollicitus sit de locatione villae eiusmodi, damus eidem et ad eandem scultetiam aduingimus areas duas integras in eadem villa locanda Nanczukow, tertiam vero in solitudine ipsi emensurandam. Et de hominibus nostris eiusdem villae tertiam partem post expiratam libertatem annuatim unum arare et alterum falcastrare diem, tortasque et alias res iuxta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare et prestare annuatim tenebuntur et erunt obligati. Insuper admittimus eidem Illiae indicto fluuio Nanczulow molendinum extruere, de quo ipse et eius successores emolumenta percipient more aliorum scultetorum valachicorum — per ipsum Illiam et eius legitimos successores scultetiam praedictam ac molendinum per ipsum extruendum in praenominata pecc. summa centum florenorum polonicalium cum omnibus et singulis fructibus, prouentibus et obuentionibus generaliter universis, agris pratis, campis, hortis, areis, hominum laboribus, scultetis praestare solitis, et aliis dictae scultetiae utilitatibus tenenda, habenda, possidenda, quiete et pacifice more aliorum scultetorum valachicorum usque supremum nostrum, quod nobis et nostris successoribus in eadem scultetia saluum et illesum relinquimus — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum Cracoviae decima octobris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio. Bona regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi, nomine dictorum fratrum videlicet Illiae, Fiedori et Procopii nobis factae, uti iuste, benigne annuentes, literas hic insertas et omnia in eis contenta approbamus, ratificamus et confirmamus literis hisce nostris in omnibus earum punctis, clausulis et articulis atque conditionibus, discernentes eas et omnia in eis contenta robur debitum et perpetuum obtinere debere. Damus insuper dictis Illiae, Fiedorj et Procopy fratribus potestatem tabernam in fundo villae eiusdem extruendi ac more aliorum scultetorum cum omnibus illius redditibus tenendi et possi-

denti. Adducti praeterea supplicationibus certorum consiliariorum nostrorum, pro praenominatis Illia, Chuedoro et Procopio fratribus ad nos interpositis, illis admissimus, utiquidem admittimus literis hisce nostris, extruere atque statuere ecclesiam rutenicam in eadem villa nouiter locata ac ad eandem ecclesiam adscribimus terrae incultae unum lanenum agri per eosdem extirpandum, ecclesiamque eam cum agro ac omnibus ad eandem pertinentibus per unum ex eis, ad id munus magis idoneum, et successores illius una cum poponatu, in quantum ad hoc munus idonei fuerint, tenendam, habendam pacifice et quiete more aliorum poponum, in eodem capitaneatu Samboriensi consistentium, possidendam temporibus perpetuis. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum literis hisce nostris est appensum. Datum Crasznosthawi die quarta mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo quiquagesimo octauo, regni nostri vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Ioannis de Przerembski nominati episcopi chelmen. et regni Poloniae vicecancellarii. Ioannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius sgtt. (л. 362 v. — 364).

XXV.

Л ю б о г і р ь.

Кор. Бона поручає осадити село (Любогорчу) Олексі Ревтовичу і надає йому війтівство в ній. 10 жовтня 1553 р.

Кор. Жигмунт Август потверджує сю грамоту і продажу сього війтівства братам Юшку і Хведору, дозволяючи їм при тім поставити в селі корчму, фолюш і церкву, і надає парафію Юшку. 4 липня 1558 р.

Кор. Жигмунт Август потверджує свою попередню грамоту. 14 марта 1568 р.

Scultetia cum poponatu villae Lubochorza.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris, quorum interest universis, tam his qui nunc sunt, quam postea futuris, exhibitas esse coram nobis pro parte honestorum Iusko et Chwedor fratrum germanorum, in villa nostra Oliexianka, in capitaneatu Samboriensi existentii, scultetorum, literas nostras in pargameno scriptas, sigillo nostro munitas, saluas atque integras, continentes in se consensum nostrum super venditionem eiusmodi scultetiae praedictis fratribus, per honestum Alexium Rewtowicz factam, et confirmationem priuilegii, per serenissimam olim dominam parentem nostram super villam praedictam ac illius scultetiam concessi, supplicatumque esse nobis nomine praefatorum

fratrum per certos consiliarios nostros, ut eas autoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, quarum quidem literarum tenor sequitur de verbo ad verbum et est talis:

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masowiae, Samogitiae etc. dominus et haeres.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, suplicatum nobis esse per certos consiliarios nostros nomine honestorum Iusko et Chwedor fratrum germanorum, ut cum hi scultetiam alias kniasthwo villae Olexianka, circa fluuium Liubochorza in capitaneatu Samboriensi sittaa, apud honestum Alexium Rewthowicz, cui locandae dictae villae potestas concessa fuerat, summa peccuniaria in eadem scultetia inscripta emissent, nos in eam ipsam venditionem consentire ac priuilegium infrascriptum, per serenissimam olim dominam parentem nostram super eandem villam ac illius scultetiam concessum, approbare, ratificare, et confirmare dignaremur, quarum tenor iste:

Bona Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum expedit universis, praesentibus et futuris, harum noticiam habituris, quia nos, cupientes bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis meliorem conditionem et amplificationem facere, habentesque certam informationem, quod iuxta fluuium Liubochorza a graniciebus nobilium praefatorum in loco vacuo et deserto, absque tamen praeiudicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium¹⁾, locare et homines siue colonos ad libertatem vocare, qua a censibus, datiiis, laboribus et aliis omnibus oneribus gaudebunt secundum praescriptum et consuetudinem iuris valachici, expirata autem libertate, labores, census, datias, contributiones soluent et alia onera obibunt more consuetudinis et iuris valachici, quemadmodum caeteri incolae, illic locari solitae, in iure valachico residentes, quo iure etiam hanc villam noiuter locandam, Olexanka cognominandam, gaudere volumus perpetuus temporibus. Ut autem dictus Olexa locationi eiusmodi villae diligentius et acuratius intendat, eidem et ipsius legitimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus in eadem villa Olexianka nunc locanda scultetiam, alias kniasthwo, pro quinquaginta florenis, pecc., mon. et numeri polonicalium, in quemlibet florenum triginta grossos computando, eandem summam ipsi et ipsius legitimis successoribus in eadem scultetia inscribentes, prout inscribimus praesentibus. Porro ut propensior magisque sollicitus sit de locatione villae eiusmodi, damusque eidem ad eandemque scultetiam adiungimus duas areas in ipsa villa,

¹⁾ Тут в оригіналі пропуск.

tertiam verro in solitudine illi...¹⁾ eiusdem villa tertiam partem post expiratam libertatem. Ratione cuius tertiae partis dationum iste idem scultetus Olexa tenebitur nobis et nostris successoribus pro statione annuatim soluendos florenos peccuniarum polonicalium; coloni vero singulatim villae eiusdem locandae ultra onera nostra ipsi sculteto post expiratam libertatem unum arare, et alterum falcastrare diem tortasque et alias res iuxta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare et praestare singulis annis tenebuntur et erunt obligati. Insuper admittimus eidem Oliexa in dicto fluuio Liubochorza molendinum extruere. De quo ipse et eius successores scultetiam praedictam ac molendinum per ipsum extruendum in praenominata summa quinquaginta florenorum cum omnibus et singulis fructibus, prouentibus et obuentionibus generaliter universis, agris, pratis, campis, hortis, areis, hominum laboribus, scultetis praestare solitis, et aliis dictae scultetiae utilitatibus, tenendam, habendam, quieteque et pacifice possidendam, ac in usus suos beneplacitos conuertendam, nostro tamen vel successorum nostrorum ad id consensu acedente. De qua quidem scultetia ipse Oliexa et eius successores tempore bellice expeditionis tenebitur in castro nostro samboriensi seruitia obire et alia onera iuxta consuetudinem et debitum aliorum scultetorum valachicorum, iusque supremum nostrum, quod nobis et successoribus nostris in eadem scultetia saluum et illesum relinquimus — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est apensum. Datum Warssowiae decima die octobris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio. Bona regina.

nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus supplicationi eiusmodi, uti iuste, benigne annuentes, in venditionem praefatam consentiendum et literas superscriptas in omnibus earum punctis, clausulis et articulis approbandas, ratificandas et confirmandas duximus, uti quidem consentimus, approbamus, ratificamus et confirmamus praesentibus literis nostris, decernentes eas et omnia in eis contenta robor debitum et perpetuum obtinere debere. Damusque insuper praedicto Iuskoni et Chwedor potestatem tabernae in fundo villae eiusdem extruendae ac more aliorum scultetorum cum omnibus illius redditibus tenendae et possidendae, nec non etiam facultatem extruendi molendinum seu molae torquatilis, alias foluscha, in qua mola lodicos, et alia id genus vestimenta rutenica parare et condensare poterint, eiusque ius possidendi cum supra nominata scultetia tantisper, donec taxatis eius impensis illi, quicquid indictum molendinum impenderit, fuerit

¹⁾ Верхній рядок сторони обтягтий при оправі.

²⁾ Тут дещо пропущено в оригіналі.

restitutum per nos vel successores nostros. Adducti preterea supplicationibus certorum consilialiorum nostrorum, pro altero ex eis, ad hoc magis idoneo, videlicet Ioskonem, ad nos diligenter factis, admisimusque ipsi soli, uti quidem admittimus literis hisce nostris extruere atque statuere ecclesiam rutenicam in eadem villa nouiter locata ac ad eandem scultetiam adscribimus terrae incultae unum laneum, per eundem Iosko extirpandum, ecclesiamque huiusmodi cum agro ac omnibus ad eam pertinentibus per praefatum Ioskonem poponem et illius successores una cum poponatu, in eodem capitaneatu Samboriensi consistenti, perpetuo possidendum. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in Krassnysthaw quarta die mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni vero nostro vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Ioannis Przerembski, nominati episcopi chelmensis et regni Poloniae vicecancellarii. Ioannes Przezembski r. b. vicecancellarius.

itaque nos Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi, uti iuste, benigne annuentes, praeinsertas literas autoritate nostra regia approbandas, ratificandas et confirmamus praesentibus literis nostris, decernentes eas vim ut robur debitae firmitatis obtinere debere — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum appendi iussimus. Datum Knessyni die quatuordecima mensis martii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, regni vero nostri anno trigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Myskowski, confirmati episcopi plocensis et r. P. vicecancellarii. Petrus Miskowski, confirmatus episcopus plocensis et regni Poloniae vicecancellarius. set. (л. 404—405 v.).

XXVI.

У ш н е.

Кор. Бона позволяє съвященику Луці Телепіану поставити церкву в с. Ушнім і запише йому суму 16 зл. 16 січня 1554 р.

Poponatus villae Uszne.

Bona, Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium, quorum interest universis, quia nos comendatam habentes peritiam discreti Lucae filii Wassili Thelepian, admisimus eidem et admittimus praesentibus, in laudem omnipotentis Dei adaugendam ecclesiam rithus graeci in villa nostra Uszne, nunc locanda in capitaneatu nostro Samboriensi, extruere et aedicare, in qua quidem ecclesia sic aedificanda poponatum ipsi Lucae Thelepian iam ex nunc damus, in quantum ad id munus idoneus repertus fu-

erit, adiungentes et gratiose ad eandem ecclesiam dantes unam aream integram, per scultetum villae eiusdem emensurandam, inscribentesque dicto Lucae poponi in ipsa area sedecim florenos peccuniarum polonicarium, prout inscribimus praesentibus literis nostris, et hoc ut ecclesiam ipsam eo diligentius et citius extrueret. Cui quidem Lucae, quantum in nobis est, omnimodam facultatem damus poponatum superius nominatum administrandi, colonos villae eiusdem docendi et gubernandi ac cum omnibus et singulis prouentibus, utilitatibus aliisque omnibus obuentionibus poponatum ipsum more aliorum poponatum concernentibus, tenendi, habendi, possidendi, iure et consuetudine aliorum poponum rittus graeci, in talibus seruari solitis, saluis nihilominus remanentibus tributis et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus nobis pendi solitis — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum Warschouiae die sedecima ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto (л. 404).

XXVII.

Дністрик.

Кор. Бона позволяє съвященику Григорію Плоскиничу (Hreor Ploskinicz) поставити церкву в новозаснованім селі Дністрику (Niestrzyk locari iseptan). 16 січня 1554 р. (Зміст буквально той сам що в попередній грамоті) (л. 366).

XXVIII.

Лопушанка Хомна.

Кор. Бона запишує на парафії в с. Лопушанці Хомній суму 16 зл. для съвящ. Лазура Іванця, за рекомендацією єпископа перемишльського 18 серпня 1554 р.

E. Nos ad comendationem venerabilis Antonii Radyłowski wlad. praemisliensis et nostri samboriensis, pro religioso Lazor Iwanicz apud nos factam, eidem Lazor poponatum in villa nostra Lopuszanka in capitaneatu nostro Samboriensi damus ad beneplacitum nostrum, inscribentes illi tam in eodem poponatu, quam area, pratis, hortis, agris et aliis omnibus eundem poponatum ex antiquo concernentibus, in quorum usu persistit, 16 fl. Cui iam ex nunc, in quantum bonus et idoneus fuerit, plenam concedimus facultatem praedictum poponatum regendi, tenendi, fructusque omnes disponendi saluis tamen reseruatis in eodem poponatu tributis, censibus et aliis iuribus

nostris, more aliorum poponum eiusdem districtus nobis pendi solitis. (л. 444).

XXIX.

П р и с л о п .

Кор. Бона записує на парафії в с. Прислопі суму 16 зл. для сьвящ. Яцка (religioso Iaczkone filio Iwani sculteti in villa nostra Przyslop), за рекомендацією єпископа перемишльського. 18 серпня 1554 (Зміст документа буквально той сам, що й попереднього) (л. 415).

XXX.

Старий Самбір.

Кор. Бона позволяє самбірську „попу“ Ігнату передати свою парафію зятю Івану Дяку і записує на нім для того Івана 16 зл. 20 січня 1555 р.

Кор. Жигмонт Август потверджує сю грамоту для Івана Дяка, забезпечуючи йому парафію до віку. 20 серпня 1558 р.

Privilegium poponatus in antiqua Sambor.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Massouiae, Samogitiae etc.

Significamus praesentibus literis quorum interest universis et singulis, exhibitas nobis esse serenissimae olim dominae Bonae, reginae Poloniae, parentis nostrae desideratissimae, literas, sigillo apenso et subscriptione eiusdem communitas et obsignatas, sanas, saluas et integras nullaque ex parte suspectas, resignationem poponatus in se continentes, supplicatumque esse nobis per certos consiliarios nostros pro parte discreti Ivan Diiak de Felstin popone, ut eas autoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignemur, quarum tenor sequitur talis:

Bona, Dei gratia regina Poloniae, magna dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Massouiae, Samogitiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, quia cum religiosus Ichnath popo de antiqua Sambor instituisset resignare eundem poponatum suum discreto Iwan Diiak de Felstin genero suo, quia id sine speciali consensu nostro facere non potuit, supplicatum est nobis nomine illius, ut in eam ipsam resignationem consentire dignemur. Petitioni itaque iuste annentes, in eiusmodi resignationem, postquam facta fuerit, consentimus et poponatum praedictum in antiqua Sambor, quantum ex nobis est, praedicto Ivan Diiak de Felstin, in quantum ad id idoneus fuerit, administrandum concedimus et cum

omnibus et singulis prouentibus, fructibus, obuentionibusque generaliter universis, dictum poponatum ex antiquo quolibet concernentibus, nullis exceptis, utpote area, pratis, hortis, datiis et aliis quibuscunque tributis, tenendum, habendum, possidendum, utfruendumque ac pro libitu suo disponendum permittimus et conferrimus praesentibus, inscribentes eidem Iwan in area ipsa et aliis ad eandem synagogam pertinentibus sedecim florenos peccuniarum polonicalium, prout inscribimus literis hisce nostris, reseruatis tamen in eodem poponatu tributis, censibus ac aliis datiis nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis et debitis, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subappensum. Datt. Warschouiae die vigesima ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto.

nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus, supplicationi eorundem consiliariorum nostrorum, uti iuste, benigne annuentes, literas praeinsertas approbandas, ratificandas et confirmandas duximus, rattificamusque, approbamus, confirmamus praesentibus, decernentes eas omniaque et singula in eis contenta robur debitaе et perpetuae firmitatis obtineri debere. Volentes praeterea maiorem gratiam illi exhibere, illum in praedicto poponatu ad villae eius extrema tempora praesentibus conseruamus, promittentes pro se et pro serenissimis successoribus nostris eundem Iwanum Dyiak in praedicto poponatu, quousque vixerit, conseruaturum esse. In quorum fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus et appensum. Datum in Crassnysthaw vigesima die augusti anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octavo, regni vero nostri vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris Ioannis Przeremski, nomitati episcopi chelmensis et regni Poloniae vicecancellarii (л. 320—1 v.).

XXXI.

Грозьова.

Кор. Бона запишеу сьвящ. Івану в Грозьовій 16 зл. на парафії.
28 мая 1555 р.

E. Nos habentes commendatam probitatem et industriam religiosi Iwan poponis in Groziowa wolia, in capitaneatu nostro Samboriensi sita, eum ipsum poponem Iwan in administratione et usufructu poponatus in Groziowa wolia ac in omnibus ad eum ipsum poponatum ex antiquo pertinentibus, utpote area, agris, pratis, hortis et aliis obuentionibus, conseruamus hinc ad beneplacitum nostrum, inscribentes illi in area ipsa flor. 16. Tenebit itaque eundem poponatum, gubernabit et

illo utifruetur libere, saluis iuribus et aliis oneribus nostris thesauri nostro more aliorum poponum districtus Samboriensis pendit solitis. (л. 354 v.).

XXXII.

Сприня.

Кор. Бона надає парафію в с. Спринї Матвію, записуючи на нїм суму 10 грив. для нього. 18 грудня 1555 р.

Poponatus villae Sprinia.

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, quod nos commendatam habentes probitatem solertiamque discreti Mathwei ad administrandum munus poponali, dedimus eidem poponatum in villa nostra nouiter locata dicta Sprynia tenendum, habendum et possidendum cum omnibus illius fructibus et obuentionibus universis ad vitam ipsius, in quantum bene et honeste in officio gubernandi suo se gesserit, et ut exemplo aliorum poponum eiusdem tenutae Samboriensis aream, prata et hortos habeat ad hunc ipsum poponatum, damus ei arream integram locaque pro pratis et hortis conuenientia, per capitaneum vero nostrum aut notarium proventuum samboriensem eidem emensuranda, more, ut diximus, aliorum poponum. Inscribimus praeterea eidem poponi in praedicto poponatu marc. decem pecc. et mon., ita quod si amotus ab isto ipso poponatu, aut eo ultro cesserit, vel mortuus fuerit, tum habiturus poponatum siue ipsi aut successoribus eius naturalibus praedictam summam pecuniarum prius reponere debet et tenebitur, iuribus nihilominus etiam nostris saluis semper permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Warschoviae die decima octaua decembris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto. Bona regina. (л. 432 v.).

XXXIII.

Коблянська воля.

Кор. Бона записує на парафії с. Коблянської волі для сьвящ. Грицька 10 грив. і надає двориче. 18 грудня 1555 р.

E. Habentes comendatam probitatem dexteritatemque in administratione poponatus villae nostrae Koblanska wolia honesti Chriczkonis poponis in praefata villa nostra, eundem in eo ipso poponatu relinquen-

dum duximus ad vitae suae tempora extrema, in quantum sese honeste in eo ad extremum gesserit. Damus autem eidem poponi ad praedictum poponatum aream integram locaque apta pro pratis et hortis per eundem sibi comparandis, et per capitaneum nostrum aut notarium prouentuum nostrorum samboriensem emensurandis, secundum alios poponatus tenutae ipsius nostrae Samboriensis. Inscrubimus insuper praefato Chryczkoni in eo ipso poponatu 10 marcas, ita quod si vel eo ultro alieni cesserit, priuatusne, mortuus fuerit, tum succedens in poponatum pantea successoribus suis naturalibus praefatam peccuniarum summam reponat, iuribus nihilominus etiam nostris in eodem poponatu semper saluis permanentibus. (л. 421).

XXXIV.

Р и п я н и.

Кор. Бона записує на парафії в с. Ріп'яну для honesti Michalko poponis 10 грив. 4 січня 1556 р. (л. 368). (Зміст грамоти той сам, що в попередній).

XXXV.

Котковичі.

Кор. Бона дає згоду, щоб оден з синів покійного св'ященника с. Коткович був св'ященником на місці батька. 4 січня 1556 р.

Poponatus villae Kothkowicze.

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema Dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, quia nos ad intercessionem generosi Petri Borathinski castellani praemisliensis ac religiosi Antonii Radzilowski wladicae praemisliensis et samboriensis unum ex filiis olim poponis in Kothkowicze rittus ruthenici nuper defuncti, qui erit ad id idoneus et per ipsum wladika ad poponatum constitutus fuerit, in officio poponatus sinagogae in villa praefata nostra Kothkowicze relinquendum et conseruandum duximus, prout praesentibus literis nostris conseruamus, ita ut ipse unus ex filiis synagogam huiusmodi cum area caeterisque ad synagogam ipsam ex antiquo attinentiis prouentibusque tenebit ac possidebit in summa decem marcarum peccuniae, eo iure prout olim pater eius usus fuerat, tantisper quousque in eo ipso officio idoneus fuerit, iuribus tamen nostris prouentibusque saluis manentibus. In cuius rei testimonium sigillum no-

strum praesentibus est appensum. Datum Warschoviae die quarta ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. Bona regina sct. (л. 422).

XXXVI.

Лопушанка Лехнова.

Кор. Ізабеля поручає Олехну Стебницькому осадити село на р. Лопушній і надає в ній війтівство йому. 31 марта 1556 р.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту і при тім позволяє війту виставити церкву та надає йому сю парафію. 4 липня 1558 р.

Scultetia cum poponatu villae Lopusanka Lechnowa.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc. Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, exhibitas nobis esse literas pargameneas serenissimae principis dominae Isabellae, Vngariae etc. reginae, sororis nostrae charissimae titulo, manus subscriptione ac sigillo munitas, integras et nulli vicio obnoxias, locationi villae Stebnik de noua radice circa fluuium dictum Lopuszny inter villas Chaszow et Michnowicz defluentem prouido Olechnoni Stebniczki admissam in se continentes, supplicatumque pro parte Olechnonis Lopuszenski, vt eas approbare, ratificare et confirmare dignemur. Quarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Isabella, Dei gratia regina Ungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, quia nos cupientes bonorum nostrorum samboriensium meliorem conditionem et amplificationem facere postque edoctae essemus, quod circa fluuium Lopuszny in eo capitaneatu Samboriensi commode una villa locari et extirpari possit, propterea eam ipsam villam circa dictum fluuium Lopuszni de nouo locandam duximus. Sed quia non aliqua re alia magis quam bonorum scultetorum diligentia ac industria, praecipue autem in hoc ipso capitaneatu Samboriensi villae locari sint solitae, proinde habentes comandatam probitatem et industriam prouidi Olechno Stebniczki, commissimus eidem et facultatem omnimodam dedimus prout committimus et facultatem damus praesentibus literis nostris villam unam de nouo radice Stebnik circa fluuium dictum Lopuszny, inter villas Chaszow et Michnowicz defluentem, in loco deserto et vacuo absque tamen praepiudicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium locare et homines siue colonos ad libertatem vocare, qui a censibus, datiiis et laboribus ac aliis omnibus oneribus gaudebunt libertate iuxta praescriptum iuris consuetudinis valachicae, expirata autem libertate labores, census, datias et contributiones soluent et alia onera

obibunt secundum consuetudinem seu ius valachicum more aliorum incolarum, in villis capitaneatus Samboriensi locari solitorum et in eodem iure valachico existentium, quo etiam iure tam in libertate, quam aliis omnibus oneribus hanc villam nouiter locandam et Stebnik cognominandam gaudere volumus perpetuis temporibus. Vt autem Olechno dictus Stebniczki locationi huiusmodi villae diligentius et acuratius intendat, eidem et ipsius legitimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus in eadem villa Stebnik per aeum locanda scultetiam als kniasthwo pro septuaginta flor. pecc. monete et numeri polonica-
lium, in quemlibet florenum per triginta grossos computando. Quam summam eisdem et ipsius legitimis successoribus in eadem scultetia inscribimus praesentibus literis nostris. Porro ut magis sollicitus sit et propensior reddatur circa locationem eius villae, damus eidem et ad hanc ipsam scultetiam adiungimus duas areas integras in ea ipsa villa, tertiam vero in campo siue silua, et de donationibus nostris tertiam partem post expiratam libertatem. Ratione cuius tertiae partis donationum iste idem scultetus tenebitur nobis et nostris successoribus pro statione annuatim soluere florenos duos. Coloni vero villae locandae praefatae singulatim tenebuntur ipsi Olechno Stebniczki sculteto et eius legitimis successoribus post expiratam libertatem annuatim vnum diem arare, alterum metere et tertium falcastrare tortasque et alias res iuxta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare, prestare annis singulis erunt obligati. Insuper admittimus eidem Olechno Stebniczki in dicto fluuio Lopuszny molendinum extruere, de quo ipse et eorum successores emolumenta percipient, more aliorum scultetorum iuris valachici, per ipsum Olechno Stebniczki et eius legitimos successores scultetiam ipsam ac molendinum extruendum tenenda emolumentaue percipienda in praefata summa cum omnibus et singulis fructibus, prouentibus et obuentionibus generaliter universis, nec non agris, pratis, campis, hortis, areis, tortis, hominum laboribus, scultetis prestari solitis et aliis ad dictam scultetiam pertinentibus, nullis exceptis, iure aliorum scultetorum valachicorum habenda quiete et pacifice possidenda et in usus beneplacitos conuertenda, nostro tamen vel successorum nostrorum consensu ad id accedente. De qua quidem scultetia ipse Olechno Stebniczki et eius successores tempore bellice expeditionis tenebitur secundum mandatum nostrum vel capitaneorum nostrorum samboriensium seruitia obire et alia omnia onera iuxta consuetudinem et debitum aliorum scultetorum valachicorum, iusque supremum regium, quod nobis et successoribus nostris in eadem scultetia saluum et illesum reseruamus, praestare, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum et subscription. manus est appensum. Datum Leopoli feria secunda post do-

minicam Palmarum anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. Isabella regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus supplicationi praedictae benigne annuentes, literas proinsertas et omnia in eis contenta approbamus, confirmamus et ratificamus praesentibus literis nostris, decernentes easdem robur debitae et perpetuae firmitatis habituras. Damus illi insuper potestatem tabernae in fundo villae eiusdem extruendae ac more aliorum scultetorum cum omnibus illius redditibus tenendae ac possidendae. Adducti praeterea supplicationibus certorum consiliariorum nostrorum, pro praenominato Olechno Lopuszanski sculteto apud nos interpositis, illi admissimus, vti quidem admittimus literis hisce nostris, extruere atque statuere ecclesiam rutenicam in eadem villa nouiter locata, ac ad eandem ecclesiam adscribimus terrae incultae unum laneum, per eundem Olechno scultetum extirpandum, ecclesiamque huiusmodi cum agro ac omnibus ad eam pertinentibus per praefatum Olechno Lopuszanski poponem et illius successores legitimos una cum poponatu, in quantum ad hoc munus idonei fuerint, tenendam, habendam, pacifice et quiete possidendam, more aliorum poponum in eodem capitaneatu Samboriensi consistentium. In cuius rei fidem et euidentius testimonium, sigillum nostrum praesentibus literis appensum est. Datum in Crassnysthaw die quarto mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni vero nostri anno vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Ioannis Przerembski nominati episcopi chelmensis et r. Poloniae vicecancel. Ioannes Przerembski. r. p. vicecancellarius. (л. 336 v.—8).

XXXVII.

Турка.

Кор. Ізабеля поручає Павлу Івашковичу і Хведору Яцковичу осадити с. Турецку і надає їм війтівство. 9 квітня 1556 р.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту, дозволяючи при тім поставити в селі церкву, а сьвящеником при ній поставити Федорового сина Остафія. 17 вересня 1567 р.

Scultetia cum poponatu villae Tureczka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, exhibitas nobis esse nomine Chwedorii Iackowicz, villae nostra Turka in capitaneatu Samboriensi sculteti, literas pargameneas, titulo

et sigillo serenissimae dominae reginae Ungariae Isabellae, sororis nostrae charissimae communitas, super locationem villae circa fluuium Turka, sanas, saluas et integras nullique vicio aut suspitioni obnoxias, supplicatumque est nobis, ut illas autoritate nostra regia approbare, rattificare et confirmare dignemur, quarum is tenor fuerat:

Isabella, Dei gratia regina Ungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, quia nos cupientes bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis meliorem conditionem et amplificationem facere, cum certo edoctae essemus, quia circa fluuium dictum Turka et pothok dictum Dolchy in eodem capitaneatu Samboriensi commode villa una locari et extirpari possit, propterea eam ipsam villam circa fluuium dictum Turka et pothok dictum Dolchy de nouo locandam duximus. Sed quoniam non per aliud magis, quam per bonorum scultetorum diligentiam villa locari et extirpari possit, praecipuae autem in illo capitaneatu Samboriensi villae locari et possessionari sint solitae, proinde habentes comendatas prohibitates et industrias prouidorum Pauli Iwaskowicz de villa Ry-piany et Chwedorii Iaczkowicz de villa Holowieczkie, commissimus eisdem et facultatem omnimodam dedimus, prout committimus et facultatem damus praesentibus literis nostris, villam unam de nouo nemore Turka circa dictum fluuium Turka et pothok dictum Dolchy, superius villae Iablonka defluens, in loco deserto et vacuo, absque tamen praediuicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium locare et homines siue colonos ad libertatem vocare, qui a censibus, datiiis, laboribus et aliis omnibus oneribus gaudebunt libertate iuxta praescriptum iuris et consuetudinis Valachiae, expirata autem libertate labores, census, datias, contributiones soluent et alia onera obibunt, secundum consuetudinem siue ius valachicum, more aliorum incolarum, illic locari solitorum et in eodem iure valachico existentium, quo etiam iure tam in libertate quam in aliis omnibus oneribus hanc villam Turka nouiter locandam gaudere volumus perpetuis temporibus. Ut autem praenominati Paulus Iwaskowicz et Chwedor Iaczkowicz locationi eiusmodi villae diligentius et acuratius intendant, eisdem et eorum legitimis successoribus vendidimus, et per praesentes vendimus in eadem villa Turca locanda scultetiam alias kniasthwo pro septuaginta florenis peccuniarum monetae et numeri polonicalium, in quemlibet florenum per triginta grossos computando, eandem summam praefatis Paulo Iwaskowicz et Chwedorio Iaczkowicz eorum legitimis successoribus in eadem scultetia inscribentes, prout inscribimus praesentibus literis nostris. Porro ut propensiores magisque solliciti sint de locatione villae eiusmodi, damus eisdem et ad eandem adiungimus duas

areas integras in ipsa villa Turca, tertiam vero in campo seu silua et de donationibus nostris tertiam partem post expiratam libertatem. Ratione cuius tertiae partis dationum isti iidem sculteti tenebuntur nobis et nostris successoribus pro statione annuatim soluere duos florenos, coloni vero villae praefatae locandae singulatim ipsis scultetis et eorum legitimis successoribus post expiratam libertatem annuatim unum arare, alterum mettere et tertium falcastrare diem, tortasque et alias res, iuxta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare et prestare tenebuntur et erunt obligati. Insuper admittimus eisdem Paulo Iwaskowicz et Chwedoro Iaczkowicz in dicto fluuio Turka molendinum extruere, de quo ipsi et eorum successores emolumenta percipient more aliorum sculterorum iuris valachici, per ipsos Paulum et Chwedor et eorum legitimos successores scultetiam et molendinum extruendum, emolumentaue percipienda in praedicta summa cum omnibus et singulis fructibus, proventibus et obuentionibus generaliter universis, nec non agris, pratis, campis, hortis, areis, tortis, hominum laboribus, scultetis praestari solitis, et aliis ad dictam scultetiam pertinentiis, nullis exceptis et exclusis, iure aliorum scultetorum valachicorum tenenda, habenda quieteque et pacifice possidenda ac in usus suos beneplacitos conuertenda, nostro tamen vel successorum nostrorum consensu accedente. De qua quidem scultetia praefati Paulus Iwaskowicz et Chwedor Iaczkowicz ac eorum successores tempore bellicae expeditionis tenebuntur secundum mandatum nostrum uel capitaneorum samboriensium seruitia obire et alia onera omnia iuxta consuetudinem et debitum aliorum scultetorum valachicorum. Ius tamen supremum regium nobis et nostris successoribus in eadem scultetia illesum et saluum reseruamus, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est apensum. Datum Leopoli feria quinta post festum Paschae proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. Isabella regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus supplicationi eiusmodi annuentes literas praeinsertas, in quantum usus earum detinetur, in omnibus punctis, clausulis, articulis et conditionibus autoritate nostra regia approbamus, rattificamus, confirmamus vimque et robur debitae firmitatis eas obtinere debere decernimus. Et quoniam supplicatum est nobis nomine eiusdem Chwedorii, ut illi assensu nostro liceret poponatum seu synagogam rittus graeci in eadem villa Turca nouiter locata erigere et dotare, ac ut dotationis nomine mansum seu laneum agri ad eandem illius scultetiam villae Turca pertinentem pro ea synagoga ei assignare dignaremur, utque penes eum sit ius et potestas conferendae synagogae filio suo Eustachio, quo

eam ad vitae suae extrema tempora administrare queat, — itaque nos praecibus quorundam consiliariorum nostrorum adducti, permittendam illi duximus erectionem et dotationem synagogae suprascriptae in villa praefata, uti iam permittimus dotationisque suprascriptae nomine unum mansum scultetiae illius pro poponatu eidem assignamus literis hisce nostris, constituentes eundem Chwedor in patronum seu collatorem eiusdem poponatus, pro una vice tantum, quo scilicet sit penes eum ius et potestas pro una vice conferendi illius et mansi filio suo praefato, iure aliorum sacerdotum rittus graeci in capitaneatu Samboriensi consistentium tenendi, habendi et quiete possidendi, promittentes, quod eundem filium eius futurum poponem in administratione eiusdem synagogae dotandae et errigendae in omnibusque et singulis fructibus, redditibus et utilitatibus, ad eandem synagogam dotandam pertinentibus, ad vitae illius extrema tempora conseruabimus pacifice et quiete successoresque nostri conseruabunt, iuribus nihilominus nostris et oneribus in aliis rebus per popones in capitaneatu Samboriensi praestari solitis saluis manentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est apensum. Datum in Liebiezdziow die decima septima mensis septembris anno Domini millesimo quingentesimo saxagesimo septimo, regni nostri trigesimo octauo. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Miskowski, confirmati episcopi plocensis et regni Poloniae vicecancellarii. Petrus episcopus et regni Poloniae vicecancellarius. (л. 413—4).

XXXVIII.

З а в а д к а.

Кор. Ізабеля надає парафію в с. Завадці сьвящ. Ігнату, в сумі 32 зл., і потверджує права його родини на млин в тімже селі. 18 червня 1556 р.

Isabella Dei gratia regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiaeque etc. Significamus tenore praesentium quorum interest universis. Quia nos habentes commendatam probitatem et peritiam religiosi Ichnath de Terszow, eidem ex gratia nostra reginali poponatum in villa nostra Zawadka capitaneatus Samboriensis dandum et conferendum duximus, damusque et conferrimus literis nostris praesentibus cum curiola, alias z dworzyszczem, ad eundem poponatum ac eius synagogam antea assignata et ad ipsum pertinenti, ac cum omnibus eiusdem poponatus pertinentiis et attinentiis, ipsum quomodolibet spectantibus et pertinentibus. Insuper damus et coferimus eidem Ichnath ad poponatum

praefatum medietatem montis seu agri dicti Zawadka Gorna, in quo ecclesia seu synagoga sita est, inscribentes eidem Ichnatio poponi in ipso poponatu triginta duos florenos monetae et numeri polonicalis, dantesque illi, prout praesentibus, quantum ex nobis est, damus omnimodam facultatem synagogam in villa nostra Zawadka ac poponatum praedictum administandi et fructus omnes et prouentus ad eandem synagogam atque eius popones quomodolibet ex antiquo pertinentes pro se tollendi, percipiendi et in usus suos beneplacitos conuertendi iuxta consuetudinem in talibus seruari solitam, saluis nihilominus remanentibus tributis, censibus et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis. Ultra hoc autem damus et concedimus eidem Ichnatio poponi ac patri eius Vaskoni Drobysz et fatribus eius Ichnatii, videlicet Iwano, Iaczconi et Mathiae, molendinum in villa nostra Terszow, de quo antea praedictus Vasko Drobysz soluebat annuatim florenos nouem et grossos decemocto, quia vero villae, quae in eodem molendino molebant, iam sua molendina habent, in quibus moliunt, et ab ipso molendino sunt auersae, quam ob causam ad soluendum censum solitum suprascriptum sufficere non possunt, ideo illis de censu praedicto minuius et dimittimus flor. quatuor et grossos decem octo, ita quod de predicto molendino nobis et tesauro nostro singulis annis non plus tantum florenos quinque in moneta soluere tenebuntur. Ad quem molendinum adiungimus et adscribimus alteram medietatem montis seu agri supra nominati dicti Zawadka gora, eo quod agrum et molendinum praedictum, ex antiquo pertinentia et inter agros praedii nostri castrensis iacentia, agris praedialibus est adiunctum ab eoque molendino ademptum, in recompensam uero praefatam medietatem montis praenominati illis dedimus, prout praesentibus literis nostris damus. De quo quidem agro seu monte dicto Zawadka gora habebunt liberam viam et transitum alias wyiazd per agros et prata praedii nostri castrensis ad aquam seu fluuium Niestr, quod etiam illis concedimus praesentibus literis nostris. In quorum omnium fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Leopoli die octaua iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. (л. 438 v.—439).

Сю грамоту потвердив кор. Жигимонт Август 16/IV. 1562 р. (ibid.).

XXXIX.

Тисовець.

Староста П. Боратинський поручає крайнику Осташу Дашковичу осадити село Тисовицю, надаючи заразом йому право на парафію. 17 квітня 1558 р.

Scultetia cum poponatu villae Tisouicza.

Petrus a Borathin castellanus belzensis, capitaneus samboriensis etc.

Significamus tenore praesentium universis et singulis, harum noticiam habituris et inspecturis, quomodo nos cupientes bona regia tenutae nostrae capitaneatus Samboriensis in usum ac commodum ampliorem deducere, prouido¹⁾ Hostasz Daskowicz krainicio strzelecensi villam in riuulo dicto Cziszowicza in capitaneatu nostro Samboriensi de noua radice locandam et constituendam iure valochico dedimus et concedimus omnimodam facultatem, ratione cuius locationis villae prefatae eidem Ostasz et eius successoribus scultetiam alias kniasthwo iure et more aliorum kniasionum et iuris praefati scultetorum cum omni potestate eandem tenendam, et possidendam pro centum sexaginta florenis peccuniae polonicalium numeri et mon. vendidimus, ac in usumfructum hisce praesentibus concedimus, adicientes et conseruantes sibi super eandem scultetiam duos laneos agri liberos necnon et tertium laneum super poponatum in eadem villa, de noua radice pro se extirpandos, ac molendinum in eodem riuulo pro usu suo construendum, insuper eidem dedimus et concedimus tertiam partem omnium dationum, necnon et colendam bis in anno videlicet pro die festo Paschae et Natiuitatis Domini secundum consuetudinem aliorum kniazionum de colonis exigendi, ac tres dies in anno laborandi, videlicet falcastrandi, metendi et arandi per unum diem. Et ut itaque eadem villa valeat commodiosius collocari, colonibus omnibus ad decem annos a data praesentium se immediate sequentium a censu et omnibus dationibus admittimus et concedimus libertatem, qua elapsa colonis singulis annis censum ac alias omnes dationes semper pro quolibet festo s. Martini nobis et successoribus nostris²⁾ semper pro necessitate in equis duobus metsecundus armate seruitia prestare. Et in cuius rei fidem sigillum nostrum praesentibus est impressum. Datum in coria samboriensi dominico die conductus paschae anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo. Petrus a Borathin c. p. cap. samborien (л. 359 v.).

¹⁾ Тут в оригіналі, видно, пропуск.

²⁾ В оригіналі хибно: prouide.

XL.

В о в ч а.

Кор. Жигимонт Август на підставі посвідчення старости, що священники с. Вовчої мають ґрунтів ледви на пів дворища, дозволяє їм розробити ще на півдворище; заравом надає доживотні права на парафію їм самим і їх синам. 1 жовтня 1558 р.

Poponatus villae Voleza.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, quia cum ex literis magnifici olim Stanislai Odrowąz de Sprowa capitanei samboriensis sub titulo et sigillo ipsius exhibitis intellexissemus pro synagoga rittus graeci villae nostrae Voleza in ipso capitaneatu Samboriensi consistenti paucos agros et prata assignata esse, ita ut medietatem areae, dworzisce dictae vix efficere dicantur, ex quibus tantum grossos quindecim soluunt hucusque popones praefati (sic) sinagogae, nos adducti supplicationibus certorum consiliariorum nostrorum nomine religiosi Iaczko pop et Szienko nepotis ipsius, dictae sinagogae possessorum modernorum, apud nos interpositis, volentesque prouentus nostros eiusdem capitaneatus auctum iri, praefato Iaczconi pop et Szienko nepoti ipsius ac eorum successoribus, dictae sinagogae poponibus pro tempore futuris, damus potestatem concedimusque praesentibus, ut ad eam medietatem areae, quam obtinet prntiarum, alteram medietatem in siluis nostris villae Voleza praeffatae citra tamen damnum nostrum et subditorum nostrorum ac conscientiam administrationis, seu capitanei samboriensis moderni et pro tempore existentis extirpare possint, ita vt integram aream cum suis successoribus praedictis teneant, habeant, pacificeque et quiete possideant, de qua quidem meditate areae, postquam eandem extirpauerint, quindecim grossos et de priore alios quindecim nobis et nostris successoribus singulis annis soluere una cum aliis datiis, per popones capitaneatus Samboriensis, integras areas obtinentes, pendi nobis solitis, tenebuntur, post mortem vero eorum nulla morticina, vmarczizny communi appellatione dicta, accepiemus, neque de porcis ipsorum propriis ratione faginationis, iuxta literas praefati olim Stanislai Odrowąz capitanei pensionem aliquam exigemus. Promittimusque pro nobis et serenissimis successoribus nostris verbo nostro regio, quod non solum ipsum Iaczkonem et Szienko eiusdem nepotem, verum etiam filios utriusque eorum nату maiores, qui ad munus poponatus gerendi apti fuerint et idonei, videlicet Iaczkonis unum et Szienkonis alterum in usu et possessione pacifica eiusdem sinagogae et pertinentiarum ipsius genera-

liter omnium conseruabimus, serenissimique successores nostri conseruabunt, ad extremumque usque omnium quorundam vitae temporum, — iuribus nostris regiis saluis semper et integris manentibus, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subappensum. Datum Warschouiae sabbato ante festum sancti Francisci proximo anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo regni nostri vigesimo nono. Relatio magnifici Ioannis de Oczieschino r. p. cancell., crac. generalis ac oszwiączimen., zathorien., sandecen., olstinenque capitanei. Ioannes Oczieski r. Poloniae cancellarius sst. (л. 324 v.).

XLI.

Стрілки.

Кор. Житимонт Август потверджує права братів Васька і Остафія на парафію в с. Стрілках до віку їх. 14 липня 1558 р.

Poponatus uillae Strzelki.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, quia cum nobis una cum venerabili Antonio Radilowski wladyska praemisliensi retulissent certi consiliarii nostri religiosum Vaskonem synagogae rittus graeci in villa Strzyłki ad capitaneatum samboriensem pertinenti eandem synagogam hucusque pacifice cum fratre suo germano Eustachio possidebat, atque super eandem concessas literas conflagratas esse, illasque eiusmodi summae fuisse, quemadmodum religioso Bartholomeo de Holowieczko poponi per olim generosum Stanislaum de Sprowa Odrowąsz dictum capitaneum samboriensem concessae¹⁾ et tandem per serenissimam olim dominam parentem nostram approbatae existebant, supplicassentque, ut ad instar illarum, quas coram nobis produxerunt, similes memorato Vaskoni in locum combustarum dare et concedere dignaremur, nos adducti eiusmodi supplicationibus, praesentibus literis nostris ipsum Vaskonem poponem circa eandem synagogam villae nostrae Strzyłki illiusque pertinentias et attinentias generaliter universas conseruamus, nosque et successores nostros conseruatuos in possessione illius ad extremum usque vitae ipsius terminum pollicemur, ipso vero ex hac luce sublato fratrem ipsius praedictum Eustachium ad eandem synagogam in Strzyłki sufficiemus et possessionem usumque fructum agrorum, pratorum et excrescentiarum alias lazy, quem ipse Vasko in pntiarum obtinet, eidem tenere permittemus, permittimusque praesentibus. Post mortem insuper utriusque dictorum fratrum nulla morticina alias vmarczizny recepturi sumus.

¹⁾ Див. ч. VI.

Donationem tamen annualem more caeterorum poponum eius capitaneus samborien nobis soluere videlicet triginta grossos tenebuntur, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subpensum. Datum in Crasznysthaw feria quinta in crastino sanctae Margarethae anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni vero nostri vigesimo nono. Relatio magnifici Ioannis de Oczieschyno regni Poloniae cancellarii, crac. generalis ac oszwięczimen., zathorien., sandecen., olstinenque etc. capitanei et succamerarii crac. Ioannes Oczieski regni Poloniae cancellarius set. (л. 455).

XLII.

П і н я н и.

Кор. Жгґимонт Август надає парафію в с. Пинянах сину місцевого війта съвящ. Василю, на два покоління. 16 січня 1559 р.

Poponatus in Piniany.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod nos ad intercessionem certorum consiliariorum nostrorum, pro parte religiosi Wassyl filii aduocati de Pieniany ad nos factam, ipsi poponatum villae ipsius Pieniany in capitaneatu Samboriensi consistentis dandum, donandum et concedendum duximus, uti quidem damus, donamus et concedimus praesentibus, adiungentes atque ad dictum poponatum adscribentes aream liberam cum horto et medium laneum agri, una cum agro circa fluuium Nestr, per eum extirpato, una cum pratis ad dictos agros antiquitus pertinentibus, per praefatum Wassil poponem rittus graeci et illius successores poponatum ipsum cum area, hortis, agris, pratis aliisque quibusuis obuentionibus, ad dictum poponatum pertinentibus, more aliorum poponum in capitaneatu Samboriensi consistentium possidendum, dantes praenominato Wassil poponi et eius successoribus poponatus ipsius possessoribus libertates, immunitates ac praerogatiuas omnes, quibus siue a nobis siue a praedecessoribus nostris concessis alii popones in capitaneatu Samboriensi consistentes utuntur ac fruuntur, utique ac frui de iure uel consuetudine debent, absque cuiusuis contradictione et impedimento, iuribus ac aliis quibusuis pensionibus, ad quas alii popones in capitaneatu ipso consistentes antiquitus sunt obligati, nobis etiam ex eo ipso poponatu saluis manentibus. Volentes praeterea maioris gratiae nostrae in praenominatum Wassil poponem exstare testimonium, ipsum ac eo ex hac vita sublato filium illius Iwan, quatenus ad officium hoc poponatus obtinendem fuerit idoneus, in usu et possessione eius ipsius popona-

tus conseruandos et relinquendos duximus, uti quidem conseruamus et relinquimus praesentibus, ita videlicet ut cum poponatus ipse siue per mortem ipsius Wassil poponis, siue per liberam resignationem vacauerit, filius suus praefatus Iwan in illius locum alia praesentatione nostra non requisita succedat succedereque possit libere et quiete. Promittimusque verbo nostro regio quod quamdiu praenominati Wassil ac Iwan filius eius vixerit, nemini nos poponatum ipsum concessuros esse, nec successores nostri succedent, sed eos in illius quieta possessione, quamdiu vixerint, conseruabimus et successores nostri conseruabunt, post mortem vero illorum eius ipsius poponatus conferendi potestas ad nos pleno iure redibit et deuoluetur. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrcouiae in conuentione regni generali sedecima ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo nono, regni nostri vigesimo nono. Relatio reuerendi in Christo patris Domini Ioannis Przerembski, nominati episcopi chelmensis, archieptus gnesnen. coadiutoris et regni Poloniae vicecancellarii. Ioannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius sc̄t. (л. 447 v.—8).

XLIII.

Л и н и н к а.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання вйтітства і парафії в с. Лининці братам Роману й Івану зроблене старостою Яном Мелецьким. 13 червня 1561 р.

Scultetia cum poponatu villae Lininka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae et.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod cum magnificus olim Ioannes de Mieliecz, palatinus Podoliae, regni nostri supremus marsalcus ac samboriensis grodecensisque capitaneus, volens facere conditionem meliorem honorum nostrorum capitaneatus Samboriensis concessi. prouidis Romano et Iwan fratribus germanis, scultetis de villa nostra Magna Linina, facultatem locandi et extirpandi de cruda radice villam nouam in fundo capitaneatus prefati, Minor Lininka appellandam, ipsosque Romanum et Iwan eiusdem villae nouiter locandae scultetos designasset, colonis vero in eadem villa nouiter extirpanda locandis libertatem sedecim annorum ea quidem ratione dedisset, ut villa expirata teneantur et sint astricti census, dationes et contributiones omnes ad arcem nostram samboriensem dare et prestare, oneraque generaliter omnia ferre et subire, quaecunque incolae aliarum villarum nostrarum, in eadem prefectura existentium ex antiquo prestare et subire solent, assignasset praeterea eisdem scul-

tetis tres laneos agri, hoc est unum laneum pro area ipsorum scultetiali, alterum in campo, tertium pro poponatu, per eos et eorum successores iure scultetiae possidendos, eo quoque adiecto, ut liberum eisdem scultetis in eadem villa in fluuio Maior Linina molendinum ad molienda frumenta, tum et aliud molendinum ad conficiendos pannos vulgo folusz dictum ac tabernam extruere, fructusque et vtilitates ex eis prouenturas et in suos et successorum suorum conuertere, ita tamen ut id sine damno et preiudicio molendinorum nostrorum fiat, et ut idem sculteti et eorum successores omnium et singularum dationum, quas-cunque villae prefatae incolae ad arcem nostram daturi sunt, tertiam partem percipiant, incolae etiam villae prefatae id. sculteto suo et suis successoribus tortas et cincturas equorum vulgo popragi bis in anno dare, tres quoque dies in anno laborare, videlicet arare, metere et falcastrare teneantur, quemadmodum id aliae vicinae scultetis sui[s] prestare et facere solent, — nunc vero mortuo predicto magnifico olim Ioanne de Mieliecz cum supplicatum nobis esset nomine praenomina-torum Romani et Iwan, ut eiusmodi concessionem ratam habere eamque auctoritate nostra regia approbare et confirmare dignaremur, nos intelligentes concessionem eiusmodi pro utilitate et conditione meliori bonorum nostrorum factam et institutam esse, concessionem superius specificatam in articulis tantummodo et conditionibus quae superius descripta et specificata sunt, et quemadmodum descripta sunt, ratam et gratam habentes, eadem auctoritate nostra regia approbanda et confirmanda duximus, uti approbamus et confirmamus praesentibus, ita tamen ut ea omnia praemissa sine damno et preiudicio aliorum bonorum nostrorum et villarum circumcirca iacentium, necnon zup-parum nostrarum in eadem prefectura Samboriensi existentium fiant et instituantur, ipse quoque scultetus et sui successores nobis et nostris successoribus, quoties necesse fuerit, in duobus equis armati seruire ac donationes contributionesque sed iuxta morem et consuetudinem aliorum scultetorum in eadem praefectura existentium dare et prestare oneraque solita subire teneantur, et quod propterea nobis et successoribus nostris non requisitis dictam scultetiam cuique obligare vendere aut quouis modo alienare non poterint nec debebunt, iuribus etiam nostris regalibus ibidem manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Wilnae feria sexta post octauas festi sacratissimi corporis Christi proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo primo, regni vero nostri trigesimo secundo. Relatio reverendi in Christo patris domini Philippi Padniewski episcopi crac. et regni Poloniae vicecancellarii. Philippus Padniewski episcopus et vicecancellarius st. (n. 361).

XLIV.

Потік Великий.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання вйїтвства і парафії в с. Великім Потокy prouido Basilio filio poponis de Linina. 12 червня 1561 р. (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (л. 362).

XLV.

Т и х а.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання вйїтвства і парафії в с. Czicha in loco supra riuum Czichy dictum prouidis Haeliae, Procopio et Fiedosco Nanczulowiczom fratribus (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (л. 364).

XLVI.

Р о с о х а ч.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання вйїтвства і парафії в с. Росохачу in loco Roschochaty Potok dicto prouido Iwan Zawaczky et Georgio Bolbass (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (л. 387 v.).

XLVII.

Я в о р і в.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання вйїтвства і парафії в с. Яворові, заснованій in loco Iaworin prouido Nicolao Pheduluss. (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (л. 410 v.).

XLVIII.

К р и в к а.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання парафії в с. Кривці свящ. Костею, зроблене Я. Мєлецким. 13 червня 1561 р.

E. Cum magnificus olim Ioannes a Mieliecz, volens facere conditionem meliorem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis, dedisset religioso Kosteі rittus graeci poponi poponatum seu administrationem ecclesiae rittus eiusdem in villa Krywka in eadem praefectura sita, adiunxissetque illi ad eundem poponatum certam partem agri, ex emensuratione agrorum residuam, per eum et eius successores ea quidem ratione possidendam, ut in molendino nostro in eadem villa sito non teneatur dare mensuras a frumentis ad victum tantummodo

suum et non aliud praeparatis, supplicatumque esset nobis, ut eiusmodi concessionem approbare dignaremur, nos concessionem superscriptam approbamus praesentibus, ita tamen ut ipse Kosteï et sui successores ratione poponatus et agri praedicti dationes omnes iuxta morem et consuetudinem aliorum poponum in eadem praefectura existentium nobis et successoribus nostris pendere teneantur (л. 402).

XLIX.

Кульчиці.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання парафії в с. Кульчицях сьвящ. Протасу, зроблене Яном Мелецким. 13 червня 1561 р.

E. Cum olim Ioannes de Mieliecz, volens facere conditionem meliorem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis, dedisset et concessisset religioso Prottas rittus Graeci poponi poponatum ecclesiae in villa nostra Kolczycze cum omnibus utilitatibus, agris pratis et id genus aliis bonis, ad eandem ecclesiam ex antiquo pertinen, supplicatumque nunc nobis nomine praedicti Prottas, ut donationem approbare dignaremur, nos donationem eiusmodi approbamus, ita tamen ut ipse Prottas et eius successores ratione bonorum ad eandem ecclesiam pertinentium dationes omnes, quemadmodum ante hac illas pendebat, in futurum nobis quoque pendere teneatur et successores illius teneantur (л. 423 v.).

L.

Яблонова.

Староста Очеський затверджує продажу парафії в с. Яблоновці й додає до давнішого півлану ще півлану. 20 вересня 1562 р.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту. 29 січня 1563 р.

Poponatus in Iablonowa.

Sigismundus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium, quorum interest universis et singulis, harum noticiam habituris, exhibitas esse nobis religiosi Iwan pop de Polana magnifici Ioannis de Oczieschyno, regni Poloniae cancellarii et crac. generalis, oszwięczimensis, zathoriensis, samboriensis, olstiniensisque capitanei literas in papiro scriptas, sanas et sigillo eiusdem communitas, approbationem emptionis poponatus praedicti Iwan pop in se continentes, supplicatumque nobis est, ut eas literas approbare et confirmare dignaremur — quarum hic tenor est:

Ioannes de Oczieszyno, regni Poloniae cancellarius, cracoviensis generalis ac oszwiączimensis, zathoriensis ducatum, samboriensis, olstiniensisque capitaneus.

Significo per praesentes quorum interest universis et singulis, harum noticiam habituris, quod cum honestus atque discretus Iwan pop de Polana emisset a popone in villa Iablonowa capitaneatus Samboriensis, tenutae meae, Iablonowski dicto, qui istinc ad aliam ecclesiam se contulit, poponatum, in dimidio lanei fundatum apud ecclesiam sancti Michaelis rittus graeci, nouiter isthinc erectum, venissetque ad me petens, ut autoritate mea capitaneali eam ipsam emptionem ratam et gratam haberem, — ego cum propter eius iustam petitionem, tum ut homines eius villae, qui graecae seu ruthenicae sunt religionis propter migrationem poponis sine popone non essent, non solum eam emptionem ratam habui, sed etiam fundum poponalem atque adeo eiusdem ecclesiae tenuem satis maiorem faciendum esse putavi, addens videlicet ad prius dimidium alterum dimidium laneum agri, ita deinceps non dimidium, sed integrum laneum omnes et singuli popones modernis et pro tempore existentibus ibidem habeant, teneant et possideant, ita late, longe circumferencialiterque, prout ille assignatus emensuratusque per officiales meos in eadem villa Iablonowa fuerit. Ratione cuius quidem lanei ipse Iwan modernus et pro tempore existentes popones iablionienses tenebuntur ad curiam samboriensem omnia et singula onera, census et datias, omnibus poponibus in hoc capitaneatu vsitatas, etiam antea eisdem impositas, subire, ferre et persolvere pro more et consuetudine antiqua. In cuius rei fidem et testimonium sigillum meum appensum est. Datum in curia regali samboriensi vigesima mensis septembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi praedictae benigne annuentes, literas supra insertas in omnibus articulis et clausulis approbandas et confirmandas esse duximus, prout approbamus et confirmamus per praesentes literas nostras, robur easdem debita et perpetuae firmitatis debere obtinere decernentes, — harum quibus sigillum nostrum est appensum sub testimonio literarum. Datum Petricouiae in conuentu regni generali die vigesima nona mensis ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, regni vero nostri trigesimo quarto. Relatio magnifici Ioannis de Oczieszyno regni Poloniae cancellarii ac crac. generalis, oszwiączimen., zathorien., samborien., olstinenque capitanei. Ioannes Oczieski regni Poloniae cancellarius sgtt. (л. 385).

LI.

Бориня.

Кор. Жигимонт Август потверджує продажу парафії в с. Борині Ваську попу й Івану дякону. 29 січня 1563 р.

E. Cum expositum coram nobis esset per magnificum Ioannem de Ocziachino, Basilium pop poponatum in villa Borynia capitaneatus nostri Samboriensis una cum curia, aedificiis, agris, pratis, aliisque attinentiis Vaskoni pop et Iwano diakono fratri eius rittus graeci de villa Wyszoczkie iusdem capitaneatus pro certa peccuniarum summa vendidisse, supplicatum nobis est, ut eandem venditionem approbare dignaremur, nos itaque iudicantes eundem Vaskonem pop eo loco dignum administrandoque poponatu aptum ac idoneum esse, id quod multorum commendationibus, pro illo apud nos factis, comperimus, eandemque venditionem poponatus predicti approbamus damusque prefato Vaskoni pop facultatem praedictum poponatum tenendi fructusque omnes poponatum ipsum concernentes tollendi et pro arbitrio suo more aliorum poponum rittus graeci disponendi, saluis tamen in eodem poponatu tributis, censibus et aliis iuribus nostris, more aliorum poponum nobis pendi solitis. (л. 411 v.).

LII.

Бабина і Береги.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання парафії в с. Бабиній і Берегах сьвящ. Андрію, зроблене кор. Боною. 3 лютого 1563 р.

E. Cum nobis nomine religiosi Andreae poponis in villis nostris Brzegi et Babina districtus Samboriensis per certos consiliarios nostros supplicatum nobis esset, ut eundem praedictum poponatum in eius possessione (secundum priuilegium a serenissima olim principe domina Bona Dei gratia regina Poloniae et parentis nostra charissima eydem datum) reseruare ad vitae eius extrema tempora dignaremur, nos habentes commendatam praefati Andrei pop probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam, eundem poponatum praedicto Andreae pop conferrimus cum omnibus agris, pratis, hortis, in quorum hucusque possessione fuit, ad extrema vitae eius tempora, concedentes illi omnimodam facultatem praedictum poponatum administrandi, regendi, fructusque et prouentus ex eo omnes obueniens pro se tollendi et percipiendi ac in usus suos beneplacitos conuertendi, saluis

nihilominus remanentibus censibus, tributis et iuribus nostris. Et si necessitas postulauerit, liberum nobis erit eundem poponatum pro summa sedecim florenorum, per serenissimam domina Bonam reginam praefatam in eodem poponatu inscripta eximen. (л. 446 v.).

LIII.

Жупани.

Кор. Жигимонт Август потверджує права вйта Симона Постола на вйтівство і парафію в с. Жупанах. 20 лютого 1563 р.

E. Cum prouido Simoni Posthol villae nostrae Zupanie in capitaneatu Samboriensi consistentis sculteto ad eroneam narationem facta fuisset potestas literis nostris locand. de cruda radice villam nouam in fundo capitaneatus Samboriensis locoque communi appellatione Zupanie nuncupato, nos relatione certorum consiliariorum edocti, eam ipsam villam Zupanie esse iam pridem locatam colonis, literas eiusmodi etsi priores nostras propter errorem eiusmodi mutandas necessario existimauius, proventus tamen eidem sculteto assignatos, quorum usumfructum hucusque retinere debere, ex eisdem literis decerptos, hic inserendos et denuo ipsi dandos esse praesentibus putauimus, nempe duos laneos agri, tertium vero pro poponatu, per Simonem predictum et eius successores iure scultetiae possidendos, una cum molendino ad molenda frumenta et altero folusz vocato ad praeparandos pannos, necnon taberna per ipsum Simonem vigore priorum literarum nostrarum praedictarum constructa et usque diem possessa, cum fructibus et utilitatibus, nunc et temporibus futuris in usus suos et suorum successorum conuertendis, ac cum omnium dationum, quascunque villae praefatae ad curiam nostram daturi sunt, tertia parte percipienda, eo insuper adiecto, ut incolae villae praefatae Zupanie memorato Simoni sculteto praedicto et ipsius successoribus tortas et equorum cincturas, alias popragi, bis in anno dare et tres dies singulis annis, orando videlicet metendo et falcastrando, laborare teneantur, quemadmodum id ipsum aliae villae vicinae scultetis suis praestare consueuerunt; ipse vero scultetus et sui successores nobis et nostris successoribus ratione praemissorum de scultetia praedicta in duobus equis, quoties necesse fuerit, armati seruire et alia onera, dationes et contributiones omnes iuxta morem et consuetudinem aliorum scultetorum in capitaneatu Samboriensi existentium tolerare et prestare teneantur, et quod preteraea nobis et successoribus nostris non requisitis dictam scultetiam cuique obligare, vendere aut quouis modo alienare non poterint (л. 378 v.).

LIV.

Висоцько Нижнє і Ботелка.

Кор. Жигимонт Август потверджує съвящ. Гриця в володінню па-
рафій в с. Висоцьку Нижнім і Ботелці. 31 липня 1564 р.

Poponatus villarum Wiszoczkie et Botelka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Notum facimus quorum interest universis, quia adducti supplicatio-
nibus quorundam consiliariorum nostrorum, pro religioso Gregorio alias
Hricz, religiosi olim Romani filio successoreque legitimo a quondam
Kostho Kiriak descendente, apud nos factis, ipsum Hricz in poponatu
duplici, altero in Wyszoczkie Nizne altero in Bothelka villis nostris ad
capitaneatum nostrum Samboriensem pertinentibus, conseruandum du-
ximus, prout conseruamus ad vitae eius extrema tempora, dantes ei
et concedentes plenariam facultatem dictos poponatus siue synagogas
habendi, utifruendi, possidendi cum omnibus utilitatibus, fructibus, pro-
uentibus, redditibus et omnibus usibus, quatenus in eorum possessione
et usufructu existat. Promittimusque pro nobis et successoribus nostris,
nulli nos neque successores nostros consensum ad redimendum popo-
natus siue synagogas dictas de manibus illius daturus, neque nos ipsos
aut successores nostros pro ulla necessitate nostra redempturos, sed
potius in praedicta synagogarum possessione conseruatos et defen-
suros, mortuo autem eo dictae synagogae seu poponatus rursus ad
nos nostramque liberam dispositionem pleno iure redibunt, summa
tantum, si qua vel desuper fuerit, vel taxatione commissariorum nobis
deputatorum assignata, successoribus eius plenarie et sufficienter per-
soluta, iuribus tamen nostris ibidem saluis et integris manentibus,
harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio literarum.
Datum in conuentione generali regni Parczouiensi die sabbati ante
festum Mariae niuis proxima anno Domini millesimo quingentesimo
sexagesimo quarto, regni vero nostri trigesimo quinto. Relatio magni-
fici Valentini Dembienski cancellarii regni lubomiliensisque capitanei.
Valentinus Dembienski Regni Poloniae cancellarius sct. (л. 410).

LV.

Б е р і ж о к.

Самбірський староста Ян Старжеховський надає вїтївство в с. Новім
Березі Яцку і Фединї, а оден лан признає на церкву. 22 квітня 1566 р.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae pa-
latinus, samboriensis, drohobicensisque etc. capitaneus.

Universis et singulis, harum noticiam habituris et inspecturis. Quia ego habens potestatem seu priuilegium, sibi a sacra regia maiestate concessum, locandi villas in capitaneatu Samboriensi propter augmentationem prouentuum eiusdem capitaneatus, itaque cum rem oculis subiectam haberem, quod inter villas Zukotin et Lomna villa locari possit incipiendo a villa Zukotin, ab eo loco, ubi Paulus Radezcki iudex samboriensis cum domino Martino Falezcki equitauit et signauit, — itaque ego cum scirem villas locandas non posse melius, quam industria scultetorum, qui ad se vocarent homines locari, habens itaque comendatam probitatem prouidorum Iaczkonis et Faedine scultetorum de Lomna, illis facultatem plenam colonos locandi ab eo loco quotenu[s]que locari possint usque ad riuulum dictum Dechowiecz in cruda radice, sine praeiudicio et damno aliarum villarum adiacentium. Et ut praefati sculteti in locatione eiusdem villae (cui cognomen Bereg datum) diligentius et acuratius intendant, illis duos laneos agri et quartam unam ad scultetiam extirpare admisi et dedj. Molendinum ac torquatile etiam illis in fluuio, cui prefata villa adiacet, de quo ipsi de incolis, quos locabunt, emolumenta percipient, adificare admisi, nec non tabernam et hortulanos in villagio comuni als nawsziu, quotquot locari possint. Tertium verum laneum propter poponem illis extirpare admisi. Nec non tertiam partem de dationibus omnibus regiis post expiratam libertatem habebunt et de incolis labores in anno tres dies, strennas, tortas, more aliorum scultetorum in eodem capitaneatu. Quam scultetiam praefati Iaczko et Fedina tenebunt, habebunt et possidebunt cum suis successoribus perpetue et in aeuum, nec de illa condescendere tenebuntur, donec summa, illis ex taxatione scultetiae legitime proueniens, numerabitur, iuribus regalibus saluis in toto permamentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum est subimpressum. Datum in Sambor feria secunda post dominicam conductus Paschae proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo sexto (л. 329).

Грамоту сю потвердив кор. Жигимонт Август 5/V 1567 р. (ib.).

LVI.

Дубова Яблінна.

Староста Ян Старжеховский за проханням селян Дубової Яблінки позволяє їм поставити церкву, а парафію сю надає війтовому сиу Дмитрови. 22 квітня 1566 р.

Poponatus villae Dubowa Iablonka.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, palatinus terrarum Podoliae, samboriensis, drohobycensisque etc. capitaneus.

Universis et singulis, praesentium noticiam habituris et inspecturis. Quia ego inhaerendo priuilegio per sacram maiestatem regiam mihi concesso super foundationem poponum, petitionibus itaque incolarum de Dubowa Jablonka benigne annuens, qui petierunt, ut illis ecclesiam rittus graeci aedificandam admitterem et de popone illorum prouiderem, qui cognoscere Deum errudire illos posset, — itaque ego habens comendatam probitatem et industriam religiosi Dmitr poponis, filii prouidi Wassko, de eadem villa sculteti, illi poponatum in eadem villa Dubowa Jablonka concessi et administrationi praefatae ecclesiae diligentius et acuratius intendant, illi laneum agri una cum agris, pratis, prout alii popones in aliis villis possident, extirpare concessi, incolaeque praefatae villae de singulis areis per unam cassulam auenae, prout et in aliis villis, singulis annis sibi dare tenebuntur et erunt astricti. Quem poponatum cum eius omnibus prouentibus praefatus popo Dmitr tenebit, habebit et possidebit cum eius successoribus perpetuo et in aeuum, iuribus tamen regalibus in toto saluis permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum meum subimpressi. Datum in Sambor feria secunda proxima post dominicam conductus Paschae anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo sexto. (л. 417).

LVII.

Риків.

Староста Ян Старжеховський поручає Михалку Риковському осадити село Бахновату (Риків) і надає йому в ній війтівство, а оден лан призначає на церкву. 4 квітня 1567 р.

Joannes Starzechowski de Starzechowicz, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis, drohobicen. etc. capitaneus.

Universis et singulis praesentium noticiam habituris et inspecturis significo praesentibus, quia¹⁾ ego habens plenam ac priuilegiatam a sacra mte potestatem villas nouas locandi ac in vetustioribus villis plures colonos secundum quantitatem fundi situandi et hoc propter augmentationem proventuum sac. r. mtis ac reipub. iu capitaneatu Samboriensi, itaque cum cert[i]orem oculis subiectum haberem, quod in riuulo dicto Bachnowati et in rostoka, alias na usczu riuuli dicti Rikow villa seu incolae triginta locari sine damno aliarum villarum adiacentium locari possent et hoc usque ad riuulum dictum Polichacz, determinantem, capitaneatum Samboriensen cum capitaneatu Striensi, et quoniam sittuatio villarum in praefato capitaneatu nonnisi cura et diligentia scultetorum

¹⁾ В оригіналі: quieti.

fieri consuevit, itaque ego habens commendatam probitatem et seruitia prouidi Michalkouis dicti Rikowski, illi in praefatis riuulis sibi contiguus villam locandam et cognomine vocandam Bachnowata admisi et concessi. In qua villa coloni locati libertate aliarum villarum more gaudebunt ad expiratam libertatem, census et dationes sicut et in aliis villis vicinioribus dare et persoluere tenebuntur. Et ut praefatus Michalko diligentius et acuratius locationi eiusmodi villae intendat, illi et eius successoribus scultetiam in praefata villa dedi et concessi, ad quam scultetiam illi et eius successoribus liberum erit ei extirpare duos laneos agri pro scultetia et tertium laneum pro locatione poponis; molendinum etiam cum rota torquatili et tabernam pro usu suo aedificabit et construct, tertiam etiam partem de omnibus dationibus regiis post expiratam libertatem more aliorum scultetorum habebit; incolae etiam per eum locati in praefatis riuulis illi labores singulis annis, videlicet unum arare, alium metere et tertium falcastrare tenebuntur, strennas etiam ac tortas, sicut et aliis villis incollae suis scultetiis dant, dare et persoluere tenebuntur. Quam quidem scultetiam in praefata villa, per eum locata, praefatus Michalko cum suis successoribus tenebit, habebit et possidebit, cum agris, pratis et omnibus attinentiis, prout etiam sculteti in aliis villis tenent et possident. Nec prius praefata scultetia ab illo vel eius successoribus adimetur, donec illi summa ex taxatione legitime proueniens numerabitur. Molendinum vero praefatus scultetus in loco dicto Cziesznina vbi ambo riuuli Bachnawaty et Rikow construct, iuribus tamen regalibus saluis in toto permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum meum est subimpressum. Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo feria secunda proxima post dominicam conductus Paschae anni eiusdem. (л. 449).

Сю грамоту потвердив кор. Жигимонт Август 8 квітня 1569 р. (іб).

LVIII.

Кор. Жигимонт Август позволяє сину риківського війта Стецьку абудувати церкву в с. Рикові й надає йому сю парафію. 5 мая 1567 р.

Super poponatum villae Rikow priuilegium originale.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae etc. dominus et haeres.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod nos habentes rationem operae et laboris prouidi Michalkonis, in villa nostra Rikow ad praefecturam Samboriensem pertinenti sculteti, quos in excolenda et locanda de noua radice villa eadem nostra Ry-

kow sedulo praestitit et impendit, et ad huc praestare et impendere non cessat, volentes quoque, ut non solum ille, sed et filius ipsius Steczko fructum et utilitatem eorum laborum ipsius percipiat, volentes praeterèa commoditati subditorum nostrorum eiusdem villae colonorum rittus graeci hoc in passu consulere, ut eo facilius et commodius villam eandem nostram incollant, admittendum duximus, uti quidem admittimus praesentibus praenominato Steczkoni eiusdem Michalkonis sculteti filio, ut ille in eadem villa nostra Rykow synagogam seu ecclesiam ritus graeci in loco, qui potissimum ad id idoneus illi videbitur, extruat, atque in eadem ecclesiae seu synagoga per eum extruenda ipsum in poponem cum omnibus praerogatiuis, ad popones rittus graeci more aliarum ecclesiarum eiusdem rittus in aliis villis nostris pertinentibus, iam ex nunc constituimus. Et ut idem Steczko eidem poponatu diligentius et acuratius in administrandis caeremoniis intendat, admittimus et concedimus illi, ut ipse sibi pro eodem poponatu unum laneum agri ac prata secundum proportionem eiusdem lanei agri in eo loco ubi id sine damno nostro et aliorum subditorum nostrorum, extirparet eaque cum suis successoribus ad eundem poponatum eodem iure, quemadmodum alii popones in allis villis nostris, teneat et possideat temporibus perpetuis. Quem quidem poponatum ipse Steczko et sui successores cum omnibus praerogatiuis, dationibus et contributionibus et oneribus, idque cum omni iure, dominio et proprietate tenebit habebit et possidebit perpetuis temporibus, prout alii popones in aliis villis nostris poponatibus suis utuntur illaque tenent et possident. De quo nihilominus poponatu seu laneo agri per eum extirpando ipse Steczko et sui succesores nobis et successoribus nostris dationes, census, tributa aliaque onera more aliorum poponum in praefectura samboriensi existentium soluere ac pendere tenebitur, iuribus etiam nostris regalibus ibidem semper manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrecouiae in conuentu generali regni feria secunda post dominicam rogationem proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, regni vero nostri trigesimo octauo. Relatio reuerendi Petri Myszkowski, regni Poloniae vicecanc. decani crac., gnesnen., plocen., lancicienque praep. Petrus Myszkowski regni Poloniae vicecancellarius. (л. 452—3).

LIX.

Жукотин.

Стар. Ян Старжеховский позволяе за проханнем селян поставити църкву в с. Жукотинї й надае парафію сю съвящ. Лехну. 17 марта 1567 р.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту, забезпечуючи сю парафію вгаданому Лехну і його сину до віку. 21 лютого 1570 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae, Samogitiae etc.

Significamus universis, oblatas nobis esse literas papireas sub titulo et sigillo magnifici olim Ioannis Starzechowski, terrarum Podoliae palatini, samboriensis drohobyensisque capitanei, certam erectionem seu locationem poponatus in villa nostra Zukothyn in se continentes supplicatumque est nobis, vt easdem litteras omniaque ac singula in eis contenta autoritate nostra regia approbare et confirmare dignaremur, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur estque talis.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis, drohobyensisque etc. capitaneus.

Significo praesentibus universis et singulis, praesentium noticiam habituris et inspecturis, quia ego habens a sac. regia mte potestatem priuilegiatam popones ac scultetos in capitaneatibus Samboriensi et Drohobicensi statuendi, prout de hoc priuilegium in actis samboriensibus contentum latius canit, itaque ego petitionibus colonorum de villa Zukothyn, ut illis in poponem hominem probum et idoneum constituere benigne annuendo, habens comendatam probitatem religiosi Lechno de eadem villa Zukothyn, illum in poponem in eadem villa Zukothyn constitui. Ut autem cultui diuino et ceremoniis praedicationique verbi diuini ibidem in ecclesia ritus graeci diligentius ac accuratius intendat, illi ad eandem ecclesiam duos laneos agri inter villas Łomna et Zukothyn dedi et concessi, unum videlicet laneum penes ecclesiam ex una parti villae tendentem per convallem alias przess horb dictum Wasziowka ad superficiem montis dicti Roslucz terminantem et in aliam partem villae tendentem dlugi horbem ad superficiem montis dicti Dubiany, aliam vero laneum inferius villae Dniestrik quae ad praesens nouiter locatur in cruda radice in loco dicto Magna Polonia, tendentem per conualem seu conuallis Ichnatowski, Kopachowicz et Malinowski et in aliam partem villae tendentem per conualles dictos Dupiniecz et Czeschowaty ad conuales dictos Muczone terminantem, qui lanei debent esse sine damno et praeiudicio incolarum. Quam ecclesiam et cum laneis praefatis praefatus popo Olechno cum sua posteritate tenebit, habebit et possidebit cum agris als z lazmi, campis et omnibus prouentibus, prout alii popones in aliis villis tenent et possident, inquilinosque tres pro usu suo in suis laneis illi locare liberum erit, decimasque manipulaneales als skopsczyzne ex incolis, prout alii popones, habebit, strennantiam ex incolis pro festo Paschae habebit, dationemque ex ouibus et suibus dare non tenetur nec sui successores tene-

buntur, mollireque¹⁾ sine mensura in sculteti molendino illi liberum erit. Quem quidem poponatum praefatus popo Olechno cum suis posteris tenebit, habebit et possidebit cum omnibus et singulis prouentibus, prout alii popones in aliis villis tenent et possident, iuribus tamen regalibus saluis in toto permanentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum est subimpressum. Datum in Sambor feria secunda post dominicam quadragesimae iudica proxima anno Domini 1567.

nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus, supplicationi huic annuentes, praesertim literas in omnibus eorum punctis, clausulis, articulis, conditionibus approbandas ratificandas et confirmandas duximus, prout approbamus, ratificamus et confirmamus haece literis nostris, decernentes eas et omnia in eis contenta vim et robur debita firmitatis habituras. Volentes autem maius gratiae nostrae testimonium erga praedictum Lechno modernum poponem declarare, eundem ac Iwan eius filium legitimum in quieta ac pacifica dicti poponatus possessione conseruandum ac relinquendum duximus, prout conseruamus ac relinquimus praesentibus literis nostris usque ad extrema utriusque illorum vilae tempora, dantes et concedentes eisdem poponibus eodem poponatu omnibusque et singulis fructibus ac prouentibus, agris, campis superius expressis, ad dictum poponatum pertinentibus, utifruui ac in fundo proprio eiusdem poponatus molendinum pro usu et propria necessitate dicti poponatus et poponis extrui, sine tamen praeiudicio et damno bonorum mensae nostrae ac subditorum nostrorum. Quod universis ac singulis, nominatim autem generoso Stanislaw Herborth de Fulstyn, castellano leopoliensi, samboriensi, drohobyensique capitaneo ac terrarum Russiae zuppario aliisque capitaneis nostris samboriensibus pro tempore existentibus eorumque vicesgerentibus denuntiantes, mandamus, ut praefatos Leszkonem et Iwan in quieta ac pacifica possessione praedicti poponatus omniumque ad eum pertinentium non impediunt eosque in ea conseruent pro gratia nostra. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Warszawa die ultima menses februaryi anno Domini 1570, regni vero nostri anno quadragesimo primo. Relatio reverendi Francis Craszinski de Craszne, praepositi plocensis ac regni Poloniae vicecancellarii. Franciscus Craszinski r. P. vicecancellarius. (л. 469 v.—470).

LX.

Смеречка.

Самбірський староста Ян Старжеховський дозволяє збудувати церкву в с. Смеречці й надає парафію Сямку Мишковичу. 6 квітня 1567 р.

¹⁾ В оригіналі: mollirereque.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту. 17 падолиста 1567 р.
 Poponatus villae Smereczka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, exhibitas coram nobis esse literas in papiro scriptas, sub titulo et sigillo magnifici olim Ioannis Starzechowski de Starzechowicze, palatini Podoliae, samboriensis drohobicensisque capitanei emanatas, sanas, saluas nulliquo vicio aut suspicioni obnoxias, continentes in se concessionem locationis de noua radice villae in fluuio dicto Smereczka, supplicatumque est nobis, ut easdem literas in omnibus earum punctis, clausulis, articulis et conditionibus confirmare, ratificare et approbare dignaremur, quarum literarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Ian Starzechowski [s] Starzechowicz woiewoda ziemie Podolskiej, samborski, drohobyczki etc. starostha.

Znaiemo czynię wszem wobec, kthorym by naliezalo albo ku wiadomosci przyszlo, iz ia będąc powinien rozmnazacz pozythki krolia iego mosezi, dopuszczilem ossadzacz wiesz na szyrowym korzeniu na potoku rzeczonym Szmereczka, alie izby lepszy porzadek byl w tei ze wsi, thedy za prozbą gromady y thez za zaliezeniem naboznego Symka Miskowicza, dopuszczilem mu czierkiew zbudowacz w teize wsi Smereczeze we wlosczi Samborskiej, aby then tho przerzczony rządzil y sprawowal gromadę wszythkę wedlug porzadku wiary grzechkiej albo ruski, za czo mu wszysci ludzie w przerzczonei wsi podathki albo dochody tako iako inszym popom we wsziach przynaliezających powinni będą dawacz. K thei ze czerkwi przydalem mu lan roli na szurowym korzeniu, kthory szobie ma wyprawicz, thyz będzie wolny od dani baraniei y wieprzowy, tak iako inszy popowie, alie krolowi iego mosezi wszeliakie podathki y onera wedlug wszych popow będzie powinien oddawacz y podeimowacz. Będę mu tyz powinien przywiliey u krolia iego mosezi wyprawicz do zywotha tegosz popa. A ku lepszem sz[w]iadeczthwu albo wiadomosci pieczyecz szwą przyczisznącz roskażalem y ręką wlasną podpiszalem sie. Dan w Samborze w niedzielle przewodną roku Bozego thysziącznego pieczszethnego sesczdzie-sziątego siodmego. Idem qui supra manu propria.

nos igitur Sigismundus Augustus rex praenominatus, supplicationi eiusmodi benigne annuentes, literas supra insertas in omnibus earum punctis, clausulis, articulis et conditionibus auctoritate nostra regia approbandas, confirmandas et rattificandas esse duximus, prout, quantum de iure est, confirmamus, rattificamus et approbamus praesentibus literis nostris, decernentes easdem vim et robur debitae fir-

mitatis obtinere debere. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in Liebiedziow die decima septima nouembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, regni nostri trigesimo octauo. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Miskowski confirmati episcopi plocensis et regni Poloniae vicecancellarii. Petrus Miskowski regni Poloniae vicecancellarius sgtt. (л. 268 v.—9).

LXI.

Л и п е.

Кор. Жигимонт Август надає парафію в с. Липю місцевому війту Демяню. 4 червня 1567 р.

Poponatus vilae Lipie.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod nos habentes rationem operae et laboris prouidi Demian, in villa nostra Lipie ad praefecturam Samboriensem pertinenti sculteti, quos in excolenda scultetia hac et in locandis hominibus eiusdem villae, tum etiam in extruenda sinagoga seu ecclesia rittus graeci in eodem villa nostra Lipie praestitit et impendit et adhuc praestare et impendere non cessat, nonnullorum hominum fide dignorum testimonio certiores facti, illum ad exercendum in eadem sinagoga rutenici poponatus officium idoneum et commodum futurum, volentes quoque commoditati maioris subditorum nostrorum eiusdem villae colonorum rittus graeci, hoc in passu consulere, ut eo facilius et commodius villam eandem nostram incolant, prenomiatum Demianum in eadem sinagoga seu ecclesia rittus graeci, in villa eadem nostra Lipie per eum iam extracta, in poponem cum omnibus iuribus et praerogatiuis, ad popones rittus graeci more aliarum ecclesiarum eius rittus graeci in aliis villis nostris vicinis pertinentibus, iam ex nunc constituendum duximus, uti quidem per praesentes constituimus. Et ut idem Demian eidem poponatu¹⁾ diligentius et acuratius in administrandis caeremoniis ecclesiasticis intendat, admittimus et concedimus illi, ut ipse sibi pro eodem poponatu unum laneum agri ac prata secundum proportionem eiusdem agri in eo loco, ubi id sine damno nostro et siluarum nostrarum ac aliorum subditorum nostrorum praeiudicio fieri poterit, de cruda radice extirparet, in quo quidem laneo agri hortulanos pro usu suo secundum arbitrium suum locare poterit ita quidem ut eundem laneum agri cum agris modo praemisso extirpandis ad eundem poponatum eodem omni iure, quemadmodum alii popones in aliis villis nostris, dictae villae nostrae

¹⁾ В оригіналі: poponi cui.

Lipie contiguus, tenent, cum suis successoribus teneat et possideat perpetuis temporibus. De quo nihilominus laneo agri per eum extirpando ipse Demian et sui successores nobis et successoribus nostris dationes, census, tributa aliaque onera omnia more aliorum poponum eiusdem rittus graeci in aliis villis nostris, dictae villae Lipie proxime circumcirca adiacentibus et contiguus, soluere et pendere tenebuntur, iuribus etiam nostris regalibus ibidem semper manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrcouiae in conuentu generali regni die quarta mensis iunii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, regni vero nostri trigesimo octauo. Relatio reverendi Petri Miskowskii regni Poloniae vicecancellarii decani crac., gnesnen., plocen., lancicque praepositi. Petrus Miskowski regni Poloniae vicecancellarius sgtt. (л. 350).

LXII.

Б и л и н а.

Староста Ян Старжеховський за проханням селян с. Билини, позволяє їм поставити церкву, а сьвящеником позволяє бути Андрію Бачинському. 9 червня 1567 р.

Poponatus villae Bilina.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis drohobycensisque capitaneatus etc.

Recognosco praesentibus, quibus interest, praesentium noticiam habituris et inspecturis, quia inhaerendo privilegio sanctae regiae maiestatis super liberam locationem poponum et ecclesiarum in villis regiae maiestatis capitaneatus Samboriensis, mihi concesso, et hoc propter ordinatam conservacionem incolarum et prouentuum augmentationem, itaque peti(tionibus) subditorum de villa Bilina benigne anuentes, qui petierunt, ut illis poponem bonum et idoneum hominem ad gubernandam ecclesiam rittus graeci in eadem villa concederem, itaque ego, habens comendatam probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam religiosi Andreae filii nobilis Pauli Baczinski, illi poponatum in eadem villa Bilina dedi et concessi; ut administratione praefatae ecclesiae acuratus intendat, dedi et concessi illi medium laneum agri cum pratis, hortis certis, prout sibi emensuratum est. Quam quidem ecclesiam praefatus Andreas popo administrabit et una cum praefato laneo agri tenebit, habebit et possidebit una cum suis successoribus perpetuis temporibus, iuribus vero regalibus et contributionibus, ex poponibus pendi solitis, saluis in toto permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum meum est subimpressum, praesentesque literae in acta castrensia sunt actitatae. Datum in Sambor feria secunda post octauas corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo (л. 424).

LXIII.

Горішній Лужок.

Староста Ян Старжеховський за проханням громади дозволяє збудувати церкву в селі Горній Лужок і надає сю парафію сьвящ. Андрію. 23 червня 1567 р.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis drohobicensisque etc. capitaneus.

Significo praesentibus quibus interest praesentibus et futuris, praesentium noticiam habituris et inspecturis, quia ego volens subditis sac. r. mtis rittus rutenici in villa sac. regiae mtis capitaneatus Samboriensis Gorny Luzek de popone eiusdem prouidere praefataeque villae incolarum petitionibus in ea re benigne annuentes habentesque commendatam probitatem et industriam religiosi Andrei, ipsum in poponem in eadem villa circa synagogam constituendam duxi. Et ut praefatus Andrei prefato poponatu diligentiус et acuratiус in administrandis caeremoniis intendat, illi laneum unum agri et cum pomiarki una cum hominibus, alias inter kmieciez pomiarci, emensurandum duxi, prout emensuratum est, una cum pratis, hortis et attinentiis eum poponatum legitime spectantibus. Quod praefatum poponatum ipse praefatus Andrei popo tenebit, habebit et possidebit una cum suis successoribus cum omni iure, dominio et proprietate perpetuae et in aeuum, prout alii popones poponatibus suis vtuntur et illa tenent et possident. De quo quidem laneo dationes, census et tributa quotannis soluere tenebitur, iuribus vero regalibus saluis in toto permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum est subimpressum. Datum in Sambor in vigilia festi s. Ioannis Baptistae anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo (л. 438).

Грамоту сю потвердив rel. Andreae кор. Жигимонт Август 12/VII. 1567 р. (ib).

LXIV.

Ільничок Долішній і Завадка.

Кор. Жигимонт Август дозволяє вїтту Івану Лазуровичу поставити церкву в с. Ільничку Малім і заняти місце сьвященика при нїй або передати сину, наколи будуть здатні до того. 28 лютого 1568 р.

Poponatus villarum Zawadka et Dolszki.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, quia nos volentes, ut in villis nostris capitaneatus Samboriensis Ilniczek Maly seu Dolski et Zawadka nuncupatis, nuper locari et

erigi caeptis, pietatis etiam et religionis christianae subiacciantur¹⁾ fundamenta, ut etiam vel ea ratione colonorum frequentia facilius eo alici queat, prouido Iwan Lazurowicz, earundem villarum nostrarum sculteto, cuius operam in locatione et augmentatione villarum sedulam perspeximus, potestatem facimus per praesentes literas nostras, ut in villa praefata Ilniczek Maly seu Dolski templum rittus graeci errigere ac aedificare in eisque cultum diuinum rittu suo usitato graeco instituere possit. Quod ut facilius perficere possit, concedimus eidem Iwano Lazurowicz, ut in utraque villa praefata per unum laneum agri sine nostro et nostrorum colon[or]um praeiudicio extirpare possit, quos quidem agros, sic ut perfertur extirpandos, nos ad ecclesias seu poponatus aliarum vicinarum villarum nostrarum de more et consuetudine pertinent poponibus eiusmodi debentur, quas quidem utilitates omnes hic pro sufficienter expressis habere volumus. Ut autem ipse Iwan Lazurowicz laboris suis fructum al'quem percipiat, ipsum et eius filios, si qui ad obeundum id munus idonei fuerint, in administratione ecclesiarum seu poponatum praedictorum in villis Ilnik Maly seu Dolski et Zawadka vita illorum durante conseruamus per praesentes literas nostras, idque cum omnibus et singulis eorundem poponatum utilitatibus, uti praemissum est, percipiendis, ita tamen ut si eius filii ad id munus habiles non fuerint, vel interea donec per aetatem idonei reddantur, ipse Iwan ecclesiastica munera omnia sine aliqua cultus diuini negligentia per personas rite ad id institutas explere teneantur et sit astrictus, iuribus etiam nostris ex eiusmodi poponatibus nobis et reipub. debitis saluis ibidem permanentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum appendi iussimus. Datum Knyschyni die decima octaua februaryi anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, regni vero nostri trigesimo octauo. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Myszkowski confirmati episcopi plocensis et regni Poloniae vicecancellarii. Petrus Myszkowski confirmatus episcopus plocensis et regni Poloniae vicecancellarius stt. (л. 387 v.).

LXV.

Кор. Стефан потверджує продажу парафії в с. Завадці Івану поповому сину і забезпечує йому сю парафію до віку. 30 вересня 1578 р.

Poponatus villae Zawadka — aduitalitas Iwano poponi seruit.

Stephanus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Littuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniaeque etc. nec non Transiluaniae princeps.

¹⁾ В оригіналі: sunt iacciantur.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, quod constitutus coram actis cancellariae nostrae minoris prouidus Iwan scultetus in Zawadka palam publice ac per expraessum recognouit, quia de omni iure suo, quod super poponatum in villa Zawadka ad capitt. Samboriensem spectanti et pertinenti ipse habeat, honesto Iwano filio poponis cedat ac praesentibus condescendit, supplicatumque est nobis ut in eam cessionem seu condescensionem consensum nostrum regium praeberemus. Cui supplicationi nos, tanquam iustae, benigne annuentes, praefatam cessionem ratam et gratam habentes, confirmamus et approbamus praesentibus literis nostris. Volentes autem gratiam nostram maiorem declarare, bona poponatus praedicti ad vitae extrema tempora praefato Iwan cum omnibus bonis, utilitatibus, fructibus, prouentibus, nullis paenitus exceptis ut prout idem ipse Iwan scultetus, tenebat, habebat ac possidebat, concedendum esse duximus, uti quidem praesentibus literis nostris concedimus, ita tamen ut onera ecclesiae debita supplere teneatur, nihilominus tamen saluis nostris iuribus regalibus ibidem in toto permanentibus — harum quibus manu nostra subscripsimus et sigillum nostrum subappenso subapprimi iussumus testimonio literarum. Datum Praemisliae die ultima septembris anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo octauo, regni vero nostri anno tertio. Stephanus Rex. Walentinus Wroblowski praepositus torunensis. (Л. 461).

LXVI.

Кор. Жигимонт III забезпечує парафію в с. Ільничку Долішнім съвященикам Івану й Климу до віку. 13 липня 1591 р.

Poponatus villae Dolskie priuilegium originale, uide superius admitalitas uero Iwano Iackonis et Clemoni Waskonis filiis seruit.

Sigismundus tertius, Dei gratia Rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, quia nos ad intercessionem magnifici Georgii Mniszek de Magna Kunczyce, pallatini sandomiriensis, sanocensis, samboriensis, sokaliensis etc. nostri capitanei, nomine prouidorum Iwani Iackonis et Clemonis Waskonis filiorum, poponum ritus rutenici de villa nostra Dolskie in capitaneatu Samboriensi, apud nos factam, faciendum eo putauimus, ut ipsis eundem poponatum in praedicta villa in aduitalitati vniciuique pro sorte et interesse illius daremus et conferremus, uti quidem praesentibus damus et conferrimus cum agris seu argulis obsary dictis, de cruda radice in eiusdem villae fundo penes granicies Iadzielskie extirpandis, in quibus quatuor trunci frumenti exseminari possint, molendinoque pro usu tantummodo ipsorum in fluuio per

sum laneum profluente extruendi, ad quod consensu nostro eis praesentibus praebemus, nec non cum aliis omnibus ipsius utilitatibus, prouentibus, redditibus, praerogatiuis, obuentionibus attinentiis et pertinentiis antiquitus ad eum spectantibus universis, nullis prorsus exceptis nec proquopiam alio reseruatis, tenendum, habendum, possidendum pacificeque et quiete utifruendum ad extrema vitae vnus cuiusque seu alterius ipsorum pro interesse eorum tempora; promittimusque pro nobis et serenissimis successoribus nostris, eundem poponatum nec quidpiam ad eum pertinens ab eis ulla ratione amoturos aut alienaturos neque amouendi aut alienandi cuiquam potestatem facturos, quin imo eis totum et illaesum ius aduitalicium conseruatueros et relicturos. In cuius rei fidem praesentes manus nostra subscriptas sigillo regni nostri consignari mandauimus. Datum Crac. 13 mesis iulii anno Domini 159 primo, regni vero nostri anno quarto. Sigismundus rex, — P. Kossinski.

Thenze ma list z podpiszem i pieczęcią iego mczi pana woiewody sendomirskiego, ktorego copia seorsiuie iest przy iego mczi.

LXVII.

Чернецька Яблінка.

Кор. Жигимонт Август надає шл. Дмитру Чернецькому парафію в с. Яблонці Чернецькій до віку його. 29 падолиста 1568 р.

Super poponatum villae Iablonka Czierniecz. aduitalitas.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae etc. dominus et haeres.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, quia nos ad intercessionem certorum consiliariorum nostrorum pro nobili et discreto Demetrio nobilis Steczkonis Czernieczki filio apud nos factam, ipsi officium poponis in sinagoga ritus graeci nec non et vnum laneum agri et prati obszar dicti in loco Zawornikowate nuncupato pro constituendis et locandis in eodem¹⁾ hortulanis in villa nostra Iablonka Czernieczka consistentem et locandum et ad capitaneatum nostrum Samboriensem pertinentem dandum et conferendum duximus, uti quidem damus et conferimus praesentibus literis nostris per ipsum Demetrium Czernieczki officium poponatus cum laneo agri et prato aliisque omnibus attinentiis, pertinentiis et utilitalibus, praesertim vero vnus sexagenae frumenti cuiuscunque grani et saeminis ad eundem poponatum pertinentis, tenendum, habendum, possidendum eoque ad tempus vitae sue extremum, quemodmodum antiquitus more aliorum poponum tenebatur et possidebatur, pacifice utifruendum, pro-

¹⁾ В оригіналі: in ab id.

mitentes verbo nostro regio pro nobis et serenissimis successoribus nostris, neque nos neque successores nostros cuique consensum nostrum ad redimendum eundem poponatum cum omnibus utilitatibus illi adiunctis daturus neque pro mensa, fisco, siue coquina aut alia necessitate nostra et reipub. ipsum esse redempturos, sed eum ipsum esse ad extrema vitae tempora tuituros et conseruatuuros, quibus tamen nostris ibidem saluis et integris, harum, quibus sigillum nostrum et subappensum, testimonio literarum. Datum Warszauiae die vigesima nona nouembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo. Relatio magnificum Valentini Dembinski de Dembiany, regni Poloniae cancell. etc. Valentinus Dembinski regni Poloniae cancellarius. (л. 467 v.—8).

Алфаветичний показчик осад¹⁾.

Бабина 52.	Кривка 48.	Росохач 46.
Береги 52.	Кульчиці 49.	Самбір Старий 30.
Беріжок 55.	Ливинка 43.	Смеречка 60.
Билина 62.	Лине 61.	Сприня 32.
Бориня 51.	Лімна 13.	Стрілки 41.
Ботелка 54.	Лопушанка Лехнова 36.	Тершів 8.
Ванівці ²⁾ 9.	Лопушанка Хомина 28.	Тисовець 39.
Висоцько Нижнє 11, 54.	Лужок Горішній 63.	Тиха 45.
Вовча 40.	Любогіре 25.	Торчиновичі 10.
Головецько 6—7.	Михновець 20.	Турка 37.
Грозьова 31.	Мокряни 15.	Уше 26.
Дністрик 27.	Мшанець 17.	Хащів 21.
Жукотин 29.	Нанчівка 24.	Черхзва 1—4.
Жупани 53.	Недільна 19.	Яблінка Дубова 56.
Завадка 38 і 65.	Піняни 42.	Яблінка Чернецька 67.
Ільник 22.	Плоське 16.	Яблонова 50.
Ільвичок Долішній 64 і 66.	Потік Великий 44.	Яворів 47.
Ісаї 18.	Прислоп 29.	Ясениця 23.
Кобло 5.	Риків 57—8.	Ясінка 12.
Коблянська воля 33.	Рипяни 34.	
Котковичі 35.	Розлуч 14.	

¹⁾ Цифра означає число документа.

²⁾ В оригіналі документа надписаний: Venditio areae ad sinagogam in Terszow, тому й видрукований при Тершові, але се, очевидно, помилка: документ належить до Ванівців.

Кілька документів з життя Забужської Русі XVI в.

Для руської колонізації на лівім боці Буга, особливо в північній частині та в західній, в поріччю Вепра, маємо досить скупий запас матеріялу, тим часом се русько-польське пограниччє має для нас дуже визначний інтерес, як з огляду на історію колонізації так і для суспільно-політичної й культурної нашої історії. Тому не маловажними вважаю кілька документів, що я подибав у т. зв. Руській Метриці (короннім відділі Записей Литовської Метрики) московського Архива міністерства справедливости, й подаю отсе тут.

Перші два документи — се potwierдження сьвящеників м. Воїна й сусіднього села Рудна на їх парохіях. Місто Воїн (тепер Вогинь, в поріччю Тисмениці, притока Вепра, в теп. Радинськім повіті) має свою історію: воно ще в XIII в. виступає як одна з пограничних осад (під 1182 р.: воспомяну Володимѣрь, оже преже того Лестко, пославъ Люблинѣць, взялъ башеть у него село на Вѣкраиници, именовъ Воинъ — Іп. 586); за литовських часів воно стає містом. Православна парохія мусіла тут бути від давна. Її пізнійшою пам'яткою зістала ся звістка Четя-Мінея 1489 р., що належала в XVII в. воїнській церкві. Цікаво, що грамота говорить не про православних тільки, але таки руських міщан м. Воїна (всѣхъ мѣщанъ воинскихъ, которіе сѣт вери греческое, то естъ Русѣ) — підношу се супроти гадок деяких, що треба розрізняти тут сліди православія від слідів Русі: тут від яких XII—XIII в. не можна припускати інших православних окрім Русинів, цілих чи спольщених уже.

Церков в с. Рудні (N 2) виступає як новозбудована, за дозволом ревізорів (сей дозвіл — факт сам по собі цікавий), до неї тягли й сусідні села: Деревично, Виски і Березовий Кут, але пізніше вона, здаєть ся, стала приписною церквою (філією) Воїна, судячи по тому, що бачимо її в державі тогож воїнського „попа“ Аврама Василевича.

Обидві грамоти дають деякі дуже цікаві суспільно-історичні подробиці. І так дуже інтересна ся десятина для православних парохів, заведена за взірцем латинських — в м. Воїні по копії жита, по копії ярини і по 2 гр. з дому, в селах по копії жита з волоки; вона уставлена, як підносять се грамоти, за добровільною згодою самих людей. Друге — бачимо, що ерекціональні ґрунти підпадали в середині XVI в. редукції до двох волок, „водле уставы нашео господарское, такъ яко и иншимъ попомъ“ (N 2). Нарешті вкажемо й володимирського єпископа, не заведеного в дотеперішні реєстри — Іосифа (перед 1555 р. — N 1).

Третій документ дуже інтересний для історії селянського оподаткування: він подає норми селянських податків, уставлені в трох селах Руденського війтівства (з попереднього документа звістних нам як православні, значить руські) — Рудні, Березовім Куті і Висках ревізорами 1558 р. При тім знесені були всі роботи, а натуралії переложено на гроші, і сума виносила в Рудні 106 гр. з волоки, а в Березовім Куті й Висках 97 гр., бо тутешні ґрунти уважали ся гіршими. При тім одначе король не уважає сі ревізорські постанови непорушною нормою й робить застереженне в разі як би мали бути на селян положені нові обовязки вже по ревізії.

Четвертий документ — фундація брацтва при церкві Спаса в Люблині, на взірець брацтв львівського, виленського й берестейського. Хоч сам факт засновання сього брацтва давно відомий, але фундаційна грамота, скільки знаю, не була видана. В королівськім потвердженню цікаві імена міщан: вони свідчать, що маємо до діла не тільки з православними, „веры греческое“, але й з Русинами.

I. *В. кн. Жиґмонт Август потверджує священика м. Воїна Аврама Василевича на його становищі, з його доходами, 21 мая 1555 р.*

Кор. Стефан потверджує сю грамоту і старостинське наданне десятини від руських міщан м. Воїна 25 червня 1566 р.

Потверженє попу воинському на церковъ въ Воїне светого Дмитрея и на десятины.

Стефан божою милостию корол польскій, великий княз литовскій, рускій, прускій, жомовтскій, полянскій, княжа седмигородское.

Ознаймуемы тым листомъ нашимъ, всем вобец и каждому з особна, кому того ведати належит, нинешнимъ и напотомъ будучимъ, иж указовал перед нами учтивый Аврам Василевич, попъ места нашего Воинского

церкви светого Дмитрея, листъ славное памяти Жикгимонта Августа короля продка нашог[о] с подписом власное руки и с печатью великого князства литовского, котормъ листомъ тую церковь в месте нашем Воинском и до нее две волоки земли оундованых ему дати и потвердити рачил, яко то все ширей и достаточней на том листе продка нашог[о] есть описано, которий слово от слова такъ се в себе маеть :

Жикгимонтъ Августъ, божую милостью королъ полеский, великий князь литовский, руский, пруский, жомотский, мазовецкий и ивнымъ.

Бил намъ чоломъ поць з Воина на име Аврамъ Василевичъ церкви святого Дмитра и поведилъ передъ нами, иж владыка володимирский берестейский Иосиѣвъ поставилъ его в попы к той церкви воинской, которую он держачи бил намъ чоломъ, абысмо листомъ нашимъ при той церкви его зоставили и с тыхъ земель ку оной церкви наданных от насъ господара рушати его не велѣли, якожъ дей и державца волковыйский панъ Николай Нарушевичъ, ревизоромъ тамъ от насъ будучы, тыхъ земель церковныхъ в него не одыймовал, якожъ дей теперъ при оной церкви меновите зостало землѣ наше три волоки. А такъ кгдажъ тая церковь при местечку Воинскомъ за росказанемъ нашимъ господарскимъ есть збудована и оундована, до которе от владыки володимерского попомъ он поставленъ есть, мы з ласкы наше на чоломбите ег[о] вчинили, при той церкви воинской его зоставили, и тымъ листомъ нашимъ зоставуемъ: маеть онъ тую церковь светого Дмитрея у Воиню на себе держати, а за насъ господара Бога просити, и во всемъ слушне а рядне водле уставы закону своего греческого справоватися, и тежъ землѣ, сеножатеи церковныхъ уживати; ведже болшей онъ тамъ при той церкви землѣ в себе метъ не маеть одно две волоки зуполныхъ, с которыхъ ништо его рушати и переказы никоторое в томъ ему чинити не маеть. И на то дали есмо ему сесъ нашъ листъ з нашою печатью. Писанъ в Петркове лета божого нароженя тисеча пятъ сотъ пятдесять пятого месяца мая двадцать первого дня.

Ку тому показовалъ передъ нами листъ велможного пана Яна Тарла з Щекаровичъ, каштеляна на онъ часъ радомского, старосты пилзенского, воинского и ломазского, на котормъ листе описуеть ижъ за жалобую всехъ мещанъ воинскихъ которие сутъ вери греческое, то естьъ Руси, которие бы были приимушани отъ плебана воинского ку отдаваню десетины на костелъ полеский, то постановене учинилъ, якобы все мещане места нашего Воинского, которие сутъ вери греческое, десятины нигде инде одно на церковь рускую помененому попу воинскому по тому яко и до костела полеского плебанови люди вери латинское даютъ, то естьъ по копе жита и по копе ярии, а по два гроши с каждого дому давали. На што воевтъ воинский и все мещане вери греческое сами доброволне позволили. И билъ намъ чоломъ пререочный богомолецъ нашъ поць воинское церкви светого Дмитрея, абысмо

все то водлугъ листу продка нашего на тую церковь воинскую и землю ку ней наданую, также и десетины з мещан воинских, которые сут вери греческое, водлугъ листу впрод реченого Яна Тарла каштеляна радомского и водлугъ власного позволенья мещан воинскихъ подтвердили ему нашимъ листомъ. А такъ мы видечи в том слушную прозбу ег[о] тую церковь в месте нашомъ Воинскомъ и две волоки до ней фундованых продокъ нашъ ему подтвердилъ, ижъ мещане воинские сами тую десетину поступили (*на тѣм кінчить ся*). *Записи В. кн. 26—27 л. 2.*

II. *В. кн. Жигмонт Август потверджує священника с. Рудна в Войській волости Аврама Василевича на його становици з його доходами, 24 жовтня 1558 р.*

Кор. Стефан потверджує сю грамоту, 25 червня 1576 р.

Потверженье попу руденьскому на церковь светого Спаса и десетину до ней.

Стефан, божю милостью король полскій, великій князь литовскій, рускій, прускій, жомонтескій, мазовецкій, ифлянскій, княжа семикгородское.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всемъ вобецъ и каждому зособна, кому то ведати належит: указоваль перед нами уштивый Аврамъ Василевич, поп церкви светого Спаса з села воинского Рудна, листъ славное памети Жигмонта Августа короля, предка нашего, с подписомъ власное руки и с печатью великого князства литовского; которимъ листомъ продокъ нашъ церковь в селе Рудне светого Спаса и до нее земли волокъ две фундованых, также десетину з села Рудна и Деревячина, с каждое волоки по копе жита, яко сами подданные добровольне дают — позволили ему, потвердити рачиль, яко то все ширей и достачней на томъ листе продка нашего естъ описано, которий слово отъ слова так се в себе маеть:

Жигмонтъ Августъ, божю милостью король полскій, великій князь литовскій, рускій, прускій, жомонтескій, мазовецкій иныхъ.

Билъ намъ чоломъ богомолецъ нашъ попъ церкви светого Спаса з села староства албо волости Берестейское воинского Рудна Аврамъ Василевичъ и поведиль перед нами, ижъ перво того Сарафин Воронскій, наместникъ воинскій воеводы виленского, маршалка земского, канцлера нашего великого князства Литовского, старосты берестейского и ковенского, державцы борисовского и шовленского пана Миколая Радивила, а Станиславъ Свидерскій, служебникъ подсудка белского Матея Левицкого, будучи на помере волочной у Войне, подданнымъ нашимъ руденскимъ а деревеченскимъ церковь въ селе Рудне збудовати дозволили, и попа до тое церкви на име Мартина Левоневича, давшы ему три волоки земли наше в том же селе в певныхъ границахъ албо ме-

жахъ к той церкви, установили; а тые подданные наши сель веру речонныхъ тому попу десетину от себе с каждое волоки по копе жита давати доброволне поступили. Якож то и мы господарь для оалы божое и розмноженя подданныхъ нашихъ тамошнихъ оному попу рудницкому Мартину Левоновичу и потомкомъ его, которые по немъ в той церкви светого Спаса попами будутъ, за жаданемъ и причиною пана воеводы виленского потвердили, и на то листъ нашъ — потвержене наше на паргамене онъ перед нами покладалъ. То пакъ дей дворянинъ нашъ ревизоръ тамошний Иванъ Сопега, будучи за росказанемъ нашимъ на ревизии тамъ у Воине, тые три волоки земле, продку его даные в него отнялъ, а ему дей водле уставы наше господарское, такъ яко и инымъ попомъ, две волоки к той церкви божой в порядку волочномъ далъ. На чомъ онъ вже и самъ преставаючи, билъ намъ чоломъ, абыхмо при тыхъ двухъ волокахъ, отъ Сопеги ему даныхъ, и теж при оной десетине, которую подданыи наши тыхъ сель Рудны и Деревечинца на тую церковь рудневскую давати с каждое волоки по копе жита поступили, зоставили, над то ему нашимъ листомъ потвердили.

Ино кгда ж оная церковь в селе Рудне за прозбою подданныхъ нашихъ тамо[ч]нихъ тамъ стала, и они сами доброволне таковую десетину з себе на нее давати позволили и поднялисе, а иж теж Сопега тые две волоки на оную церковь тому попу ведле уставы наше волочное далъ, на чом он самъ перставае, третее ся не допиряючи, мы з ласки наше господарское на чоломбите его то вчинили: на тыхъ двухъ волокахъ от Сопеги, яко ревизора тамошнего, тому попу рудневскому поданныхъ и заведеныхъ, по тому ж и при оной десятине з волок руднянскихъ и деревеченскихъ тую церковь божую светого Спаса и оного богомольца нашего Аврама Василевича и потомковъ его поповъ, которые по немъ в тое церкви будут, водлугъ першого потверженя зоставуемъ, и симъ листомъ нашимъ знову потвержаемъ: Мае тот попъ спаский Аврамъ и потомки его перворечонныи оные две волоки к той церкви рудневской и деревечинскихъ десетину с каждое волоки по копе жита брати, а за насъ господара Бога просити. И на то дали есмо сему сес нашъ листъ з нашоу печатю. Писанъ в Варшаве лета божого нароженя тисеча пет сот пятдесят осмого месеца октебра двадцат четвертого дня.

Ку тому поведилъ перед нами иж подданные наши Руденского войтовства: село Виски, также войтъ березовекский, подданыи наши села Березова Кута сами доброволне поступили и позволили ку той церкви руденской десетины давати с каждое волоки по копе жита, якож и листъ вызнаня их на тую десетину перед нами покладал, бьючи намъ чолом, абыхмо ему з ласки наше господарское тую церковь светого Спаса въ селе нашомъ Рудне и две волоки земли до нее наданныхъ водлугъ листу

продка нашего, десятину ку той церкви належачих с подданных нашихъ в села Рудна и Деревечинцы, села Висковъ и Березова Кута, с каждое волоки по копе жита, яко они сами водлугъ позволеня своего суть вышей мененому богомолцу нашему попу руденскому и потомкомъ его власнымъ, которие по нем в той церкви светого Спаса в селе Рудне будут, подтверждаем и умоцняем тым листом нашимъ: маеть онъ самъ и потомкове его попы руденские тую церковь светого Спаса в Рудне, земле, до нее наданных и фундованых, з ъными всеми землями, сеножатми, до тое церкви належачими, держати и уживати, и десетину з сель нашихъ Рудна, Деревечина, Висков, Березова Кута, з каждое волоки по копе жита в кождый рокъ брати, окрем пренагабаня и переказы старосты нашего воинского теперешнего и на потом будучих и их подстаростих, справуючисе в той там церкви во всем пристойне по обычаю и порядку закону своего вери греческое, а за нас господара Бога просити повинни будут. И на то есмо ему и потомком его власнымъ, которие по нем в той церкви светого Спаса попами в Рудне будут, дали тот нашъ листъ, подписавши его рукою нашою и росказавши до него печать нашу коронную привесити. Дан в Варшаве дня двадцат пятого месеца июня року по нароженю сына Божого тисеча пять сот семдесят шестого и панаваця нашего року первого. *Записи В. кн. 26 - 7 л. 4.*

III. *Кор. Стефан потверджує селянам Руденського війтівства обовязки їх, як вони були означені ревизією 1558 р. 26 червня 1576 р.*

Потвержене подданнымъ воинскимъ, тром селом, на постановене ревизорское.

Стефан, божаю милостю король полекий, великий...

Ознаймуемы тым листом нашимъ всемъ вобецъ и каждому зособна, кому то ведати належит, иж указали перед нами подданные наши державы Воинское войтовства Руденского трох сел: Рудное, Березова Кута а Висков три листы уставные ревизора на он час берестейского и воинского Ивана Федоровича Сопеги а Криштофа Кграевского с печатми их, под датою року тисеча пят сот пяддесят осмого, в которих листех своихъ описуют, иж они будучи на постановеню платовъ, оповеданю уставы ихъ продка нашего Жикгимонта короля Августа и осажению волок на он час ново помереных в тых селах нашихъ войтовства Руденского, постановили тые три села нашы на осажде и велели ко.. платити с кождой волокы села Рудной, яко з кгрунту доброго, циншу двадцать и одинъ грошъ, а с тихъ двухъ сель Березовому Куту и Висков циншу, яко з кгрунту середнего, по дванадцяти грошей, а ку тому всемъ тремъ селомъ ровно платити уставили с каждое волоки овса бочокъ две албо

за овесъ и за отвозъ гр. двадцать, сена воз одинъ або за сено и отвозъ гр. пять, за гуси, кури и яица гр. полчварта, на неводы гр. два, за стацію гр. полтрети, осады гр. тридцать, за толоки гр. дванадцать, а за квалты перво уставичные жита бочка одна, або гр. десеть, чога всего сумою з волоки описали селу Руденскому копу одну гр. сорокъ и шесть, а селамъ Березовому Куту и Вискомъ копу одну гр. тридцать семь, а вже ихъ отъ роботы толок, служебъ и всякихъ квалтовъ и повинностей волными учинили, яко то меновите на тыхъ листехъ ревизорскихъ уставленныхъ есть описано. И били намъ чоломъ преречоные подданые нашы войтовства Руденского села Рудной, Березова Кута и Висковъ, абыхмо ихъ при той уставе ревизорскойъ вышей в томъ листе описаной нашей оставивши, потвердили и то имъ нашимъ листомъ.

А такъ мы вырозумевши з листовъ и постановеня ревизорского, которое з росказаня предка нашего короля Жикгимонта Августа в тыхъ трехъ селахъ Рудной, Березове Куте и Вискахъ есть постановлено, звлаща елибы постановене ревизорское было остаточное а потомъ жадная повинность на нихъ не вложена, з ласки наше господарске тыхъ подданныхъ нашихъ вышей мененыхъ трехъ селъ Рудной, Березова Кута и Висковъ при томъ постановеню ревизорскомъ, яко вышей меновите в томъ листе нашемъ описано, оставуемы, и то имъ тымъ нинешнимъ листомъ нашимъ потвержаемъ и умоцняемъ на вечность, такъ ижъ тые подданые наши войтовства Руденского села Рудной, Березова Кута и Висковъ водлугъ постановеня ревизорского, яко меновите в томъ листе нашемъ описано есть, циншы и вси подачки на нихъ вложоные отдавати с каждой волоки мают, а болшей надъ тое постановене ревизорское вышей описаное жадныхъ подачокъ давати, повинностей, робот, толок, квалтов, от воженя збожя до берега на спусты и в подводы ездити и никоторое службы тяглое служити не повинны. Староста нашъ воинский теперешний и напотомъ будучий и ихъ врядники надъ тое постановене ревизорское и тое наше потвержене в томъ имъ кривды чинити, болшей подачокъ вытегати и до жадныхъ повинностей и роботъ тяглыхъ, отвоженя збожя до берега на спусты и в подводы примушатъ не мают. И на то есмо имъ дали тотъ листъ, подписавшы его власною рукою нашою, и росказавши до него печатъ нашу коронную привесити. Данъ в Варшаве дня двадцать шостого июня месяца року по нароженю сына Божого тисеча пятъ сотъ семдесятъ шостого, а панованья нашего року первого. *Записи В. кн. 26—7 л. 6.*

IV. *Митрополитъ Михайло Рогоза дае дозвіл на заснованіе брацтва в м. Люблинъ, 28 червня 1594 р.*

Кор. Жикмонтъ потверджуе сю грамоту, 24 квітня 1596 р.

Конфирмація брацтва мешаномъ Любельскимъ релігій греческое. *Confirmatia bractwa mieszczan Lubelskich religiey greckiey.*

Жикгимонт третій etc.

Ознаймуєть тымъ листомъ нашимъ всимъ вобецъ и кождому з особна, котримъ того ведати належить, нинешнимъ и напотомъ будучимъ: Покладали передъ нами мещане Любелскіе, подданые нами, вери греческое, на име Дмитръ Стативичъ, Леонтьй Опанасовичъ а Андрей Лукьянович, сами отъ себе и отъ всего братства подавцовъ церкви Преображенья Господня Спаса нашего Исусъ Христа, з кгрунтами ее, стоячой на горе, при гостинцу, в Люблине, листъ на паракгамине писаный отъ велебного Миха(и)ла митрополита киевского и галицкого и всея Руси, собе на братство духовное по обычаю братства в ыныхъ церквахъ маючихъ наданое, яко о томъ ширей и достаточней в томъ листе братства принятого преречоныхъ мещанъ Любелскихъ описано и доложено есть, и били намъ чоломъ тые то мещане, подданые наши, абыхмо имъ таковое братство листомъ нашимъ подтвердили и до книгъ канцелярии нашею листъ митрополийъ вписати казали; которого мы огледавши и читаного выслухавши, до книгъ канцлерии нашею и в сесъ листъ нашъ вписати есмо велили, и такъ се в собе слово в слово маетъ:

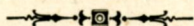
Мы смиренный Михаилъ Рагоза, архъиенископъ, митрополитъ киевский и галицкий и всея Руси, будучи намъ на тотъ часъ на зъезде нашомъ духовномъ водлугъ уялы и постановенья нашего на денъ уреченный рожества светого пророка и предотечи крестителя Господня Иоана во благоспасаемомъ граде места господарского Берестейского, при бытности ихъ мл. честныхъ епископовъ, архъимандритовъ, игуменовъ и немало священническаго чину по имени ихъ в року теперешнемъ тисеча пятъ сотъ девятьдесять четвертомъ, ознаймуемъ и возвещаемъ всимъ благочестивымъ православья закону нашего светого греческого о томъ, ижъ молиша насъ священный ерей Сава Петровичъ, сослужитель церкви Преображенья Господня Бога и Спаса нашего Исусъ Христа и при нимъ благочестивые и христолюбивые граждане места господарскаго Любелского, сыны по духу послушныи зверхности паствы нашего епархии епископии Холмъское, благословитисе имъ отъ нашего смирения пріяти чинъ братства светого светейшимъ патриархомъ киръ Иеремеемъ даного по чину братства духовного Львовского храму Успения светяга Богородица, а Виленского храму светое живоначалное Троицы также и Берестейского храму светого чудотворца Христова Николы соборнее церкви. И о семъ молиша насъ мещане релии закону светого греческого, жебы смы имъ яко параняномъ церкви тамошное любелское светого Спаса Преображенья Господня метъ позволили в заведане и опатренье ихъ тую церковь зо всими кгрунтами и пожитками, то(и) церкви Любелско(и) належачими на выхыванье священъника ихъ; которіе то братья, где бы ся отъ когожъ колвекъ якие кривды в добрахъ церковныхъ деяли, мають боронити и заступовати

водле правъ наданных той церкви и артикулов в порядках братских описанных заховати ся мають. Што мы архиепископъ сполечне из их мл. епископы на тотъ час при мене будучими, а меновите при бытности его мл. отца кир Ипатея, епископа володимерского и берестейского, и его мл. отца Кирила Терлецкого, епископа луцкого и острогого, и иных архимандритовъ и игуменовъ, в небытности на тот час господина отца Деонисия Збируйского епископа холмьского и белзкого, наравдвши ся со всемъ священнымъ соборомъ нашимъ и то добре усмотревши к намъ пастыремъ своимъ моление ихъ zelo честно и богоугодно мещанъ Любелскихъ, при той церкви еже о Христе братство духовное мети, радити, справовати и добрами церковными опекагисе и от вшелякихъ кривдъ боронити, заступовати мают по чину и встроению братства вышей реченого. В которой то церкви братству и всемъ порядкамъ ихъ никто жадное переказы чинити не мает, такъ я самъ архиепископъ, яко и епископъ ихъ теперешный холмьский и по нимъ будучие наместники того престола и церквы, сиреч епископы и протопопы и вси причетники церквы вечными часы, заховуючи а благословение настоящего пастыра епископа холмьского. Также на вси порядки духовные церкви божей потребные благословляемъ и во всемъ соединяемъ сему вышей менованому братству единочестно и единомысленно и правоверно жити водлугъ законения светое апостолское католическое сиречъ соборное церкви, матере наша, седми соборы вселенскими утврженой, ничимъ не отлучно и послушно, со смиренномудриемъ, в любви нелицемерной во вся веки строити по обычаю реченого братства о Господи, всегда с любовью и кротостию собираючися. Священниковъ же богоугодныхъ честныхъ православныхъ и доверныхъ, не корчемныхъ откольже колвекъ бы траити и збирати себе могли; при которомъ священнику и наука школьная чадомъ своимъ мети, пришедцовъ и убогихъ по чину школьному приймовати, болницу и шпиталь убогихъ своихъ любезно и праведно строити, церковное благолипие по силе своей честно украшати, собранное наданое маестности отъ кождо колвекъ благолюбца во влагалищи своемъ и шпитальными братскими праведно справовати и радити мають; в напастехъ, в бедахъ и в недузехъ братии своей сановнымъ помагати и до гробу равночестно провожати, нищихъ, по преставлении брати своей сиротами же и вдовами елико мощно пеши ся, а между братьею своею кротостию и терпениемъ нелицемерно праведно розсужати; ащели же в някой вещи недоумеють, се да испытаютъ о семъ испытнейшаго розсужения иного братства вышей менованого, а по увещению правиломъ всемъ любовно смирити се. Ащели же кто не будетъ жити з братствомъ во единой мысли, но противно мысля творити будетъ соблазну между братею и не престанетъ ли, такового тогда епи-

скопъ и пастыр епархии тамошнее со розсуждениемъ да отлучат от общаго братства к целомудрию, а в небытности епископа ино наместникъ его и в ихъ священъникомъ братским да изжденуть из церкви; и аще бы кто собе иного искалъ безчинного братства ко уничижению сему светому братству, таковыя да и нѣ меють ни единой власти во всем строению церковного братства, ибо Господь наш Иусе Христос рече: иже нист со мною — на мя есть, иже не собирает со мною — растачает. Сего ради от нашего смирения и соборного сего собрания завещается и во Светом Дусе повелевается быти братству сему неразрушно и неподвижно во веки ниже от единого по временем пришлыхъ по них обретаемого епископа, ниже от князей, пановъ или священъниковъ или мирьских, под запрещениемъ непрощенным и отлучением неразрешимым от светое восточное католическая божия церкви светого православия нашего греческаго. И аще кто явится разорая снѧ, яко соблазнитель и разоритель и злоторец и дияволу другъ, а врагъ Христу да будет отлучонъ от Отца и Сына и Светого Духа и проклят и по смерти неразрешен и да имеет клятву ꙗко светых отец иже во Никен и прочих светых. Богъ же всякая благодати той да совершит их, да утвердит, да укрепит, сохраняя от всякого вреда. Сего ради снѧ писания смирения нашего пастырского даемъ имъ, утверждаючи их благочестно евангелскии жити от ныне и во вечныя роды. Писан во богоспасаемом граде Берестейскомъ на зъезде нашомъ соборномъ в лито от создания мира семъ тысячей сто першое, а от воплощения Господа Бога и Спаса нашего Иусе Христа с преблагословенныя Дѣвы Мариа тисеча пят сот деветдеят четвертого мѣсяца июня двадцат осмого дня

в которого то листу паркаменового вышей описаного печат митрополя и подписе руки тыми словы: Михайло Митрополит Киевский и Галицкий и всея Руси рукою власною.

А такъ мы король прозбе пререченой яко слушной ласкаве се прихилиючи, лист братства мещан любелскихъ вышей оменовный, если они его сут в уживанью, тымъ нынешним листом нашимъ спотвержаемъ и во всех его артикулах, члонках и кондыцияхъ умоцняемъ и в зуполной моцы тыле, иле право посполитое допустити может, оный заховуемъ вечными часы. До которого то потверженья нашего для болшое вери рукою нашою королевскою подписавшия, и печат нашу коронную притиснути есмо казали. Писан у Варшаве на сойме валном коронном тисеча пят сот деветдеят шостого мѣсяца априля двадцат четвертого дня, а панованья кролествъ нашихъ полского девятого а шведского третого. Sigismundus Rex. Florian Olieszko secreth. i pisarz. *Записи В. жн. 11 л. 70.*

ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН СЕЛЯН

в Сяніцькім старостві в середині ХVІ в.

на основі описей королівщин.

I.

В попередніх статях я оглянув карпатське підгір'я від Прута до Сяну, закінчивши Перемишльським староством. Лишило ся ще Сяніцьке, і в сій статі я займу ся ним. Окрім люстрації 1565 р. я маю в своїм розпорядженню для нього з ранішних часів пять інвентарів з варшавського скарбового архива (в копіях, споряджених для збірника інвентарів галицьких королівщин ХVІ в.): реєстр доходів Сяніцького староства за старостованя Мик. Вольского, 1523/4 р.¹⁾, сумаричний виказ доходів за р. 1524/5²⁾, реєстр доходів 1548 р.³⁾, інвентар споряджений по смерті старости Себ. Любомірского, 1558 р.⁴⁾, і реєстр доходів без року з тогож більше менше часу⁵⁾.

Як бачимо материял великий, але треба признати ся — менше користний, ніж який ми мали для Перемишльської королівщини; не кажучи вже, що він не обіймає такого великого простору часу як той, але він таки й біднійший відомостями: з інвентарів 20-х рр. досить мало пожитку, бо на багато питань

1) Відділ I кн. 21.

2) Відділ IX кн. 55.

3) Відділ LVI літера S. VIII.

4) Відділ LVI літера S. VIII.

5) Відділ I кн. 21.

не знайдемо в них відповіді, або знайдено непевні, такі що їх треба приймати з застереженнями; інвентар 1548 р. хоч користнійший, але на декотрі питання, що ставить люстрація 1565 р., такі не дає відповідей; пізніші-ж дають досить мало нового супроти того, що ми знаходимо в люстрації 1565 р. Відповідно до прикмет матеріяла, я хоч буду тримати ся того самого метода й напряду досліду¹⁾, мушу де в чім змінити програму його, бо очевидно — ми не можемо приступати до матеріялу з програмою уложеною наперед, але мусимо свої запитання змінити так, щоб на них можна було витягнути з матеріяла певні відповіді.

II.

Сяніцька королівщина в середині XVI в. належала до визначніших у Галичині: до неї належало 54 сіл і два міста — Санок і Коросно, третє місточко — Тираву незадовго перед люстрацією віддав був король в „доживоте“, але що се було „голе доживоте“, тож воно було признано неважним. Але значна частина сеї королівщини була зовсім сьвіжим кольонізаційним здобутком. Як видко з описей 1520-х рр. і поданих в пізніших описах дат осадчих привилеїв, на початку XVI в. число сіл її не сягало й 30. Тоді королівщина складала ся з двох волостей — Сяніцької й Боської (*villae ad Sanok et ad*

¹⁾ Тут до річи, коли згадав про метод, мушу відповісти на докір мого шановного рецензента в Київській Старині, що в рецензії на першу, потім на другу розвідку (I і II т. Жерел) закидає міні, що я не роблю ширших, загальніших виводів з сього матеріяла. Я думаю, що мої розвідки служать живим протестом против таких передчасних генералізовань. Як робили ся звичайно такі „загальні виводи“? Ловило ся кілька припадкових виказів, їх а ргіогі уважано за показчики загальних норм, і от на підставі кількох таких показчиків готові „середні цифри“, а з порівняння таких середніх цифр ріжного часу і ріжних місць — готовий загальний образ розвою оподатковання в певнім часі, або теорія прогресії його в певнім географічнім напряді. Я не роблю з того закида дослідникам, але спішати ся з такими загальними виводами, маючи під руками величезний матеріял, що кожною цифрою протестує против таких генералізацій, виказуючи, яка ріжnorodність норм, які ріжницї в висоті і способах оподатковання існувала нераз в границях одної й тої самої королівщини, — було б не науково. Можу отже запевнити шан. рецензента, що ані з недбалства, ані з браку синтетичної здібности здержую ся від загальних виводів, яких собі він бажає.

Besko pertinentes), до Сянока належали села по обох боках Сяна в околиці Сянока :

Сяніцьке передмісте	Чертїж
Дубрівка Руська	Терепча
Дубрівка Німецька	Новосільці
Половці	Костарівці
Посада	Заболоте
Просік	

на правім боці Сяна :

Вільхівці	Тирава Сільна
Межибродє ¹⁾	Добра

До Боської волости зачисляли ся села над Вислоком по обох боках, в околиці Коросна і вище :

під Коросном :	вище :
Коростенко Підміське	Іскриня
(або Нижнє)	Гочів
Коростенко Війтівське	Вороблик
(або Вишнє)	Одрехова
Білобереги	Босько
Головенка	
Суходіл	

Взагалі королівщина тоді обмежала ся р. Ославою та поріччями притоків Вислока, як Пилиця, Морва, тільки поодинокі села виходили за сю лінію в гори, як Щавне на Ославі; (осадчий привилей дано 1470 р.), та Суровиця на верхнім Вислоку.

Тільки в XVI в., особливо в середніх десятиліттях його починають садовити ся в усе більшім числі села по верхнім Вислоку, по Ославі, „під горою Бескидом“, „на угорській границі“, і таким чином в середині XVI в. з'являєть ся нова категорія — цілий ряд „сіл підгірських“ (villae submontanae); так в перших трох десятиліттях XVI в. з'являють ся :

Смольник (на Ославі, над пот. Зубенським, осадчий привилей 1511 р.).

Репеда (коло Ославиці, прив. 1513).

Команча (на Ославиці, в 1523 ще „на свободі“).

Туринсько (коло Ослави, в 1523 уже „на свободі“, але привилей 1527 р.).

¹⁾ В 20-х рр. воно було в державі, потім вернуло ся в управу старости.

- Чистогорб (коло Ославиці, прив. 1524 р.).
 Лупків (під Бескидом, прив. 1526 р.).
 В 40-х і 50-х рр. з'являють ся:
 Куляшне (на Ославі, прив. 1546 р.).
 Яворник (коло Ослави, прив. 1546 р.).
 Мигова (на Ославі, прив. 1546 р.).
 Мощанець (на верх. Вислоку, мабуть десь в 40-х рр.)¹⁾.
 Банниця („під Бескидом“, прив. дано 1549 р., але осаджу-
 вати ся стали тут від 1561 р.).
 Зубенсько (тамже, прив. 1549, осаджув. від 1559 р.).
 Манівка (тамже, прив. 1594 р.).
 Должиця (коло Ославиці, мабуть в 50-х рр.)¹⁾.
 Волосатка (Волосате, під Бескидом, прив. 1557 р.).
 Прилуки (над Ославою, прив. 1557 р.).
 Ясель (над Яселкою, коло верх. Вислока, прив. 1559 р.).
 При кінці 50-х р., крім того засновані:
 Солинка (в бас. верх. Сяна, на угорський гран.).
 Лишня (тамже).
 Банничка (коло Банниці?)
 Собанка (?)
 Миків (коло Ослави).
 Магориця (?)
 Веремієвка (?)
 Ославиця (на верх. Ославиці).
 Дарів (на верх. Вислоку).

Таким чином протягом якого півстоліття тут, в горах засно-
 вано 26 сіл — друге стільки більш менш, скільки числила ціла
 Сяніцька королівщина на початку XVI в., і села не малі: 18 сіл
 з тих заснованих в XVI в., про які дає якісь відомости люстра-
 ция, в 1565 р. уже містили в собі 311 господарств і коло 200
 розроблених уже ланів; села засновані в 40-х рр. в 1565 р.
 були вже порядними осадами, по кільканадцять, по двадцять
 кілька господарств, хоч обставини вимагали від осадників вели-
 кого накладу праці й витривалости для розроблення гірського
 ґрунту: люстрация 1565 р. не раз згадує про „великі й густі
 ліси“, котрі треба було корчувати, аби розробити собі ґрунт,
 і котрі вимагали великої праці; „хоч там і добре місце для
 осадження села, зауважає вона про с. Солинку — але ліс там

¹⁾ Бо до люстрації 1565 р. вже висидів свободу.

¹⁾ 1565 лишало ся ще свободи 7 літ.

великий, і багато медведів, що нищать добро осадникам, тому там і небогато осіло і мало ще розробили ґрунту“ (с. 285, 287).

Як бачимо, з погляду господарської колонізації Сяніцька королівщина стояла в подібних обставинах як і Перемишльська: вона мала в своїм розпорядженню сьвіжий, не рушаний колонізаційний терен, куди відливали надвишка людности з давнійше засидженої країни. Там приймали радо кожного приходня, хоч би й втікача, хоч би й злочинця (в люстрації Сяніцького староства зазначено про с. Волосатку, що там князь осадив тільки двох чоловіків — а obu furtatow, с. 287), і певно зверхність не робила трудношти в переході людей з сіл тої самої королівщини. Тож і в Сяніцькім ми стрічаємо теж явище, яке піднесли в огляді Перемишльського староства: в північній, давнійше колонізованій частині староства, в Сяніцькій і Боській волостях простір обробленої землі зростає дуже слабо, число господарств не помножається, хоч обставини для хліборобства тут були досить добрі. Люстратор так описує ґрунти староства: „в тім старостві ґрунти дуже добрі й є досить рілі для оранки; на фільварку боськім земля майже чорна, тільки поля низькі, отже треба добре шильнувати валів над Вислоком, що часто розливається; на сяноцьких фільварках по однім боці Сяну ґрунт дуже добрий на всяке збіже, а на другім боці не так добрий; люде казали, що урожай там буває дуже добрий, а є й ким робити, бо досить там і сіл добре залюднених (с. 301)“. Але люде, замість творити тут нові господарства, розробляючи гірші ґрунти, або дроблячи давні такі відливали з сих „добре залюднених сіл“ в гори, в ліси, в сусідство медведів, аби там на „суровім кореню“, на дозвіллі осідати. Порівнюючи описи 1520-х рр. з описями 60-их, ми бачимо, що в північній, засидженій частині королівщини нові села не закладаються майже або й зовсім ні (одно тільки село ми стрічаємо в пізнійших описях, якого не знаходимо в 20-х рр. — Вінка (Wienkowie, Wienkowcze), але можливо що й воно тільки чомусь було упущене в ранійших описях); число розроблених ланів як і збільшається де, то дуже незначно, або й зовсім не збільшається, навіть і зменьшається (наслідком скупії); число селянських (тяглих і служебних) господарств не зростає (з сього погляду цифри Сяніцької королівщини ще характеристичнійші ніж у Перемишльській).

	Л а н и			Господарства		
	1523	1548	1565	1523	1548	1565
Сяніцьке передмісте	12 $\frac{1}{2}$	11 $\frac{3}{4}$	6 $\frac{3}{4}$	28	17	16
Дубрівка німецька	7	8	8 $\frac{1}{4}$	12	13	12
Дубрівка Руська	5 $\frac{1}{2}$ ¹⁾	10 $\frac{1}{4}$	10 $\frac{1}{4}$	11	21	21
Посада	16 $\frac{1}{4}$	15 $\frac{1}{2}$	15 $\frac{1}{2}$	21	18	19
Вільхівці	11 $\frac{1}{2}$	—	11 $\frac{1}{4}$	25	21	22
Половці	4	—	4	6	6	6
Терепча	16 $\frac{3}{4}$	17 $\frac{1}{4}$	18	26	26	28
Чертїж	7	7 $\frac{1}{2}$	7 $\frac{5}{8}$	14	14	14
Костарівці	11 $\frac{3}{4}$	13	13 $\frac{1}{2}$	19	21	22
Новосільці	24 $\frac{1}{2}$ ³⁾	23 $\frac{3}{4}$	23 $\frac{3}{4}$ +2 $\frac{1}{2}$	54	53	49+5
Просїк	14 $\frac{7}{8}$	12 $\frac{7}{8}$	12 $\frac{1}{2}$	24	24	24
Щавне	9 $\frac{1}{2}$ ⁴⁾	10	11	21	19	19
Тирава сольна	8 $\frac{1}{2}$	8 $\frac{3}{8}$	7 $\frac{3}{4}$	23	22	25
	149 $\frac{5}{8}$	153 $\frac{1}{2}$ ⁵⁾	152 $\frac{5}{8}$	284	275	282
Вороблик	10 $\frac{7}{8}$	9 $\frac{1}{2}$	10	25	24	23
Одрехова	—	—	—	53	53	55
Гочів	42 $\frac{3}{4}$	42 $\frac{3}{4}$	43 $\frac{2}{3}$	66	65	66
Іскриня	9 $\frac{2}{3}$	9 $\frac{3}{4}$	9 $\frac{2}{3}$	27	26	26
Коростенко Війтівське	26 $\frac{1}{2}$	27 $\frac{5}{6}$	26 $\frac{3}{4}$	56	58	52
Коростенко Підміське	23 $\frac{1}{4}$	23 $\frac{1}{3}$	23 $\frac{1}{3}$	43	40	41
Білобереги	20 $\frac{3}{4}$	20 $\frac{5}{12}$	21 $\frac{1}{2}$	47	44	45
Головенка	18	18 $\frac{1}{6}$	18 $\frac{1}{6}$	28	28	30
Суходіл	17 $\frac{7}{8}$	17 $\frac{1}{2}$	17 $\frac{1}{2}$	32	28	26
	169 $\frac{1}{3}$	169 $\frac{1}{4}$	170 $\frac{1}{2}$	377	366	364
	319 $\frac{1}{2}$	322 $\frac{3}{4}$	323 $\frac{1}{8}$	661	641	646

Отже бачимо в обох волостях — Сяніцькій і Боській теж саме: протягом 60-и літ (двох поколінь!) число селянських ланів не зростає: в Сяніцькій волості, коли дочислити *agri deserti* Руської Дубрівки, спадає воно з 156 на 153 і 152, в Боській зро-

¹⁾ І ще 8 $\frac{3}{8}$ ланів *agri deserti* при обох Дубрівках.

²⁾ Тут теж значить ся 5 порожніх піль, але їх великість не означена.

³⁾ І 2 $\frac{1}{2}$ лани порожні.

⁴⁾ Ся цифра, за браком дат в описі 1523 р., обчислена на підставі цифри поданої в реєстрі 1525 р.

⁵⁾ Аби мати аналогічну суму для 1548 р., в двох селах для котрих реєстр 1548 р. не дає дат, беру також цифри, які дає люстрація 1565 р.

стає на 1 лан тільки; маленький приріст певно був, але він неутралізував ся скуплею селянських ґрунтів, про котру буду говорити низше, і число господарств стоїть на одній мірі, навіть трошечки спадає (в Сяницькій волости на 2, в Боській на 13) — то значить, що селянські ґрунти, ще не перестаючи бути тяглими, в значнійшій числі переходили в руки не-селян (св'ященників, війтів і т. и.), що платили ще з них еквівалент тягла — отже явище теж анальоґічне зі скуплею. Свобідних — новооселих ми не знаходимо зовсім в північних селах королівщини, вони з'являють ся тільки в підгірських селах, що самі, як ми бачили, були новооселими. Натомість, як і в Перемищині, помножаєть ся в північних селах категорія малоземельних — загородників. Формуєть ся отся верства в 50-х рр. XVI в.: в описах 1523 р. ми їх знаходимо тільки в Посаді (2) і Заболотю (7), в описи 1548 р. тільки в Вороблику (6), аж в описи 1558 р. стає їх більше, як то видно з низше поданого:

	Загородників:	
	1558	1565
Посада	—	4
Дубрівка Німецька	—	1
— Руська	—	4
Чертіж	—	3
Просік	? ¹⁾	—
Костарівці	8	7
Межибродє	—	4
Тирава	11	16
Босько	3	17
Вороблик	6	10
Одрехова	8	8
	<u>36</u>	<u>74</u>

Як бачимо, число загородників за 7 літ, від 1558 до 1565 р. подвоїло ся. В 1565 р. число загородників становило вже 11% загального числа селянських господарств. Причину сього явища я пояснив при Перемишльській старостві, де ми бачили його ще в ширших розмірах (загородники там дали 26% загального числа селянських господарств): тим часом як заможнійші приходні йшли в гори копати ліс, незаможні осідали в давніх селах в ролі загородників (в сю категорію мусіли попадати також і декотрі збожжілі селяне тих сел або господарі скуплених ґрун-

¹⁾ Опись згадує про обовязки загородників при сїм селі, але не дає ніяких відомостей про них.

тів). В підгірських селах загородників нема зовсім, як і в Перемищині.

При однаковій числі господарств і однаковій просторі орної землі великість селянського ґрунта мусіла в середнім зіставати ся однаковою протягом усього часу; надвишка людности мусіла виходити з села, або переходити в категорію загородників; купля земель тягнула за собою зменшення господарств.

Росклад ґрунтів і відносини до людности під час люстрації 1565 р. буде видно з сеї таблиці:

Сняцький ключ	Лани ¹⁾	господарства	свобідні	загородники
Сняцьке передм.	6 ^{3/4}	16	—	—
Посада	15 ^{1/2}	19	—	4
Дубрівка Німецька	8 ^{1/4}	12	—	1
— Руська	10 ^{1/4}	21	—	4
Вінківці	2	4	—	—
Вільхівці	11 ^{1/4}	22	—	—
Терепча	17 ^{3/4}	28	—	3 ²⁾
Чертіж	7 ^{5/8}	14	—	3
Заболоте	2 ^{1/2}	5	—	—
Половці	4	6	—	—
Просік	12 ^{1/2}	24	—	—
Новосільці	25 ^{3/4}	54	—	—
Костарівці	13 ^{1/3}	22	—	5+2
Межиброде	6 ^{1/2}	13	—	4 огородн.
Тишава	7 ^{2/3}	25	—	16
	152	285	—	42
Боський ключ				
Босько	10 ^{1/4}	82	—	17
Вороблик	10	23	—	10
Гочів	43 ^{2/3}	66	—	—
Іскриня	9 ^{1/3}	26	—	—
Головенка	18 ^{1/6}	30	—	—
Білобереги	20	45	—	—
Суходія	17 ^{1/3}	26	—	—
Коростенко Війт.	26 ^{3/4}	52	—	—
— Підміське	23 ^{1/3}	41	—	—
	179	291	—	27
Суровиця	20 ^{1/2}	21	13	—
Мошанець	13	17	—	—
Куляшне	14 ^{5/8}	23	—	—
Щавне	9 ^{1/2}	19	—	—
Туринсько	20 ^{1/2}	31	—	—
Чистогорб	9 ^{1/2}	13	6	—
Репеда	22	28	—	—
Лупків	15 ^{1/2}	22	—	—
Смольник	27	38	—	—
Команча	11 ^{3/4}	19	—	—
Яворник	8	12	6	—
Мигова	17 ^{1/2}	24	—	—
	179 ^{1/2}	267	25	—
	510 ^{1/2}	843	25	66

¹⁾ Подані тут цифри подекуди трошки нижші від поданих в таблиці на с. 6, бо тут я потручував з поданих люстрацією цифр участки, які ще хоч уважали ся тяглими, не були уже в руках селян — аби вчислити можливо докладно великість сільських ґрунтів.

²⁾ Слуги, мабуть безземельні, бо не написано про їх ґрунти нічого.

Отже пересічна великість селянського ґрунта в обох волостях — Сяніцькій і Боській була однакова: трохи більше півлана (коло 0,6); в підгірських селах середня великість трохи більше (коло 0,7): нові села в середині XVI в. займали переважно по $\frac{3}{4}$ лани на господарство, іноді й по лану. Великість ґрунтів тут була більш менш однакова, тим часом як в північних селах вона вагається дуже значно між поодинокими селами або й в тім самім селі: маємо цілі малоземельні села як Тишава або ще більше Босько, де люде сидять всі на вісімках, з другого боку маємо й села з дуже різнородними участками, почавши від одного прута ($\frac{1}{12}$ лана) і до цілого лана, а навіть і трохи вище, нпр.:

	$\frac{1}{6}$ і	і коло того				1 л.
	менше	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{3}{4}$	і більше
Дубрівка Німецька	—	2	—	2	5	3
Посада	—	2	—	4	—	13
Терепча	—	2	—	15	8	3
Іскриня	7	2	4	9	3	—
Білобереги	9	8	1	17	3	4
і т. и.						

як з другого боку маємо такі села, де селяне сидять на півланах переважно або й виключно (нпр. Дубрівка Руська, Половці, Межибродє, Вільхівці, Новосільці, Заболотє й т. и.), так що в Сяніцькім, як і в Перемищині, можна приймати для давніших сел півлановий участок як нормальний (хоч тут ся норма й не дає себе знати так виразно як у Перемищині).

Рілі веюди, або майже веюди маємо вже поміряні; самий термін дворище (давнійші описи перекладають його словом сугія, замість звичайного агеа) уживається досить рідко (в люстрації 1565 р. нпр. с. 266, 369); одинокє село, де наче-б були непоміряні дворища — се Одрехова: всі описи не подають великості ґрунтів на міру (люстрація теж тільки дуже загально говорить про менші й більші ґрунти); судячи по подимному (по 1 гр. з дворища), вони, видко, прирівнювали ся до півланів.

На закінченне сього розділа мушу сказати дещо про згадану вже кілька скуплю селянських ґрунтів. Се явище було досить розповсюджене в Сяноччині — в селах королівських і шляхотських скупали землі від князів часом за добровільною угодою, часом примусиво, на підставі випрошеного у короля привилею (для королівських сіл), або й силоміць забирали ґрунти від селян. Люстраторам 1565 р. се кинуло ся в очі, й вони уважно нотують такі факти, часом кладучи особливий натиск на ті кривди людям і шкоди королівського скарбу, які при тім діяли ся. Так зазначаючи, що в с. Сяницькім Передмістю шляхтичі, переважно старостинські слуги, „скупили“ новішими часами 4 лани від селян, вони подають при тім такі замітки:

„Служебники нинішнього старости скупили в нинішнім році трох селян: так Змійовський скупив Мартина Карика і Войцеха прозвищем Ідова, не без розливу сліз; а вони були обидва дуже добрими господарями, на тих рілях уродили ся й постаріли ся, і були під ними півтора виміряні лани рілі, з котрих вони платили чинш і тягло (*zacziağ*) відробляли правильно, пильніше від иньших, як то казали про них люде. За сі лани Змійовський казав, що їх дарував йому король, увільнивши від права і власти міста і від плачення всяких податків. Тим осирочено убогих людей, котрих мастність передано кому иньшому, а тягло та чинш має з тих ґрунтів пропасти — се й. к. милость зводить розсудити по своїй волі.

„Також і шл. П. Відавський, служебник старости, скупив за королівським дозволом Івана Чудла, селянина заможного, з лану рілі, а кметь просив, аби його зіставлено на ґрунті, і ревізори обидві сторони відіслали до короля“.

Підсумовуючи доходи села, та ще раз підносячи шкоду в доходах від скуплі (очевидно, вони на сю сторону уважали своїм обовязком класти натиск, зрідка дозволяючи собі забавити ся в сентиментальність про хлопську кривду) — ревізори зауважують: „коли так будуть що року скуповувати по кількох селян, то таким чином далі їх небогато й у старостві зістанеть ся“ (с. 532—3).

Тойже старостинський служебник Відавський, що скупив собі лан ґрунту в Сяноцькім Передмістю, при люстрації с. Половців показав свѣжо випрошений від короля привилей на солтиство в сім селі, „з тим що буде йому вільно скуповувати там селян, скільки схоче, а ті ґрунти прилучати до солтиства“ — як ба-

чимо декотрі шляхтичі спеціально звертали ся до роблення собі масточків з скуплених від селян ґрунтів (с. 242).

В с. Коростенку Війтівським пл. Мисловекій, слуга сянїцького замку, скупив від трох селян $1\frac{1}{12}$ лана за іch dobrowolnym spuszczeniem, і випросив на них привилей, що увільняв їх від тягла, для засновання на них другого солтиства, ргіогі non derogando scultetiae (отже очевидно з зовсім номінальним титулом війта, в ролі маленького півпривілейованого дідича) — с. 261.

В Репеді війт скупив одного селянина, що сидів на $\frac{3}{4}$ лана (с. 278).

В с. Одреховій „солтис недавніми часами, не знати яким правом, відібрав ґрунти від двох селян, що сиділи на цілих дворцях, і прилучив їх до своїх ґрунтів“ (с. 267).

В с. Мощенці солтис теж „відібрав кілька учасків тяглої землі від селян і прилучив до свого фільварка“ (с. 270).

Подібне діяло ся й по шляхотських селах: пояснюючи, чому цифра подимного (що платило ся з лану тільки селянської землі) з шляхотських сіл зменшилася ся в порівнянню з попередніми часами, ревізори кажуть: „сянїцький староста справедливо пояснив се тим, що шляхта, розмноживши ся, зігнала чимало селян з ґрунтів, забираючи їх на фільварки для свого прожитку, і так тепер убуло подімного з $20\frac{1}{8}$ ланів“ (с. 290).

III.

Переходимо до селянських обовязків і почнемо від господарств тяглих. Вказівки описей 1523 і 1548 р. й люстрації дають нам можливість вирізнити, в переважній більшості, села різних „прав“ руського, німецького й волоського права зовсім певно. І так селами руського права опись 1525 р. називає отсі села:

Вільхівець	Костарівці
Половці	Босько

До них треба додати ще Дубрівку Руську, Добру (але ся стоїть зовсім на осібній стопі), мабуть Тираву Сільну (устрій її зовсім не подібний до сіл німецького права), може ще Вороблик (де нема слідів німецького права).

Селами німецького права в реєстрі 1523 р. названі:

Сянїцьке передмісте	Чертїж
Дубрівка Німецька	Новосільці
Посада	Просїк
Терепча	

До них з усякою правдоподібністю можна дочислити ще:
 Гочів,
 Коростенко Війтівське,
 Коростенко Підміське, (сі три й залюднені були в значній
 мірі німецькими кольтоністами),
 Білобереги,
 Головенку,
 Суходіл — бо сі села мали привілеговані війтівства,
 і мабуть

Іскриню, бо там селяне були зовсім так само оподатковані як у Гочеві.

Підгірські села, в числі 29, всі були безперечно засаджені на волоським праві; переважна більшість з них виразно названі такими в описах 1548 і 1565 р.¹⁾, бракує виразніших вказівок тільки для Лупкова і 8 найновіших сіл, сумарично вчислених в люстрації 1565 р. (с. 287), але не може бути навіть непевности, з огляду на всі інші відомости, що й вони були теж засаджені на волоським праві, як і інші „підгірські села“.

В дальшій огляді ми будемо пам'ятати про приналежність сіл до сих „прав“, не забуваючи при тім і того, що в XVI в., як я підносив нераз в попередніх статях, ріжниця „німецького“ й „руського права“ сильно вже затерта.

Насамперед порівняємо податки сіл ріжних категорій 1565 р. з податками 1523 (про панщину описи 20-х рр. не подають відомостей і се не дозволяє перевести повного порівняння). От кілька сіл ріжних категорій (цифри без ближшого пояснення означають гроші, маленькою цифрою в горі означено частини гроша):

¹⁾ В інвентарі 1548 р. вчислені як волоські отсі: Щавне, Репеда, Туринсько, Команча, Смольник, Куляшне, Одрехова, в люстрації 1565 р. названі волоськими іще отсі: Яворник, Маївка, Чистогорб, Мигова; Должиця, Мощапець, Сурвиця вказують на свою приналежність до волоського права повинностями. Про Щавне реєстр 1523 р. каже: *Valachi incolunt, sed iure theutonico utuntur* (імена сих „Волохів“ одначе майже всі чисто руські), але в інв. 1546 р. і в люстр. 1565 р. воно зветь ся волоським.

Села руського права:

Босько 1523 з півмірка¹ чиншу 7 стації 8 кунці 12 подимного і иньш. 1¹² списного 1⁴ пшеениці 1^{1/2} кр. вівса 2 кр. коноплі 1 мір. кур. 1⁵
 — 1565 6 8 12 1¹² — — — — — 1^{1/2}

отже зміни невеликі.

Відлхівель 1523 з дану чиншу 12—16 стації 6^{1/2} за лику декогрі 8 васкале 3⁵ курку дають лише декогрі, почта не здаєва
 — 1565 20 6 8 вей 8 списного 21⁺ з господарства 8 гр. почти і 1 курка

тут бачимо досить значний зріст оподатковання.

Костарівці 1523 з дану чиншу 24 стації 16 ахгельового 4⁺ з господ. 2^{3/4} к. вівса і 1 кур. ес.
 — 1565 24 16 ахгельового й ин. 6 2^{1/4} 2 кур. ес.

ріжниця тільки в хлібній данині, можливо, що тут є помилка.

Подовці 1523 з дану чиншу 12 ахгельового 1 курка 1 вівса 1 корепь
 — 1565 12 1 курка 1 нева

знесена хлібна данина мабуть нагороджена була на панщині, що була в сім селі в 1565 р. дуже значна.

Села німецького права беру на вишивки в різних групах, при дрібних перемінах вони задержують загальну великість оподатковання незмінною:

Посада 1523 з дану чиншу 20 стації 30⁺ подимного 2 васкале 4¹² вівса 4 кр. + з господ. 1^{1/2} кр. і 2 курки = 94

— 1565 58 списного 6 3 1 2 = 94

Гочів 1523 з дану чиншу 48 стації 17 подимного 2 обідного 3 нева 3 вівса 4 кр. з господ. 1^{1/2} кр. курей 2 = 104

— 1565 48 17^{1/2} 2 3 сокірного 2¹² 3⁺ 2 кур. і яйца = 33⁺+81⁺ 2 = 103⁺

Терепча 1523 з дану чиншу 13¹² стації 18¹² подимного коло 1⁺ з господ. вівса 3^{1/4} кр. 2 кур. і яйца = 33⁺+81⁺

— 1565 14 стації, списного, ахт. под. 20⁺ 1^{1/2} 2 кур. і яйца — 34⁺+7

Волооських сел маємо в 1523 р. тільки три:

Одрехова 1523 з дворища чиншу 16⁺ сирі 2 і 2 попрутл, баранів 3 подимного 1

— 1565 16⁺ 1 в грошах 5 в грошах 21 (= 1^{1/2} барана) овес і нивше = 11 гр.

Шавне 1523 з дану чиншу 20 4 сирі і 4 попрутл агнат 6 стації 4 под. 2

— 1565 20 4 сирі і 4 попрутл агнат 2 нева агнат 2

Сировиця 1523 з дану чиншу 12 гр. сир 1 агни 1 (= 17 гр.) под. 2

— 1565 30 агнат 2

Великість оподатковання та сама, але продукти нагущено господарства перекладають ся на гроші.

¹) Чиншу властиво 11⁷ та caseoquin gr. 5.

Як бачимо з сих порівнянь, висота оподаткування тримала ся досить рівно, найбільше змін помічаємо у селах руського права, що й само собою зрозуміле (див. статю про Перемишльське староство, с. 13 і далі).

Так само й між собою села руського права найбільше різнили ся в оподаткованню; порівнюючи відомости 1565 р., не знаходимо між ними й двох сіл з однаковим або бодай однакою високим оподаткованнем; одно, що можна вказати в них спільного — се сильно розвинена панщина, і значні різниці між податками різних сіл можна розуміти там, що вони неутралізували ся до певної міри неоднаковою панщиною.

Свій огляд сіл руського права я пічну власне двома такими найнижше оподаткованими:

В с. Половцях, де сиділи переважно на півланах, давали з лану 12 гр. чиншу, по 1 курці і 1 гр. „ахтельового“, разом 24 гр. тільки, але за те селяне „повинні що дня робити в замку що буде треба, також мусять зганяти до замку або до фільварків баранів і свиней, що беруть (як данину) на полонинах“.

В с. Тираві Сільній платили з лану (а сиділи на чвертях, півтора чвертях і вісімках) по 16 гр. чиншу і списного по 6 ден. тільки, але окрім того давали з господарства овес і курку = 5 гр., що для чверть-ланових господарств підносило на 20, а для вісімок навіть на 40 гр. Селяне оден день косили і оден гребли до року, а окрім того були обовязані до тяжкої роботи в місцевій жупі „що і коли їм скажуть“.

Дубрівка Руська, де сиділи майже всі на півланах, мала 20-и гр. чинш з лану, але окрім того стації 24²/₃ гр., подимне 2 гр. і „коровячі“ (vassalium) 4 гр. = 50¹), списне 4 шел.; „почта“ з господарства (= 7 гр.), підіймала се до 64 гр. з лану. Робили що дня „що скажуть“.

Вільхівці, де сиділи також на півланах, мали також 20-и гр. чинш, стації 6 гр., за те „списного“ 21 гр. і 8 гр. „за лиску“; за почту з господарства давали овес, курей, яйця, хліб (= 8 гр.), і се підносило податок з лана до 7 гр.; стація, подимне і ахтельове платило ся громадою разом, і на лан принадало коло 5 гр.; окрім того давали „бортне“ 3¹/₂ гр., але тільки декотрі; про панщину люстрація не згадує, але з реєстра

¹) Складові частини сумаричної плати, поданої в люстрації 1565 р., виказує реєстр 1523 р.

1558 р. знаємо, що тут „обовязані були що дня відбувати роботи, які їм наказує замкові урядники“.

У Костарівцях, де сиділи на півланах і трох чвертках, чинш був 24-грошовий, до того стації 16 гр., ахтельове і подимне по 2 гр., кури і яйця, разом 52 гр., але з господарства давали значну хлібну данину: $1\frac{1}{2}$ кірці вівса „вічового“ (avenae iudicii), $\frac{1}{2}$ кірця „великодного“, та почту — овес, кури, яйця, хліб, разом з господарства 21 гр.; для півланових господарств (а їх була більшість) се підносило суму оплат з лана до 94 гр. Селяне роблять що дня „що їм скажуть“.

В Вороблику селяне сиділи на половинах і третинах лана, головна вага в оподаткованню лежала на хлібній данині, й вона підіймала податки до дуже значної висоти, не зовсім однакою для півланових, третинних і чвертьланових господарств: сума грошових оплат з третини виносила з чверти 7^6 , 12^6 гр., з півлана 13^8 , вартість хлібної данини, з іншими натураліями 53^{12} з чверти, 58^4 з третини і 83^6 з півлана; таким чином чвертьлановий господар (платив оден тільки) оплачував з лану 206^3 , півланові господарі платили з лану $193\frac{1}{2}$ гр., а третинні — $211\frac{1}{2}$; окрім того давали свинячу десятину (вона пересічно давали до 50 гр. на господарство, 136 на лан!), так що середня оплата з лану сягала 340 гр.; селяне робили „що скажуть“ (реєстр 1558 р.).

Великі труднощі дає с. Босько; люстрація каже, що селяне сиділи всі однаково „на півчвертях лану, як вони се звать“, так само називає їх реєстр 1558 р. (інші звать просто „півмірками“ — pulmiarek). З такого господарства платили по 32 гр. грошових оплат (дуже різнородних — 6 гр. чиншу, 8 гр. стації, 3 гр. бортного, 12 гр. за куніцю, 1^4 списного, 1 подимного, $\frac{1}{2}$ гр. вйтового, (scabinalium), 0^4 ахтельового) і дуже значну хлібну данину (1 корець пшениці, 3 к. вівса й дрібніші натуралії), вартости 45 гр., разом 90 гр. з господарства, окрім того давали десятину від свиней і двадцятину від овець, що пересічно давало на господарство близько золотий (28 гр.).

Коли приймати, що господарства сї були на вісімках, як кажуть описи, ми-б дістали для лану незвичайно високу цифру 944 гр.! Але навіть прийнявши тут помилку й припустивши, що господарства були півланові (вони платили по 1 гр. подимного, значить більше як півланові у всякім разі не могли бути), ми дістанемо дуже

поважну цифру 236 гр. При тім панщина була дуже значна: „селяне обов'язані відбувати роботу що дня, коли, що і скільки раз їм скажуть“ (реєстр 1558 р.).

Переходячи до сіл німецького права, ми мусимо піднести, що між ними не бачимо таких великих різниць в оподаткованню; з невеликими виїмками вони укладають ся в кілька груп з однаковими податками, панщина унормована певним числом днів і значно менша ніж по селах „руського права“. Окрім сіл, про котрі знаємо певно, що вони належали до німецького права, се все можна сказати також про три села, про котрі не маємо таких виразних вказівок, але на сій підставі прилучимо теж до сеї категорії — се Межибродє, Заболоте й Вінки.

Найнижше оподатковане було село Терепча: тут платили з лану 34 гр. різних податків, і з господарства давали натуралії („почту“) вартости 7 гр., для півланових се давало 48 гр. з господарства разом, для чвертьланових (а їх було в селі досить) підіймало до 62 гр. Панщину робили два дні на тиждень.

Село Межибродє платило з лана подібну суму грошевих оплат — 32 гр., але окрім того натуралії = 1 гр. (господарства всі були півланові), так що загальна сума з лану виносила 60 гр. Панщина в 1565 р. була двохденна (на тиждень); реєстр 1558 р. вправді пише, що селяне „обов'язані відбувати роботи, які їм накажуть урядники сянницького замку“, але се мусить бути помилка, бо знижку панщини досить трудно припустити, а податки й у 1558 р. були такіж як і в 1565.

Група сіл коло Кросна — Коростенко Підміське, Головенка, Білобереги й Суходіл мали однакові податки й панщину: платили з лану 36 гр. чиншу, 19⁶ стацій, 1⁶ списного, 2 подимного, разом = 58, (в Коростенку списного було тільки 0⁴, так що загальна сума була о 1 гр. низша), з господарства давали почти 1/2 кірця вівса і 2 курей; за панщину косили 3 дні на рік і робили в потребі коло короснянського млина — поправляли гати й т. н. Але при великій різnorodности між селянськими ґрунтами, що вагали ся між ланом і 1/12 (прутом), або навіть 1/24 лана (півпрутом), ся ніби то однотайність на практиці була дуже не однотайною завдяки тій почті = 10 гр. з господарства: для ланових господарств вона = 10 гр., для двухпрутових = 60, для прутових 120 гр.!, а таких двухпрутових і менших господарств було кільканадцять, а між ними 2 півпрутових.

Дуже близько стояли до цього податки с. Просіка і Новоселець, що хоч лежали не в сусідстві, мали майже однакові податки: 40 гр. чиншу, стації 17¹² з лану, подимне, ахтельове і списне = 4 до 5 гр.; окрім того з господарства давали овес і кури, вартости 8 до 10 гр.; панщина була теж подібна: по дню на тиждень і окрім того мали направляти гать у млині при потребі. І тут неоднаковість ґрунтів (переважно були півланові, але були і $\frac{3}{4}$ і $\frac{1}{4}$) давали в оподаткованню ріжницю на 25 гр. (74—99).

Однакові податки мали також села Заболотє й Вінки: платили 48 грошевий чинш і давали овес і иньші натуралії вартости 23 гр.; з господарства давали почту (овес, кури, яйця) вартости 11 гр., але господарства були однакові — півланові, так що оподаткованне було однакове = 93 гр. з лану. Панщина була не однакова: в Вінках селяне були обовязані до спеціальних робіт: возили сіно й збіже в жнива на рік, засівали на фільварку, мали їздити з фірами зо три милі, орати не обовязані, але иньші роботи, які їм накажуть, мають робити. В Заболотю два цілі дні тижнево і робота коло гати, або при спусті ставу; реєстр 1558 р. при сїм селі додає цікаве поясненне: панщинні дні рахують ся від сходу до заходу сонця (a primo diluculo usque ad occasum solis), а коли не стануть до роботи зі сьвітом (prima luce), мають робити тиждень що дня.

Обовязки одної групи сїл коло Коросна ми вже бачили; тепер з черги треба сказати про другу, що мала обовязки значно вищі — се Гочів, Іскриня й Коростенко Війтівське або Вишне; тут платили з лану 48 гр. чинш, 17⁶ стації, давали хлібну дань (овес, вартости 24 гр.), иньші дрібні оплати (списне, подимне, обідне, сокірне) виносили 6—8 гр. („обідне“ вагало ся в ріжних селах); з господарства давали почту (= 10 гр.): при неоднаковости ґрунтів (від $\frac{1}{24}$ до лану) се знову робило значну ріжницю — від 10 до 120 гр. і навіть 240 гр. Панщини мали — кілька день роботи в жнива (в Коростенку 3 дні, в Гочеві й Іскрині — 9) і спеціальні роботи: в Коростенку люде малу дати до тартака 18 брусів, але від коли сей обовязок перейшов на підгірські села, вони відкупали се грошима, платячи 8 гр. від бруса (се на господарство давало коло 2 гр., на лан коло 4 гр.); в Гочеві й Іскрині мали висилати фіри — возити материял на будову Сяніцького замку (в Гочеві 12 фір,

в Іскрині 5, так що припадала фіра на 5 більше менше господарств.

Три села в околицях Сянока мали теж більш менш однакові обовязки — Сяніцьке передмісте, Посада, Дубрівка Німецька; до них зближаєть ся ще Чертіж, але він має менші податки й значно більшу панщину. Платили тут з лану 20 гр. чиншу, 30 гр. стації, дрібних оплат (списне, подимне, ахтельове, *vassale*) 11—16 гр., давали хлібну дань — „лісний“ овес (= 24 гр.); окрім того давали з господарства овес і курей (= 6—7 гр.). Панщини мали три дні до року і деякі спеціальні роботи (в Сяніцькім передмістю — возили збіже до фільварку, вапно і пісок до замкової роботи, і два вози дерева з кожного лану на Різдво, в Посаді і Дубрівці окрім того ще возили дерево, спущене з гірських сел, до тартака і направляли гати коло млина); сю панщину люстратори рахують на гривну грошей (с. 233, 234).

В Чертіжу не було хлібної данини, натомість була трехденна панщина на тиждень (*trzi dni czale w tidzien*). Неоднаковість ґрунтів і тут робила деяку різницю (хоч не так дуже значну): в Посаді переважали господарства на цілих ланах, але були й чвертки, в Сяніцькім Передмістю і Чертежі господарства півланові, в Дубрівці — трехчверткові, так що виходила різниця на 6—24 гр. з лану.

Для лекшого перегляду подаю села руського й німецького права в одній таблиці (на с. 19) в порядку висоти їх податків.

Приглядаючи ся до сеї таблички, ми приходимо до ось яких виводів:

1. Однаковість чи неоднаковість оподаткування не залежали від географічного сусідства чи віддаленя; нпр. села з околиці Сянока одні належать до низше, другі — до вище оподаткованих; одна група сіл з під Коростенка різнить ся від другої податками о $1\frac{1}{2}$ рази.

2. Села руського права займають скрайні місця в сій скалі (стрічаючи ся й по середині); таких скрайностей між селами німецького права не бачимо.

3. Різниці в оподаткованню поодиноких сіл дуже великі, значно більші ніж у сусідній Перемищині (таких високо оподаткованих ланів у Перемищині не було): сума податку в найвище оподаткованих перевишала в 7—8 раз податок найнище оподаткованих, навіть полишивши на боці такі скрайні явища як

Села руського й німецького права 1565 р.¹⁾

	чинш	хлібна дань	інші датки	п о ч т а	від худоби	разом	панщина
*Половці	12		2			14	що дня
*Тишава Сільна	16		0 ⁶	20—40		36—56	роботи в жупі і 2 дні річно в полі
Лодинка	16		2 ⁶	26		44	3 дні тижнево
Теренча	14		20 ⁴	14—28		48—62	2 дні тижнево
Межиродя	32+	8	6 ^{1/2}	7		60	теж
*Дубрівка Руська	20		30 ⁴	14(-28)		64—78	що дня
Чергїж	20		41	14—18		75—79	3 дні тижнево
*Вільхівці	20		41	} 16(-32)	} 3 ^{1/2} де-котрі	76—95 ^{1/2}	що дня
Коростенко Підм.			21 ¹⁰			77	
Головенка	} 36		22 ¹²	} 10—20—240		} 78—298	} 3 дні до року й роботи коло млина
Білобереги							
Суходія							
Просїк	40		22 ^{2/3}	16—32		78—94	} 1 д. тижнево й гать
Новосільці	40		21 ^{2/3}	20—40		79—99	
Заболотя	} 48	} 16	} 7	} 22	} 93	} 93	} 1 день тижнево спеціальні роботи
Вінки							
*Костарівці	45 ³		7	42(-84)		94—146	що дня
Коростенко Війт.			23 ^{1/2}	10—20 40		115—135	3 дні до року й спеціальні роботи (=4 гр.)
Гочів	48	24	25 ³	10—20—30		117—127	} 9 д. до року й фіри
Іскриня			25 ^{1/2}	10—20(-160)		117—257	
Дубрівка Німец.	} 20	} 24	43	6—12—24		119—131	
Посада			44	6—12—24		120—132	} 3 д. річно й спец. роботи, = 48 гр.
Свяцьке Передм.			46	12(-24)		122—134	
*Вороблик	} 5 ⁴ 5 ¹² 16 ⁶	} 15 ⁴ 16 ⁴ 162	34 ⁶	} 136	} 322 342 351	} 322 342 351	} що скажуть
			36 ⁹				
			37 ⁶				

¹⁾ В сій таблиці всі податки обчислені для лану; через те Босько, котрого цифри при переводі на лан виходять занадто сумнівними,

Босько з одного боку, а Половці або Сільну Тиряву з другої, де низький чинш винагорожував ся сильною роботою. Середній чинш дасть 80 до 100 гр. з лану для півланових господарств (подібно як у Перемищині); дрібніші господарства, завдяки істнованню оплат з господарств, часто оплачували більше, часом навіть дуже значно (в виїмкових випадках 1½, 2, 3 рази більше).

4. Панщина тільки до певної міри і то не скрізь вирівнює ріжницї в оподаткованню. Так поминаючи села руського права, ми бачимо певне степенування панщини, в противности до степенування оплат: 3 дні тижнево при оплаті коло 40 гр., 2 дні при оплатах 50—60 гр., 1 день при оплатах 80—90 гр., кілька день до року при оплатах вищих; але й тут нема повної консеквенції (Чертіж має завелику панщину, Коростенко, Підмійське з подібними — розмірно за малу). Села-ж руського права становлять повну аномалію: найвище оподатковані села, як Вороблик і навіть Босько мають таку панщину як: „що скажуть“, або щоденну.

Села волоського права і тут, як і в Перемищині, визначали ся далеко більшою однотайністю в оподаткованню і взагалі в обовязках. Над звичайною нормою оподаткування підіймають ся тільки два села давнішої дати: Одрехова (осадчий прив. 1420 р.) і Щавне (1470).

В Одреховій давали з дворища 43 до 50⁷ гр. (відповідно до неоднакової їх великості); ся оплата, як видно з давніших реєстрів, зложила ся з таких складових частин: чиншу 16⁷, подимного 1, за сири і попруги 5 гр., плата за баранів 21 гр., вона заступила давнішу данину — по три барани з дворища, але не дорівнювала їй, натомість з'явила ся данина з господар-

не заведено сюди; натомість виказано с. Лодинку, що під час 1565 р. не входила в склад староства, бо незадовго перед тим віддано її в державу. Зв'язкою (*) означено села руського права. В рубриці чинша + означає, що чинш показано разом з иншими оплатами, які не можна було виріжнити. В рубриці „почти“ виказано всі взагалі податки, що давали ся не з лана, а з господарства, а тут переведені на лан; нормою узято півланове господарство; там де в селі виступають й инакші господарства, подано кілька цифр; з них передостатня все належить до півланових, остатня до найдрібніших, означаючи максимум податку з лану; де тих дрібніших дуже мало, там ся остатня цифра взята в скобки; де є ще й третя (від кінця) цифра, вона вказує мінімум податку з лану — з більших господарств.

ства — овес, кури і т. л. (= 10 гр.). Але що тутешні дворища були по всякій правдоподібності менші від ланів, мабуть півланові, тож для переведу на лани єї суми треба би побільшити, мабуть у двое; се дало-б з лану (= 2 дворищ), разом з невеликою стацією, що платили цілою громадою, 108—123 гр. У Щавнім давали з дворища 78 гр. чиншу, що заступив початковий менший чинш (20 гр.) і продукти настушого господарства (сири, попруги, 4 ягнят), по 2 баранця, і се разом з дрібнішими оплатами давало 105 гр. з лану. Окрім того в обох селах давали двадцятину від овець і десятину від свиней; за панщину спускали кожний господар по одному брусу до тартака, стерегли митні шляхи, а в Щавнім ще мали доставити дерево на замкові будови — єї обовязки повторяють ся і в иньших селах волоського права.

Иньші села волоського права мають дуже одностайне оподаткованне: чинш 30—42 гр. з лану, 2 гр. подимного, часом дрібні натуралії (сир, попруги, петруги), „вічового“ (або „на збір“, іuducium инакше звало ся се „празничним“ (с. 277)) з цілої громади ріжні датки (заяці, сарна, або грошева оплата) вартости 48—60 гр.¹⁾ подекуди „воєнщина“ — „як би була воєнна потреба“ мали дати з лану 8—12 гр. (с. 271, 282); пасічники давали спеціальну дань. Окрім того, як уже було згадано вище, давали двадцятину від овець і десятину від свиней (певної, наперед означеної данини худобою від дворища, яку ми бачили в Перемичині, тут не було ніде, з виїмком тільки с. Щавного), а за панщину постачали дерево і часом відбували иньші роботи: звичайно кожний господар був обовязаний вирубати й спустити рікою оден брус до королівського тартака і окрім того постачати дерево для замкової будови (часто се заступало ся обовязком спустити другий брус на рік — для замкової потреби); в кількох селах до сього прилучаєть ся обовязок — три дні робити на замковім фільварку під час жнив (в с. Куляшнім обовязані були „робити з иньшими селами на сяніцьких фільварках, поки не буде покінчено з усяким збіжем“) або обовязок переловлювати перемитників, стерегти ліси й пасовища. Близше розклад податків і їх відміни буде видно з сеї таблички: —

¹⁾ Люстрация (на с. 270) поясняє се так: в селі раз до року правлять суд або віче, на котре повинний приїхати підстароста або иньший хто, кого пішли староста; солтис з селянами „підіймають“ його (себто приймають своїм коштом), а окрім того громада має дати до двору трох заяців, а солтис четвертого, і замість серни 36 гр.

Села волоського права 1565 р.:

	чинш	хлібова дань	иньші датки	разом	вівці	свині	разом з усім	панщина
Сировиця	30		4 $\frac{1}{2}$	34 $\frac{1}{2}$	5	35	74 $\frac{1}{2}$	2 брус
Смольник	34		4	38	22 $\frac{2}{3}$	42 $\frac{2}{3}$	101 $\frac{1}{3}$	2 брус і 3 дні теж
Команча	34		5	39	5	21	65	
Мягова	34		5	39	6	13	58	
Лупків	34		5	39	6	37	82	возять дерево і 3 дні роблять теж
Чистогорб	34		6	40	11 $\frac{1}{2}$	60	109 $\frac{1}{2}$	
Должиця)	30		13	43	по ві			
Манівка)	38		5	43	7 $\frac{1}{2}$	40	90 $\frac{1}{2}$	2 брус і 3 дні
Туринсько	40		5 $\frac{1}{2}$	45 $\frac{1}{2}$	4	62	111 $\frac{1}{2}$	1 брус, дерево на будову і сте- режуть
Моцанець	40		5 $\frac{1}{2}$	45 $\frac{1}{2}$	4	62	111 $\frac{1}{2}$	1 брус, дерево на будову і сте- режуть
Репеда	42		4 $\frac{1}{2}$	46 $\frac{1}{2}$	4	52	102 $\frac{1}{2}$	1 брус і дерево
Куляшне	40		10	50	17	74 $\frac{1}{3}$	141 $\frac{1}{3}$	1 брус, роблять у жива і сте- режуть
Яворник	30		33	63	по ве			
Щавне	78		27	105	2	52	159	1 брус, дерево і стережуть
Одріхова	86—100 ¹⁴	16	6—13 $\frac{1}{2}$	108 130	8	71	187—209	1 брус і сте- режуть

Села в сій таблиці ідуть в порядку висоти оплат від лану — так би сказати ґрунтового податку, бо дань від овець і свиней була вже податком доходом¹⁾. Що до чиншу села поділяють ся на кілька ґруп: з чиншом 30, 34 і 40 грошовим, поза котрими зістають ся тільки два села; маленьку ріжницю (1—2 гр.) при однаковім чиншу робить розклад вічевого на неоднакові числа ланів; більші ріжниці роблять в ґрунтових податках побічні додатки: в Яворнику се роблять сири, попруги й петруги, в Должиці й Манівці сири й попруги, в Куляшнім петруги. Але і з сими відмінами загальна сума всяких оплат з лану вагасть ся, як бачимо, між 34 і 63 гр., виключивши ті два вище оподатковані старі села — Щавне і Одріхову; середня оплата виносить 40—50 гр., отже значно низше ніж у Перемишльськім, де середня оплата з лану виносить 80—90 гр. Податок від худоби в ся-

¹⁾ Я переложив її на лани, аби можна було порівняти загальну суму оплат з лана з сніцькими селами иньших прав і з волоськими селами Перемищини. Цифри тільки приблизні, бо люстрація виказує число штук худоби, вже без вийтівської частини — ($\frac{1}{3}$ в одних селах, $\frac{1}{6}$ в других), сю частину я додавав до вартости данини, але її вийт брав мабуть в штуках, з якимсь приблизним рахунком, нам ближше незвісним.

ніцьких селах теж низший ніж у перемишльських, де з лану давали два барани і дві свині, що для полекші заступало ся грошевою платою = 93 гр.: в сяніцьких селах, як бачимо з таблички, дань від худоби пересічно на лан давала 26—92 гр. (с. Мигову полишаю на боці, бо то було село недавно осаджене), а в середнім 40—70 гр. В загальнім рахунку пересічна сума оплат з лану в сяніцьких селах волоського права вагаєть ся між 60 і 200 гр., середня оплата даєть 80—100 гр., як і в сяніцьких селах німецького права, тільки при тім панщина в селах волоського права була значно низша: тимчасом як найнижшу панщину німецького права люстратор оцінював на 48 гр., середня панщина волоських сел була не більше 24 гр., судячи по тому, що в Коростенку Війтівськім замісь одного бруса платили по 8 гр. При тім таких великих різниць в оподаткованню, як в селах руського права, в волоських селах не було, а й дань від худоби далеко рівномірніше відповідала спроможности поодиноких господарств.

Так як і в Перемищині, хоч і не в такій мірі, і в сяніцьких селах волоського права пастуше господарство, що мало бути основою господарства волоських осад, представляєть ся слабо. Маючи перед очима табличку податків, ми можемо легко визнати ся, скільки штук худоби припадало на лан: треба знати тільки, що 3 гр. з лану відповідають більш-меньш 3 штукам овець на лан, а 5 гр. — одній свині (бо вівця цінила ся на 15 гр., а свиня на 45), а маючи відносини числа ланів до числа господарств на с. 8, можна знати, скільки припадало худоби на господарство, і так припадало на господарство:

	овець	свиней	
в Сировиці коло	6	7	(господарства пересічно ланові).
„ Смольнику	23	6	($\frac{3}{4}$ ланові)
„ Команчі	4	3	($\frac{2}{3}$)
„ Лупкові	5	5	($\frac{2}{3}$)
„ Чистогорбі	11	9	($\frac{3}{4}$)
„ Туринську	3	5	($\frac{2}{3}$)
„ Мощанці	3	8	($\frac{2}{3}$)
„ Репеді	3	8	($\frac{3}{4}$)
„ Куляшнім	15	10	($\frac{2}{3}$)
„ Щавнім	1	5	($\frac{1}{2}$)
„ Одріховій	4	7	($\frac{1}{2}$)

Як бачимо, тільки в трох селах може бути мова бодай про якісь овечі стада; свині й тут, завдяки своїй ціні, в господарстві грали далеко важнішу роль ніж вівці.

IV.

Категорію сільських слуг ми стрічаємо в чотирох селах: Вільхівцях, Новосільцях, Боську й Терепчі, й окрім того маємо ціле колінь служебне село — Добру. Одначе добрянські слуги вже встигли вибити ся на більш привілеговане становище — явище, яке бачили ми в с. Негребці Перемишльського повіта. Такі факти переходу слуг-бояр в вищу верству належать до рідших в порівнянню із звичайним переходом їх в категорію тяглих селян, і з сього погляду й історія добрянських слуг, предків голосної в наших часах фамілії Добрянських, звертала на себе увагу дослідників¹⁾. Сю історію переказує люстрація 1565 р.: 1402 р. сей ґрунт надано улицьким слугам з обовязком висилати трох коней на замкову службу; під сею службою розуміло ся виповнюванне всяких старостинських поручень: село висилало по черзі трох слуг, що перебували в замку тягом, возили листи, їздили виберати десятину від худоби, пильнували селян на панщині; так оповідали, по словам люстратора, самі Добряне. З часом вони умовили ся, що будуть замість сього служебного обовязка платити з села 10 гривен (16 зл.), тільки на війну їздити мають разом з иньшими „земянами й шляхтичами польськими“, кождий з свого господарства; на решті на Пьотрковськїм соймі 1565 р. вони здобули собі привилей, що увільняв їх від тієї оплати 10 гривен і признавав за ними тільки обовязок посилати чотирох кінних вояків під час загального шляхетського походу. Сї остатні полекші люстратори 1565 р., очевидно, уважали неоправданими, і звертали на се увагу правительства, але таки титулують добрянських слуг „земянами“.

В Вільхівцях і Новосільцях для слуг нормою було платити по гривні з півлану (вони сиділи на півланах, як і переважна більшість иньших господарів у сих селах), у Вільхівцях давали, очевидно, також і почту, 8 гр. з господарства, як і иньші; декотрі слуги в сїм селі мали знижку й платили менше як гривну. З люстрації 1523 р. довідуємо ся, що тоді в Вільхівцях кілька

¹⁾ Линиченко Черты изъ исторіи сословій с. 68—9 (с. 69—71 укр. видання).

слуг зовсім не давало чиншу, тільки по $\frac{1}{2}$ гр. ахтельового: троє з них були обов'язані „їздити в далекі дороги, куди їх посилає староста, одначе коштом старости“, четвертий возив що тижня сіль з тиравської жупи до замку, п'ятий був возним; в 1565 р. таких привілеєтованих слуг уже тут не було. Нормальним чиншом в обох селах гривна була і в 1523 р., в Вільхівцях декотрі мали знижку. В 1565 р. було слуг у Вільхівцях 13, у Новосільцях 5; цікаво, що се останнє село було німецького права; може бути, що слуги заціліли тут ще з часів руського права. Обов'язки вільховецьких слуг люстрація описує так: „повинні їздити з листами, куди їм скажуть, також з старостою і підстаростою повинні їздити на угорську границю або куди їм скажуть; з писарем вони повинні їздити зберати плату за нашу і данину свинячу і овечу“ — се звичайний обов'язок слуг. Їх чинш (48 гр.) вищий від чиншу тяглих півланових господарств обох сих сіл (38—39): очевидно, служба слуг уважала ся лекшою від панщини тяглих господарів, і вищий чинш мав се зрівноважити.

В Боську 1565 р. було 12 слуг, всі вони сиділи на вісімках, як і иньші господарі¹⁾, платили такий майже грошевий чинш як і тяглі (30¹³, отже о 1 гр. меньше), але хлібну данину давали меншу (2 $\frac{1}{2}$ кірці вівса, разом з иньшими натураліями = 24 гр., тим часом як данина тяглих = 45 гр.); коли зауважити ще, що панщина в Боську була велика (щоденна), то треба признати, що слуги стояли тут в порівнянню з тяглими в привілеєтованому становищу. Давнійше (1523) вони давали трохи меншу данину (2 кірці вівса, а не 2 $\frac{1}{2}$), але тоді й тяглі давали меньше (2 а не 3); між ними був тоді (1523, і ще в 1558 р.) слуга, що не платив нічого, як і декотрі вільховецькі: „бо їздить в далекі дороги, коштом старости“, пояення реєстр 1523 р., „обов'язаний до воєнних походів із старостою“, толкує реєстр 1558 р. Таких привілеєтованих слуг в 1565 р. вже не було.

В Терепчі було троє слуг: „їх звать лісним, вони не дають нічого, тільки стережуть лісів і їздять, куди їм кажуть“, але се були, мабуть, малоземельні господарі, щось як загородники.

¹⁾ Було властиво 10 на вісімках, та двох братів разом сиділи на чвертці.

V.

На останку мусимо сказати ще про загородників. Як ми бачили вже, в 60-х рр. вони були досить численною верствою, коло 11% всієї сільської людности в селах руського й німецького права; в „підгірських селах“ волоського права їх не було зовсім, як і в Перемищині, тільки в Одреховій, селі волоського права, але не підгірським і дуже давнім, вони теж були.

Економічне становище сього сільського пролетаріата було неоднакове: в одних селах вони мали „по трохи рілі“, отже становили категорію малоземельних рільників, в інших мали тільки обійстя і жили сядомництвом, ремеслом або зарібництвом. Це впливало й на їх оподаткування, взагалі дуже різноманітне.

Загородників першої категорії — господарів-рільників на менших ґрунтах — ми бачимо в Посаді, Костарівцях, Боську, Вороблику, Тираві Сільній і Одреховій; вони платять чинш і дають дань натураліями не однаково — очевидно в залежності від великості своїх ґрунтів. Так в Посаді два загородники давали „з обшарів“ по 2 колоди вівса = 64 гр. (таку дань ми бачимо і в описі 1523 р.), тим часом як інші два дають датки вартості тільки 6 гр. В Костарівцях всі однаково давали чинш, подимне й яйця, разом 7½ гр., а овес давали відповідно до великості поля 1 до 3 маці, вартості 2—6 гр., або чинші — оден 12, а друга загородничка 80 гр.! В Вороблику одні давали чинш, овес і курей, інші вівса не давали, чинш був теж не однаковий, і загальна сума оплат вагається між 15 і 45 гр., чим часом як найбільша звичайна оплата = 20 гр. В Одреховій давали тільки чинш, але не однаковий: 7, 14 і 21 гр. В Тираві Сільній поруч з загородниками, що давали тільки курей, стрічаємо двох, що давали і овес = 6½ гр. Нарешті в Боську загородники з своїх огородів відбували панщину („роблять до двора, що їм скажуть“), а з полей (s przimiarkow albo sthuk rozdzielonych miernie, ktore na łakach mają) платять по 15 гр. з кожного, а мають їх переважно по два, отже платять по 30 гр., а оден 60 гр. (за чотири); оден же знову не має такої луки, а платить „з обшару“ 4 гр., так що тут оплати знову йдуть від 4 до 60 гр. Як бачимо, сума загородницьких оплат вагається дуже сильно — від 4 до 87½ гр.!

З чистим пролетаріатом масмо, очевидно, до діла в Дубрівці Німецькій, Чертежі і Тираві Сільній (12 загородників з 16-ох) —

сі загородники дають тільки по двоє курей (= 2 гр.), і більше про ніякі обовязки їх не згадуєть ся.

В Дубрівці Руській загородники давали теж по 2 курей, але окрім того були „повинні робити всякі роботи коло городів“. Панщину саму лише робили „з городів“ в Межибродю: „роблять на замковім фільварку пішу роботу, яку їм скажуть“; про такий же обовязок загородників згадує опись 1558 р. при с. Просіки. Панщина для загородників, як ми бачили, була також у Боську.

Скала, 17 (30). V. 1900.

М. Грушевський.

В 1870 году в Петербурге издана первая географическая карта России, составленная по распоряжению Императорского Географического общества. Эта карта была составлена на основании данных, собранных в течение нескольких десятилетий. Она представляла собой подробную карту России, включающую все ее территории, а также соседние страны и моря. Карта была издана в 1870 году в Петербурге.

Литера: IV, 100, 11, 1000.

В 1870 году в Петербурге издана первая географическая карта России, составленная по распоряжению Императорского Географического общества. Эта карта была составлена на основании данных, собранных в течение нескольких десятилетий. Она представляла собой подробную карту России, включающую все ее территории, а также соседние страны и моря. Карта была издана в 1870 году в Петербурге.

Зуп

ПРОБЕЖНО
С.Ф. 1987

И50.006
4

43 ГЗ(ЗУК)З
Г91 А

Бібліотека
ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“

Число *2000/11*

Знак

Матеріали
до Історії
Укр. Руск

IV.